

Josefina Simon Reig

Bòbila d'Ermedàs

estudi del material arqueològic de la UE-115

Treball de recerca del Màster en Iniciació a la Recerca en Humanitats: Història, Art,
Filosofia, Llengua i Literatura

codirigit pels Drs. Josep Maria Nolla i Joaquim Tremoleda

Setembre 2008

ÍNDEX

1. Agraïments.....	4
2. Introducció.....	2
3. Situació i entorn natural.....	5
4. Història de les investigacions	7
5. Fases i estructura del jaciment.....	13
6. Producció i cronologia global.....	18
7. Metodologia.....	19
8. UE-115	28
8.1. Descripció de l'estructura 111.....	28
8.2. Descripció general del material ceràmic de la UE-115	32
8.3. Material d'importació.....	34
8.3.1. Terra sigil·lada sud-gàl·lica.....	35
8.3.2. Ceràmica de parets fines d'importació.	42
8.3.3. Llànties	43
8.3.4. Ceràmica comuna itàlica.....	43
8.3.5. Àmfores	43
8.4. Material de producció local.....	46
8.4.1. Imitació de ceràmica de parets fines.	47
8.4.2. Imitació de ceràmica africana de cuina.	47
8.4.3. Llànties	48
8.4.4. Ceràmica comuna romana.	51
8.4.4.1. Ceràmica comuna oxidada.	52
8.4.4.2. Ceràmica comuna reduïda.	69
8.4.5. Ceràmica de cuina	72
8.4.6. Àmfores	81
8.4.7. <i>Dolia</i>	82
8.4.8. Material de construcció.....	82

8.4.9. Objectes ceràmics de teler i elements diversos.	83
8.5. Altres materials	86
8.5.1. Vidre.....	86
8.5.2. Metall	86
8.5.3. Destral neolítica	86
8.5.4. Fauna	88
9. Conclusions	92
10. Bibliografia	98
Índex figures	104
Índex làmines	105
Annex	106

1. Agraïments

Des del meu punt de vista, un treball d'aquestes característiques no pot ser individual, ja que es necessiten unes guies i unes pautes que només aquells que ja hi han passat et poden donar per poder encarrilar correctament les tasques d'investigació.

Primer de tot vull agrair als doctors Josep Maria Nolla i Joaquim Tremoleda, codirectors d'aquest treball de recerca, per l'interès que han demostrat pel desenvolupament de la investigació. En tot moment, han estat atents als meus avenços i han tingut la paciència d'explicar-me i guiar-me en tots els meus moments de dubtes.

Seguidament, al conservador del museu arqueològic de Banyoles, el Dr. Josep Tarrús, per l'accés als materials a estudiar, com també a les conserges del museu, la Pilar i la Laura, que tant una com l'altra no em van posar cap inconvenient per poder veure objectes de vitrina i en coses més quotidianes del propi museu.

Per últim, hi ha un gran grup format per la família i amics varis que han estat aguantant aquests mesos en què en la majoria de converses i problemes eren monotemàtics referents al treball de recerca, com també els moments declusió per poder redactar i fer les làmines corresponents, sobretot els membres de la colla Kasikeno. Moltes vegades només escoltaven les meves divagacions referents a la recerca que he portat a terme, alguns cops sense entendre res del que explicava. Especial èmfasi a la Neus i en Carlos, ja que tots tres hem passat un any embarcats en l'aventura de la recerca; a en Ferran i en Gabi que han tingut la paciència d'ajudar-me en problemes tècnics, el primer en el dibuix vectorial i el segon en escoltar elements tècnics i donar-me la seva visió; a la Raquel, la Maria, i en Jordi que van llegir en el seu moment parts d'allò escrit i es van encarregar de fer-ne una crítica constructiva-destructiva necessària per la bona evolució del treball; tots aquells que han compartit els meus estius d'excavacions, amunt i avall, des de primer de carrera fins les portades a terme aquest estiu, molts d'ells amb l'experiència i la saviesa d'haver fet un treball de recerca d'aquestes característiques.

A tots ells, encara que no hi surtin esmentats com es mereixen, els hi dedico les pàgines que vénen a continuació, ja que sense ells no haurien estat el que són.

2. Introducció

El coneixement del taller d'Ermedàs em va arribar quan l'any 2005 les persones encarregades de la publicació de la Revista de Banyoles em van demanar si podia fer un article per a la revista. La finalitat de l'article era acostar a la població el món dels jaciments de la comarca i la professió de l'arqueòleg. Arran d'aquest article de la citada revista, vaig contactar amb l'adjunt del conservador del Museu Arqueològic de Banyoles, la Iolanda Puigdevall, membre de l'equip que excava als jaciments de Vilauba i Ermedàs. A partir d'aquesta presa de contacte em va proposar participar en les feines de laboratori i d'excavacions del jaciment d'Ermedàs. Gràcies a aquesta proposta oferta vaig formar part dels estudiants d'Història que van excavar a Ermedàs en les campanyes de 2006 i de 2007. Cal tenir present que es tracta d'un jaciment relativament nou. La primera campanya d'excavació es va realitzar l'any 1999 i, per tant, la metodologia arqueològica és l'actual, així doncs, no hi ha excavacions antigues.

Per a l'historiador i l'arqueòleg, els recipients de terrissa aporten una informació important, sobretot si no oblidem que aquestes restes formen part dels conjunts de materials que es troben més ben representats en determinats jaciments, fet que confirma que la ceràmica esdevingui un dels grans testimonis més significatius de les conductes d'un grup humà determinat. D'una banda, hi ha una observació directa, en conservar empremtes del propi artesà deixades quan el fang era tendre i, per l'altra, la investigació de la ceràmica ens permet acostar-nos indirectament a la vida quotidiana dels grups que l'empraven, en haver estat el material més usat com a objecte utilitari durant mil·lennis.

Centrar-me en l'estudi de la ceràmica i no en d'altres aspectes rau en el fet de la utilitat d'aquest material per datar. L'estudi dels seus canvis al llarg del temps permet establir fases diferents d'evolució, en les quals se'ls associen períodes. D'aquesta forma, l'estudi dels objectes ceràmics serveix per datar habitatges, edificis, reompliments, etc. La ceràmica com evidència arqueològica, a part de les datacions, ens aporta dades de distribució i comerç, de funció i estatus i l'estudi de la tecnologia i la manufactura pot ajudar a situar la producció de terrissa en el seu context social, és a dir, saber si la producció és estacional o no, etc. Es considera

ceràmica tot aquell material fet de terra cuita, siguin quines siguin les tècniques utilitzades en la seva fabricació, la seva forma, l'acabat, el revestiment, la cocció i la decoració. Aquesta descripció engloba tots els tipus de terracotes, terrisses i alguns materials constructius i altres objectes de fang.

En acabar la carrera d'Història, promoció 2002-07, havia de decidir si continuava estudiant o bé introduir-me al món laboral. L'opció escollida va ser la primera i per aquest motiu em vaig embarcar a fer el doctorat. El primer pas fou matricular-me al nou màster, ofertat per la Universitat de Girona, titulat "Màster en Iniciació a la Recerca en Humanitats: Història, Art, Filosofia, Llengua i Literatura", dins el POP en Ciències humanes i de la cultura (programa de doctorat). A més a més, la concessió d'una beca BR (de la Universitat de Girona) pre-doctoral ha estat un altre motiu per realitzar aquest treball. Aquesta beca implica fer un treball de recerca dins un màster oficial per poder dur a terme la tesi doctoral posteriorment. La motivació es troba en el fet de poder estudiar part d'un jaciment de la comarca del Pla de l'Estany per tal d'entendre una part del passat de la zona on visc.

El present treball consisteix en l'estudi del material trobat a l'interior d'una de les tres canals presents en el jaciment d'Ermedàs, recuperat al llarg les feines d'excavació corresponents a la sisena i setena campanyes d'excavació, en els anys 2004 i 2006 respectivament, quan es va excavar l'estructura. El conjunt a analitzar correspon a un moment concret, és a dir, l'ús i l'abandó de la canalització, indicatiu que ens trobem davant d'un conjunt tancat. L'objectiu és analitzar un grup de material ceràmic que serveix per datar i contextualitzar la canalització dins el funcionament global de la bòbila d'Ermedàs, per poder conèixer una part més del seu funcionament al llarg de la seva existència.

Per últim, una apunt referent al sistema cronològic utilitzat. Aquest es base en l'era cristiana i el referent als anys a partir de l'any 0 s'han omès les sigles dC.

L'estructura del treball està organitzat seguint els passos que he seguit durant el procés de recerca. Es pot dividir en blocs. El primer té un caràcter introductori al jaciment, quines dades en tenim fins el moment, la seva situació geogràfica i geològica, seguidament hi ha l'estructura de la bòbila i els seus períodes de funcionament i per acabar l'explicació de la producció de la terrisseria i la seva cronologia general.

En segon bloc, de caire descriptiu amb l'explicació del sistema metodològic seguit per fer l'anàlisi del conjunt ceràmic, el què s'ha utilitzat i la seva raó d'ús. A continuació, la contextualització del material ceràmic, un resum general del material estudiat seguit de l'examen de les terrisses dividit en dos grans grups: la ceràmica importada i la de fabricació local, amb els seus subgrups corresponents. Sense oblidar una breu descripció del material arqueològic no ceràmic.

Finalment hi ha les conclusions extretes del treball realitzat com també el recull bibliogràfic usat per portar a terme la pròpia recerca.

3. Situació i entorn natural.

El jaciment d'Ermedàs es troba situat a la part baixa del veïnat del mateix topònim, del terme municipal de Cornellà del Terri, fent frontera amb el municipi de Palol de Revardit -coordenades UTM 4.84 i 46.59 del mapa del Pla de l'Estany a escala 1:50.000, editat per l'Institut Cartogràfic de la Generalitat de Catalunya- (Tremoleda *et alii*. 2006 a, 478). La bòbila d'Ermedàs està situada en una zona geogràfica que dibuixa una franja de terreny de 6 km d'amplada al sud de l'Estany, circumscrita entre la riera del Comanell, entre el massís de Rocacorba i amb el curs del Terri al centre (Fig. 3). La seva integració en l'entorn natural té una extensió entre 70/90 km², a l'interior del qual s'hi ha de descomptar la zona de l'Estany (àrea d'aiguamolls que s'estenia cap el sud), espais de bosc, comunals que aportarien elements d'explotació complementaris en ser espais no aptes pel conreu directe (Tremoleda *et alii*. 2007, 10).

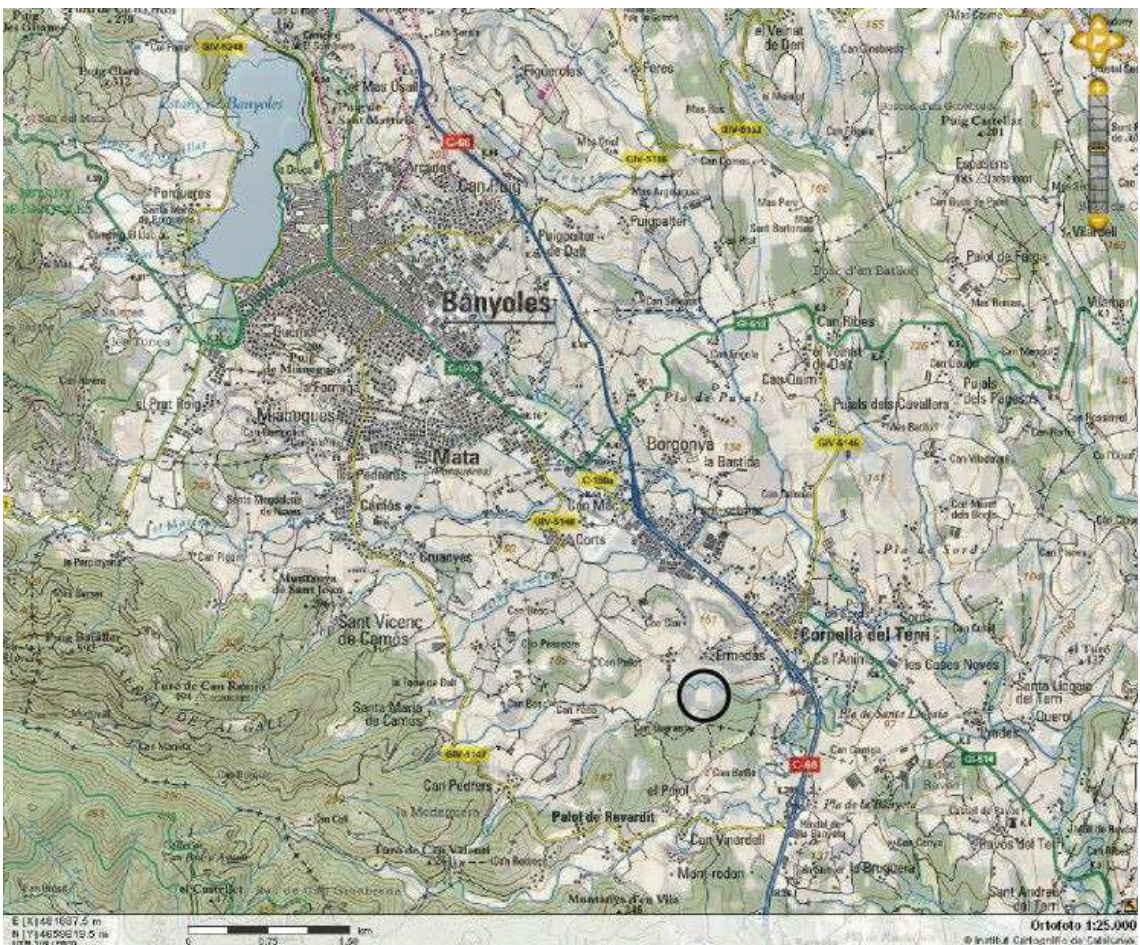

Figura 1 - Situació d'Ermedàs respecte l'Estany de Banyoles

Segons les condicions geològiques i topogràfiques del lloc, i en base a les dades de què disposem avui, ens trobem davant d'un extens centre artesanal d'època romana dedicat a la fabricació d'objectes de terrissa destinats a diferents funcions: àmfores per a l'envasament de productes agrícoles, materials per a la construcció, vaixel·la i servei de taula. La situació en aquest punt es troba completament justificada amb l'abundància dels elements bàsics –fusta, argila i aigua- que eren necessaris pel bon funcionament d'una bòbila romana. Està ubicada en una fondalada reomplerta amb un potentíssims dipòsits al·luvials i col·luvials de graves amb matriu de sorrenca i argilosa, provinent de l'erosió de les dues bandes elevades que la delimiten a nord i a sud. D'aquest dipòsit se n'extreia l'argila utilitzada per a l'elaboració de ceràmica, de característiques molt homogènies, d'un color beix suau i d'una molt bona qualitat. El desgreixant ceràmic molt depurat, quasi inapreciable, de puntets blancs, negres i marrons donava un bon acabat a les peces. La presència de la font d'aigua dolça de can Ferranic, canalitzada fins al jaciment, i el pas proper del Comanell per al límit septentrional del camp asseguraven l'abastament necessari d'aigua. Per últim, l'existència d'una important zona boscosa en aquest entorn permetia proveir-se del combustible essencial pel funcionament dels forns (Tremoleda *et alii.* 2005, 14). La ubicació d'aquest complex

artesanal, ben situat en un entorn d'establiments rurals i ben comunicat amb una artèria vial com la Via Augusta, que passava a poca distància a l'est, facilitaven una sortida ràpida per la distribució dels productes elaborats en direcció Girona i/o Empúries (Fig. 4) (Tremoleda *et alii.* 2007, 10).

Figura 2 - Mapa de la situació d'Ermedàs respecte *Emporiae* i *Gerunda*.

4. Història de les investigacions

Les primeres notícies de l'existència de la bòbila romana d'Ermedàs són del 1963, quan el Sr. Erundino Sanz i altres erudits de la comarca del Pla de l'Estany van recollir material en superfície en el camp on està situat el jaciment. El material arqueològic trobat va ser portat al Museu Arqueològic Comarcal de Banyoles, fet que facilità la seva ubicació i el seu coneixement.

Posteriorment, dins el context de les excavacions a la vil·la romana de Vilauba (Camós), a la primera meitat de la dècada dels anys 80, durant l'època de col·laboració catalano-britànica (Jones *et alii.* 1982, 245-282), es van realitzar diverses campanyes de prospecció arqueològica a la comarca. Durant la V campanya d'excavacions arqueològiques de la vil·la romana de Vilauba, el setembre de 1982, es va fer la primera prospecció electromagnètica, feta per David Jordan, i un primer sondeig en el qual es va realitzar la parcial excavació del forn ceràmic anomenat de cal Menut o de can Ferranic, per la proximitat a aquests masos.

A finals de la dècada dels 90, concretament l'any 1999, es van portar a terme dues prospeccions, una de electromagnètica i l'altra superficial. La primera engloba una hectàrea (fig. 1), realitzada per Lluís V. Bagán Nebot, sota la coordinació del Dr. Albert Casas Ponsatí, membres del Departament de Geoquímica, Petrologia i Prospecció Geològica de la facultat de Geologia de la Universitat de Barcelona. D'aquesta manera, amb els canvis de polaritat del terreny es van poder distingir diferents zones en les quals hi podia haver presència d'estructures corresponents als forns de la bòbila. L'altra prospecció fou la superficial sobre el terreny que va permetre localitzar les estructures d'un forn, l'excavació del qual va posar al descobert la graella, a la vegada que es trobà el praefurnium que formava l'entrada a la cambra de foc. Aquestes accions van proporcionar diversos fragments de motlle per a la fabricació de terra sigil·lada hispànica, amb una decoració en la paret interna de cercles concèntrics decorats amb bastonets, així com dos fragments de peces sortides ja del motlle, però sense envernissar, la qual cosa corroborava una fabricació local. Destacar la troballa d'un fragment de *tegulae* amb *sigillum*, la lectura del qual va permetre documentar un individu amb els tria nomina: C.IULI.ATE (Caius Iulius Ateius o Ateianus) (Tremoleda *et alii.* 2005, 17).

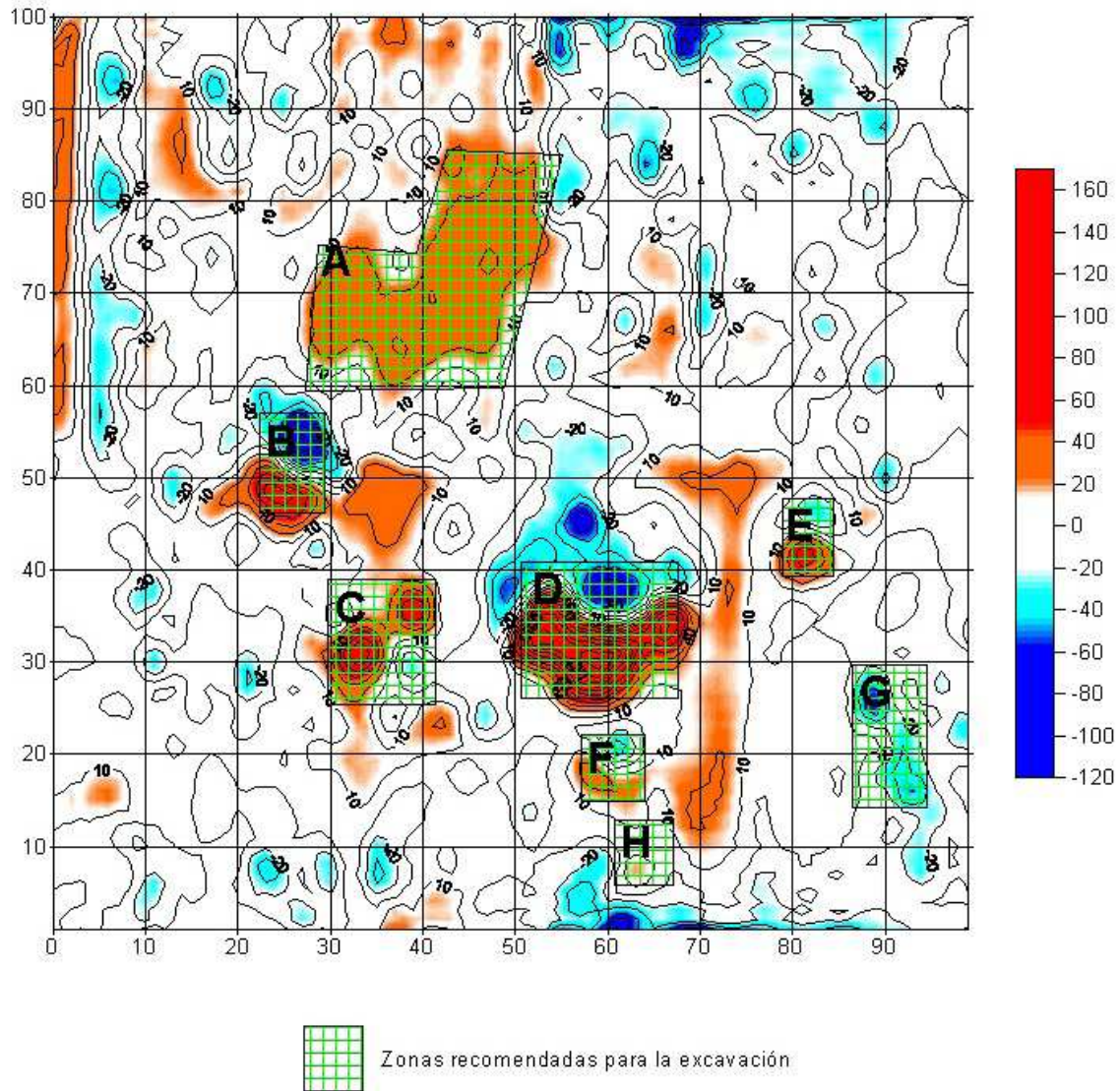

Figura 3 - Mapa de la prospecció geofísica realitzada al camp d'Ermedàs

L'agost de 1999 es va iniciar un programa d'excavació sistemàtica que s'ha desenvolupat els darrers anys. Tot i l'existència d'una bibliografia relativament abundant (Tarrús, Roure 1983, 26-27; Tremoleda *et alii.* 1987, 121-145; Casas *et alii.* 1990; 1994, 99-127; Tremoleda 1994, 75-91, làm. III-IV) es tracta d'un jaciment poc conegut. En les intervencions realitzades durant aquests vuit anys, corresponents a 7 campanyes d'excavació, s'ha obert una superfície major als 3.000 m², a partir de la qual es pot interpretar i entendre els diversos elements del funcionament d'una instal·lació industrial romana. El 1999 es va dur a terme la primera excavació, en què es va retrobar el forn del 1982 i se n'excavà l'estructura. També es va decidir obrir un gran quadre d'uns 80 m² on s'hi trobaren dos

forns, de dimensions modestes, disposats en la mateixa orientació i en bateria (Castanyer *et alii*. 2000, 132-135).

L'excavació del 2000 va continuar en la zona descoberta en la campanya anterior. Un altre forn es va trobar, del qual es podia distingir la graella i el praefurnium amb unes dimensions superiors als 20 m². Cal remarcar els diversos murs que l'envolten excepte per la banda nord, on s'obria la boca d'entrada del forn (Castanyer *et alii*. 2002, 179-183).

Durant la tercera campanya d'excavació de l'any 2001 s'amplia l'espai del jaciment al voltant dels 400 m². L'objectiu era delimitar i definir el cos de l'edifici en què hi havia els forns trobats anteriorment. Es van localitzar diversos murs orientals en sentit est-oest creant una zona de circulació d'estil passadís que separava el cos dels forns d'un altre situat més al sud amb un forn a l'interior. A través d'aquesta campanya es va posar de manifest una seqüència més llarga pel jaciment en descobrir uns murs robats d'una fase més antiga.

L'excavació realitzada a l'agost del 2002 continuà ampliant la superfície de la bòbila fins als 800 m² sense oblidar punts en procés d'excavació. A més a més, per comprovar la fiabilitat de la prospecció magnètica del 1999 es va obrir una gran trinxera en forma de L, de dos metres d'amplitud (Tremoleda *et alii*. 2004, 229-230).

La cinquena campanya, corresponent al 2003, va continuar amb l'augment de l'àrea d'excavació mitjançant l'extracció del nivell superficial de la part conreada del camp amb l'ajuda d'una màquina excavadora. L'ampliació en direcció sud posà de manifest que, com que el camp es troba més elevat en aquest punt, les feines agrícoles deixaren poques estructures intactes. Per la banda est no es va detectar cap estructura immediata i en direcció nord es trobà la continuació lògica de la part existent amb els grans forns de la zona central (Tremoleda *et alii*. 2004, 230-232).

A l'any 2004 l'excavació es va centrar en buscar com s'estructurava el taller. Mitjançant l'ajut d'una pala mecànica es va deixar al descobert un conjunt d'estructures localitzades a la zona de ponent respecte els quatre forns apareguts en les primeres excavacions. El pati i els forns quedaven així, encerclats per unes naus de tres metres d'amplada en forma de L. També es va localitzar una habitació quadrada de 9 m² situada a la nau nord, en la seva part oriental. Segons les evidències observades aquesta

cambrà correspondria a una cuina. En aquesta mateixa nau es va localitzar una bassa de decantació d'argila (3m x 1'20m). Totes les naus estan porticades i relacionades amb unes canalitzacions que aprofitaven el pendent del terreny per expulsar l'aigua a l'exterior de l'edifici. Referent a la nau oest, s'hi va localitzar un àmbit de la mateixa llargada i d'una amplitud de nou metres que, segons les interpretacions seria una nau nova amb coberta a doble vessant, fet reafirmat pels dos basaments situats més al nord (Tremoleda *et alii*. 2006, 297-300).

La setena campanya d'excavació correspon a l'agost del 2006. L'objectiu era insistir en els àmbits descoberts en les anteriors campanyes, sobretot en aquells on només se'ls havia tret l'estrat superficial: les estructures descobertes en forma de L, i excavar el farciment de les canalitzacions que les acompanyen. A més a més, es va excavar part de l'abocador localitzat a la zona sud del jaciment i el forn 12 situat a l'extrem nord del mateix abocador. Aquest és un forn de planta circular, el primer trobat a Ermedàs, amb una suspensió de la graella típica dels forns destinats a la cocció de la ceràmica sigil·lada (Tremoleda *et alii*. 2008, 291-294).

L'excavació del 2007 continua a la zona de la nau coberta a doble vessant la qual va permetre trobar un nivell que conservava restes de teula provinents d'un enderroc. Sota aquest enderroc es van poder localitzar els basaments restants de l'extrem sud de la nau. L'altre front era delimitar la zona nord d'aquest àmbit i la seva estructuració en conjunt, acció que va posar al descobert una nau en sentit perpendicular a l'existent i també a doble vessant. Destacar la troballa d'un nou segell sobre un fragment de tegulae, provinent de l'aixecament de l'enderroc. Es tracta d'una estampilla de cartel·la gran, gairebé quadrada, a l'interior de la qual hi ha un cognomen amb un quàdruple nexa que permetria llegir: ATEI (Tremoleda, *et alii*. 2008, 294-295).

Aquest procés d'excavació ha suposat la descoberta d'un centre artesanal d'època romana dedicat a la fabricació de diferents tipus d'objectes de terrissa amb funcionalitats diverses i orientats a un mercat centrat en les poblacions rurals de l'entorn i centres urbans propers (Fig. 2). La quasi inexistència d'informació d'aquest jaciment, com de centres artesans d'aquest tipus en la geografia catalana i el seu estat quasi verge, en no estat afectat per construccions modernes, fa que sigui de gran interès

l'excavació del conjunt en la seva totalitat i aportar respostes a infinitats de preguntes sobre l'organització i funcionament intern, la propietat, la seva explotació i les zones de mercat a les quals es destinava la seva producció.

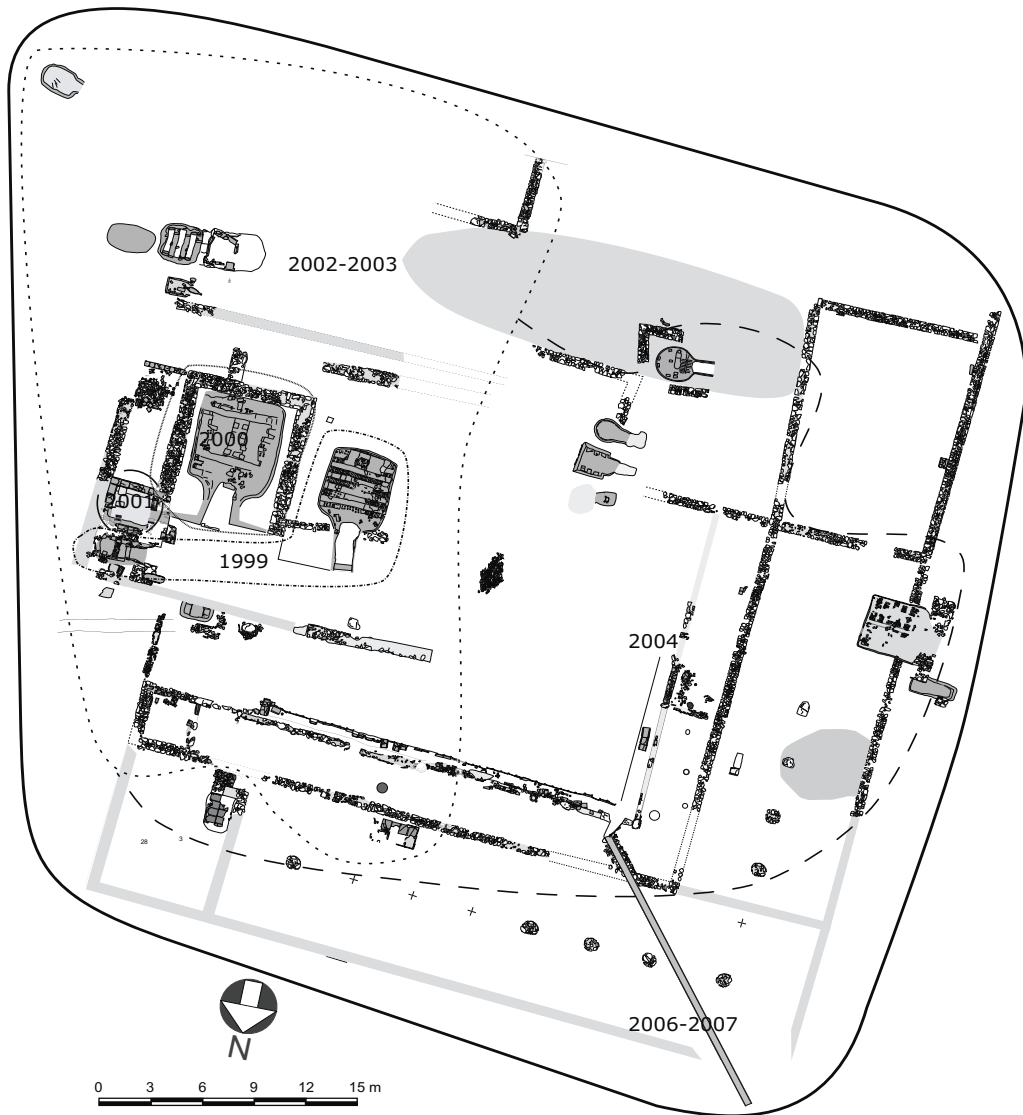

Figura 4 - Planta dels descobriments portats a terme entre el 1999-2007

S'ha de remarcar que aquestes intervencions s'insereixen en un programa amb l'objectiu genèric de l'estudi de les formes d'explotació i d'ocupació del territorial rural en època romana a l'actual comarca del Pla de l'Estany, sobretot del període de transició del model indígena als inicis de la colonització agrària romana (Tremoleda *et alii*. 2005, 9). Ermedàs és, en l'actualitat, l'única bòbila coneguda en extensió que es troba a l'interior del territori de les comarques gironines, en un entorn rural (Tremoleda *et alii*. 2007, 10). Aquest és un fet que ajuda a la seva caracterització, no en qüestions tipològiques, sinó en la seva vessant més funcional com la propietat de la indústria, la seva vinculació o no a un *fundus* concret, la quantitat de demanda de producció ceràmica condicionada a l'entorn rural, la proporció i el tipus de producte manufacturat.

5. Fases i estructura del jaciment

Les diferents campanyes realitzades, al jaciment d'Ermedàs, han posat al descobert una superfície d'uns 3.000 m² amb una quantitat de 14 forns i ha permès documentar una seqüència estructural i estratigràfica que demostra l'existència de fins a tres fases cronològiques successives.

○ La primera fase (Fig. 5) correspon a una instal·lació modesta que estava dedicada a la fabricació de ceràmica. D'aquesta etapa en coneixem un petit forn que fou seccionat per la construcció d'un mur posterior, i altres restes segurament arrasades per habilitar una zona de circulació. Per cronologia relativa hauria estat en funcionament fins a mitjan segle I.

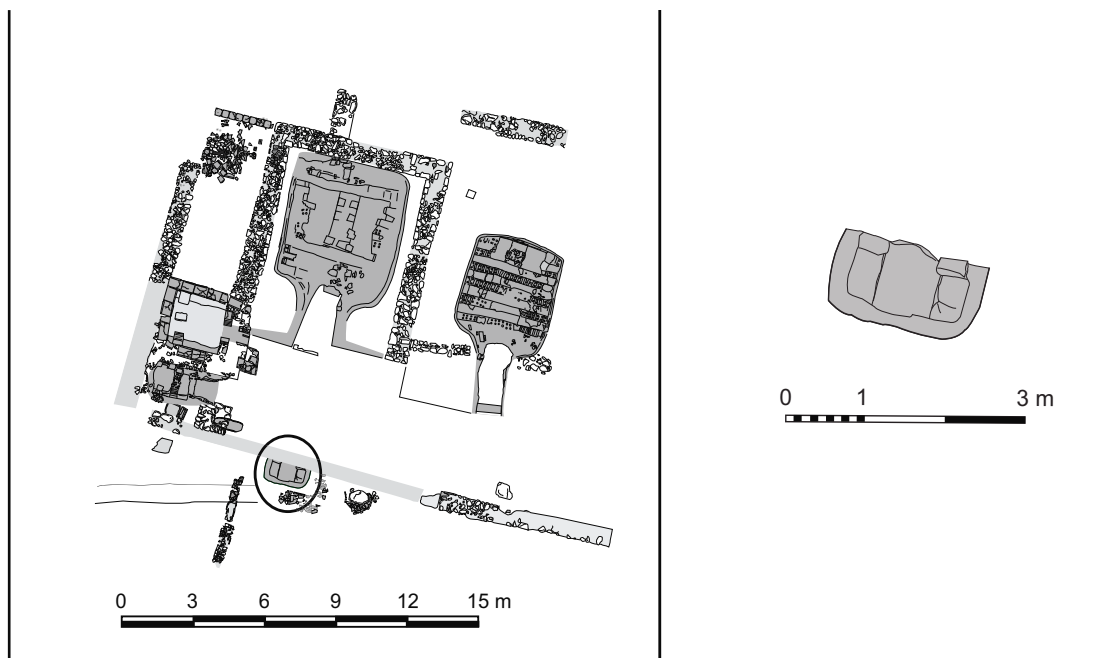

Figura 5 - Planta corresponen a la Fase 1

○ La segona fase és la més important i sembla correspondre a una sistematització i ampliació de la bòbila. Aquesta renovació portaria a la total amortització de les restes de l'etapa inicial del jaciment. L'organització de les noves estructures es va realitzar a l'entorn d'un cos central dins el qual hi ha quatre grans forns, dos d'aquests de grans dimensions i dos de més petits. Un espai obert o pati envoltat per dos porxos coberts, units en angle recte que duen adossats, cadascun d'ells, dues naus cobertes a doble vessant. A aquesta distribució original s'hi van afegir altres forns o conjunts de forns, sempre de dimensions més modestes, segurament

destinats a l'elaboració de productes més específics de ceràmica.

Les estructures d'aquesta fase presenten una ordenació absolutament articulada i pensada. En la zona meridional del camp fins ara s'han trobat tres forns de dimensions petites amb uns murs rectilinis de tancament que probablement separaven aquest àmbit de l'altre, situat més al nord amb un espai de circulació. A la banda oest d'aquest corredor s'ha localitzat un espai dedicat a abocar ceràmica. En la banda nord del corredor hi ha el límit amb el cos central de la terrisseria que contenia quatre grans forns.

El conjunt de les construccions situades al sud es caracteritzen per la presència dels forns individualitzats, en aquest cos en trobem dos que tenen la boca oberta a nord i dos més que l'obren a l'oest. D'aquesta manera, la confluència dels *praefurnia* cap a una mateixa zona va permetre fer un gran rebaix del terreny delimitat per un mur frontal. Aquesta gran depressió permetia accedir a les boques dels forns i el seu farciment estava compost per dos tipus de sediments. Un creat per la terra abocada al seu interior pels mateixos romans amb la intenció d'inutilitzar aquestes estructures. Per sota d'aquesta aportació antròpica que ens parla de l'abandonament dels forns, trobem el sediment acumulat del període en el que el taller estava en funcionament, és a dir, les diverses capes resultants de la neteja de la boca dels forns, sobretot carbons i cendres, dipositats a l'exterior que anaven creant diferents estrats que eren trepitjades pels mateixos treballadors de la terrisseria. En l'excavació d'aquests estrats es va localitzar un denari de l'emperador Trajà que permet afirmar que, a inicis del segle II, el taller es trobava en ple funcionament (Tremoleda *et alii*. 2006 a, 479). Pel que fa a l'estructura dels forns, aquesta sempre és la mateixa tot i les diferències de grandària. De planta rectangular o quadrada amb una boca d'entrada i una o dues cambres de combustió, gralles sustentades per un sistema d'arcs que arrenquen dels murs laterals i sobre un muret central els forns de doble càmera. Tipològicament tots corresponen als tipus IIb o IIc de Cuomo di Caprio (Beltrán 1990, 23-26).

En el conjunt situat al nord d'aquest gran àmbit hi ha un altre espai de circulació de cinc metres d'amplada per setze metres en sentit est-oest, fins que arriba a un pati obert. L'espai central està delimitat per dues naus porticades en forma de L (Fig. 6). Per la banda nord i paral·lela al corredor

que tanca els forns apareix una nau de 30 metres de llargada i de tres metres d'amplada que estava tancada al nord per un mur i al sud ho estava per un mur baix que sustentava la teulada amb pilastres i columnes. Això indica que era una mena de galeria coberta que obria cap al passadís i als forns. L'extrem oriental d'aquesta nau acabava amb una habitació quadrada de tres metres de costat que servia de cuina. Tant a la nau com a l'habitació es van localitzar els respectius nivells d'ús i circulació, formats per una lleugera capa de calç. A la nau hi havia presència de la utilització del foc formant petites llars de terra cremada directament sobre el paviment i un forat en el qual hi havia estat clavada la part baixa d'un *dolium*, gran recipient ceràmic que, escapatçat, servia per guardar líquids.

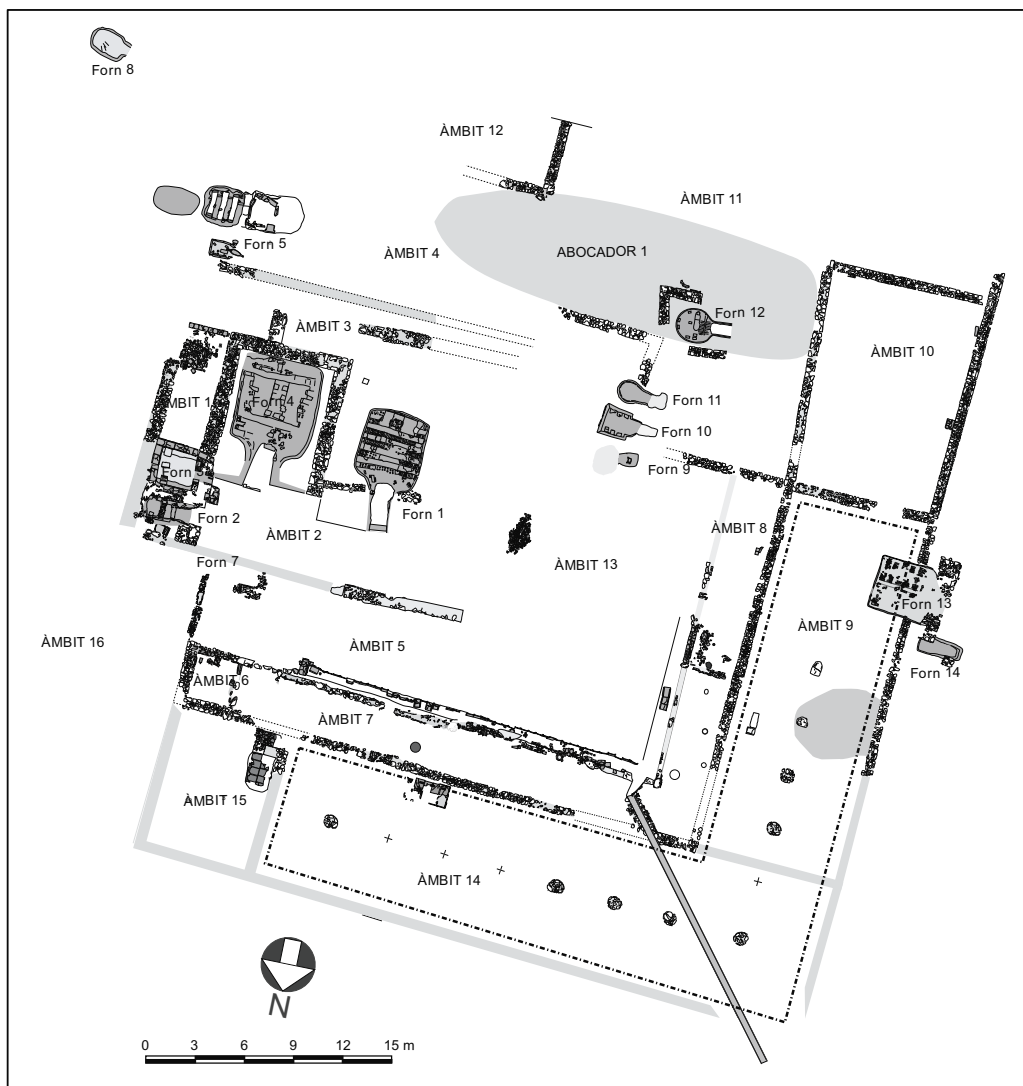

Figura 6 - Planta corresponen a la Fase 2

La construcció del braç oest del porticat és la mateixa, però és més curta i mesura 23 metres. A més a més, es conserven restes de paviment de calç i a la banda nord s'han trobat els forats que servien per contenir quatre recipients, també per a líquids. La inclinació del terreny, en sentit est-oest i sud-nord, va fer que fos necessari habilitar un sistema d'evacuació de les aigües pluvials per tal que no es malmetés l'estructura. Per aquesta finalitat es van construir dues canalitzacions paral·leles als murs frontals del porticat, que conduïssin les aigües fins a la intersecció, on una canal feta d'obra expulsava l'aigua més enllà de la zona construïda, a la banda nord-oest (Fig. 7).

Figura 7 - Les 3 canalitzacions, 2006

L'estructura coberta no només és el porticat, a darrera de cadascun dels braços hi havia unes naus adossades de 9 metres d'amplada, amb una filada de basaments que servien per aguantar un teulat a dues aigües. La nau que es troba a la banda oest tenia la porta en l'extrem sud-oest i molt a prop d'aquesta hi havia un forn inserit en l'estructura. De la nau paral·lela al braç nord del porticat, només falta delimitar el mur que

la tancaria per nord. En el seu interior s'hi van col·locar altres estructures dedicades al treball i a la depuració de l'argila com dues basses de decantació d'argila i una bassa per a guardar-hi greda volcànica utilitzada com a desgreixant.

En resum, les estructures d'aquesta fase defineixen una part central ordenada entorn un pati i una agrupació de forn. Al vessant sud, i com afegits posteriors, trobem agrupacions de petits forns, tres a la banda oriental i quatre a la occidental que semblen dedicats a la fabricació ceràmica de tipus específics: ceràmica comuna, imitacions de parets fines i de terra sigil·lada hispànica. La data inicial per aquesta fase sembla que cal situar-la a mitjan segle I o a inicis d'època flàvia i que perdura fins a la fi del segle II. Possiblement aquesta segona fase hagi fet desaparèixer bona part de les evidències de la fase precedent.

○ La tercera fase (Fig. 8), la més moderna, es poc explícita i només es documenta per un terraplè que cobreix una part de les estructures de la segona fase. A nivell d'elements conservava una alineació formada per les restes d'un mur, dos basaments de pedra i un fornec de planta lenticular, possiblement dedicat a la reparació d'eines metàl·liques. S'ha de remarcar que la direcció de l'estructura és divergent de les que pertanyen a la segona fase, amb la qual cosa s'evidencia encara més la seva diferenciació. L'estat de conservació ha estat profundament afectat pels treballs agrícoles del camp. De moment, no és possible afirmar que la tercera fase estigués dedicada, com les dues anteriors, a la fabricació de ceràmica (Tremoleda, *et alii*. 2006 a).

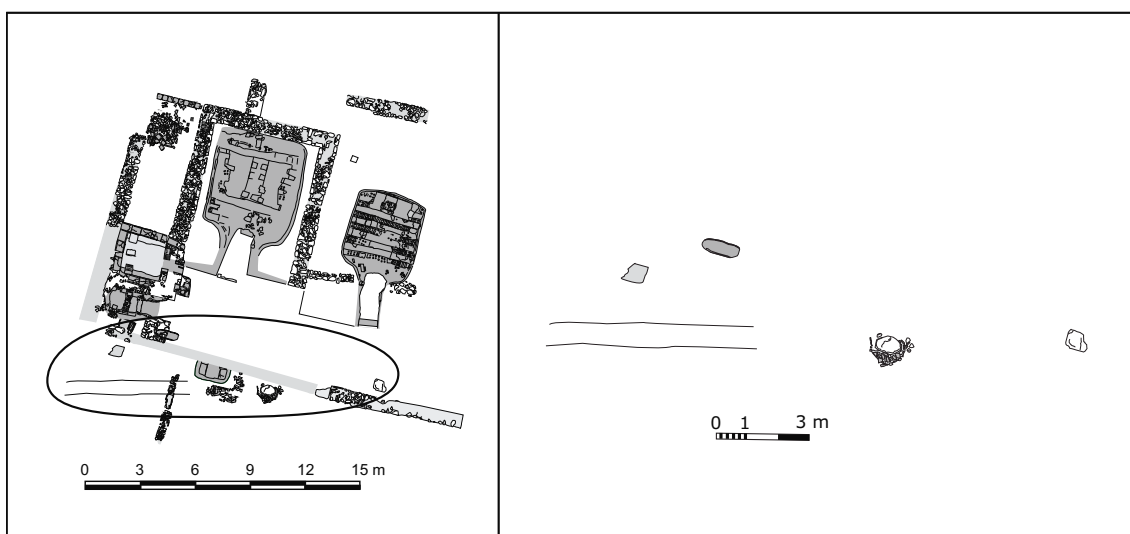

Figura 8 - Planta corresponen a la Fase 3

6. Producció i cronologia global

La producció d'aquest taller s'emmarca en una àmplia gamma de productes ceràmics, que podem agrupar en 5 grans conjunts:

○ Material de rajoleria dedicat a la construcció amb un extens repertori de productes com *tegulae*, *imbrices*, rajols quadrats i per a la construcció d'arcs, peces irregulars amb encaixos, peces de conducció, bobines per a les cambres buides de les termes, antefixes per a decoració arquitectònica, peces per a canalitzacions obertes, canalitzacions circulars, etc.

○ Ceràmica comuna, utilitzada per a la cuina i com a vaixel·la de taula. Destacar les imitacions de ceràmica africana de cuina, sobretot les formes Hayes 23, 181, 196 i 197 (Hayes 1972, 46, 202, 206). També s'han comptabilitzat les imitacions de parets fines, sobretot de gots i tasses, que segueixen aquesta tipologia i les decoracions.

○ Ceràmica terra sigil·lada hispànica, emprada com a vaixel·la fina de taula, per les seves característiques, acabats i procés de fabricació. La seva elaboració a Ermedàs es verifica a través de les troballes de diferents fragments de motlle amb decoració de relleus i per rebutjos de cocció. La majoria són peces que reproduïen l'escudella de la forma Dragendorff 35 però també les formes llises com les Drag. 15-17 i les Drag. 24-25, tot i que són minoritàries (Tremoleda *et alii*. 2007, 16).

○ Dolis, en coneixem diverses vores motllurades i grans fragments de cos que pertanyen a recipients de grans dimensions.

○ Àmfors, entre les quals podem assegurar la fabricació de l'àmfora de base plana Dressel 28 i de la Dressel 2-4. Tanmateix, documentada repetidament un tipus amfòric amb una vora triangular característica.

○ Hi ha la fabricació d'elements diversos com ara *pondera*, pesos de telers.

El període de funcionament, amb les dades de què disposem a través de les diferents intervencions, devia comprendre des del segle I fins a finals del segle II, moment d'inutilització de les estructures (Tremoleda *et alii*. 2005, 19).

7. Metodologia

La metodologia per estudiar la ceràmica ha canviat al llarg dels segles com es pot observar en les tres fases que exposen, els autors anglosaxons, C. Orton, P. Tyers i A. Vince (cop. 1997, 17-27).

○ La fase historicoartística, iniciada en el segle XVI, l'interès de la qual es centra en els recipients sencers, l'arqueometria i la tecnologia.

○ La segona fase, tipològica, iniciada a final del segle XIX amb Pitt-Rivers (1906) i el seu enfoc tipològic referent a diversos tipus d'artefactes, centrada en els fragments, l'arqueometria, la quantificació i la tecnologia.

○ La tercera fase, la contextual, iniciada a la dècada del 1960, representada per A. O. Shepard (1956) i el seu treball considerat com un punt d'inflació en els estudis sobre ceràmica. Alertà del perill d'identificar les tradicions ceràmiques amb identitats culturals, en el seu treball va estudiar els recipients ceràmics com objectes culturals, els fragments com evidència per datar seqüències estratigràfiques i la tecnologia de la ceràmica com la manera d'aproximar-se a les intencions del ceramista.

La fase contextual es base en les mostres microscòpiques dels conjunts ceràmics que ajuden a l'estudi de la ceràmica en arqueologia com la informació obtinguda d'altres disciplines com l'etnografia, l'arqueometria, la quantificació i la tecnologia. Aquestes disciplines aporten diversos tipus de dades: l'etnografia, l'ús de la ceràmica, la seva funció, examinar les associacions dels tipus de ceràmica amb d'altres materials del mateix horitzó estratigràfic, examinar els residus del recipient original o del tractament de la superfície. L'arqueometria, classificar segons l'origen dels materials, examinar les propietats físiques de les pastes ceràmiques per valorar la seva adequació a diferents funcions, com per exemple la cocció dels aliments, amb la quantificació per aconseguir dades com el pes, el número de recipients representats, etc. I per últim la tecnologia ens aporta dades sobre la fabricació per aconseguir uns acabats o uns altres, en els diversos tipus ceràmics.

Seguint la línia contextual, l'estudi de la ceràmica ens aporta un ampli ventall de dades que es poden classificar en tres tipus segons el seu contingut específic: tecnològic, cronològic i socioeconòmic. Quan s'hagin va-

lorat els resultats del seu estudi, obtindrem una informació que permetrà establir la seva identificació, a través de la contextualització cronocultural, la definició dels orígens d'una determinada peça, la seva procedència, etc. (Genera 2006, 47-48).

L'origen de l'argila i els components utilitzats com a desgreixant ens indiquen la procedència de l'objecte. Les descripcions de la pasta, l'argila i els components dels desgreixants de la ceràmica es basen en exàmens visuals i tàctils de la superfície i de fractures recents, a simple vista o utilitzant el microscopi binocular de 20-30 augments.

L'anàlisi de la pasta indica el lloc d'origen i de fabricació de l'objecte, per aquest motiu podem seguir rutes de comerç, en trobar-la en llocs llunyans respecte el de fabricació. El tipus i la quantitat de desgreixant emprat en cada peça ens pot començar a definir la funció final de l'objecte, si aquest ha d'arribar a determinats graus en usar-se per la cocció, un gra molt i molt fi en una pasta molt depurada ens indica que tenim uns recipients de luxe o quasi luxe, etc. Per definir els usos i la funcionalitat de la ceràmica utilitzarem la forma i les mides obtingudes amb els diversos tipus de modelatge, més un anàlisi de contingut, si es possible. El tipus d'acabat -groller, allisat, polit, amb espàtula, brunyit, brunyit metàl·lic, pentinat, raspat o brossat- l'aplicació d'un revestiment, com engalba, pintura o pigment, utilitzats en l'exterior o en l'interior de les peces conjuntament amb els diversos exemples de decoració -incisions, excisions, estampat, relleu aplicat, vidriat i d'altres- ajuden a fer especial esment de cara als aspectes tècnics i tipològics dels objectes.

L'estudi de la tecnologia pot ajudar a situar la producció de ceràmica en el seu context social, per exemple saber si la producció és estacional o no. La manufactura de les peces indica si són fabricades a mà, a torn lent, a torn de peu (*rota figularis*), a motlle o amb l'ajut d'altres elements. Per últim, el tipus de cocció és l'operació més delicada de totes les que intervenen en el procés de fabricació d'una terrissa, en modificar l'estructura i solidificar la peça. Comprendre els diferents mecanismes de cocció ens acosten al tipus d'acabat final. D'aquesta manera podem distingir els rebutjos de mala cocció i el tipus de cocció utilitzada és reduïda o oxidant i regular o irregular. Hi ha diferents resultats finals que depenen de la quantitat d'aire que es deixa entrar en la cambra de cocció. D'aquesta

manera podem distingir diferents tipus de pasta després d'haver passat pel forn. M. Picon (1973) va agrupar els diferents tipus de pasta en 4 grans modes:

- Mode A, cocció reductora i després oxidant, obtenint una pasta vermellosa i un nucli gris.
- Mode B, cocció reductora i després reductora amb el resultat d'una pasta gris.
- Mode C, cocció oxidant i després oxidant per aconseguir una pasta vermella.
- Mode D, cocció oxidant i després reductora per crear pasta gris i nucli vermell.

Orton, Tyer i Vince (cop. 1997, 83-93) creen una classificació, més exhaustiva, de les seccions transversals per comparar les diferències en el nucli, ja cuit, en argiles de textura fina i les de textura grollera. Molts d'aquests aspectes tecnològics, l'observació de la pasta, la forma, la manufactura i la decoració, serveixen per obtenir una datació dels fragments excavats en diferents contexts. En la datació d'un objecte s'han de tenir en compte el moment en el qual es fabrica i en el qual s'utilitza.

L'aspecte socioeconòmic es reflecteix en la forma dels objectes ceràmics. Aquests es troben condicionats pels paràmetres culturals i, en certa manera, a les modes, sobretot els acabats i la decoració. Tot i què, l'ús de les peces és un factor que marcarà les formes per exemple les senzilles primigènies es mantindran ja que estan creades per resoldre les necessitats quotidianes dels humans. Per aquest motiu un dels grans volums ceràmics és l'anomenat ceràmica comuna. Amb la complexitat de les societats apareix la diversificació dels tipus que repercuteixen en un augment de formes i decoracions. Els tipus de recobriment, com les engalbes, utilitzat per aconseguir una millor impermeabilització de la peça, forma part de la decoració de l'objecte. Exemples d'aquesta tipus de ceràmica més de luxe tindriem, en el cas del món romà, els diversos tipus de terra sigil·lada i les parets fines.

Per poder classificar la ceràmica hem d'utilitzar un sistema estructurat per poder obtenir el màxim d'informació inicial de les peces. Primer, distingir per tipologies, és a dir, si són ceràmiques fines com terra sigil·lada,

parets fines, àmfores, comuna, etc. Seguidament per classes funcionals, quin ús tenien: per emmagatzemar, transportar, servir, coure el menjar, construcció, etc; aquestes classes es subdivideixen seguint criteris com la forma si són olles, gerres, gibrells, etc. Per últim, s'enumeren els tipus individual dins del grup, aquest número serà correlatiu dins de tot el conjunt ceràmic a analitzar.

Mitjançant la il·lustració podem representar la ceràmic, fer la descripció de les formes. El dibuix tècnic aplicat als objectes ceràmics. Fent la secció de la peça i la seva forma externa. D'aquesta manera en un mateix dibuix tenim la representació més exacta de la terrissa. No hem d'oblidar la fotografia, útil per detalls destacables com els segells que presenten algunes ceràmiques. La representació de la pasta visualment és molt difícil. Es pot aplicar algun mètode matemàtic per descriure i comparar la forma de la terrissa, mesurant les dimensions com l'altura, amplada màxima, diàmetre de la base i de la vora, etc. La decoració és un element a tenir en compte, ja que amb ella podem fer distincions dins la pròpia forma i tipus.

L'objecte del meu estudi és tota la ceràmica que correspon a la UE-115 del jaciment d'Ermedàs. L'estructura dels diferents estrats trobats en les diverses campanyes d'excavació s'engloben les unitats estratigràfiques (UE), cada una de les quals té un número associat. Fins la vuitena campanya hi ha un total de 203 unitats estratigràfiques diferenciades. La UE-115 correspon al farciment d'una de les tres canalitzacions del jaciment, la UE-111. L'excavació del reompliment de la canal es va portar ha terme en dues campanyes d'excavació, les dels anys 2004 i 2006. El procés de tractament dels objectes trobats, en qualsevol jaciment arqueològic, es rentar-los, classificar-los, marcar-los i emmagatzemar-los, d'aquesta manera es tenen ordenats i dipositats, en aquest cas, en el museu arqueològic comarcal de Banyoles (MACB).

La classificació consisteix en separar per grups tipològics les peces recollides en el jaciment. Aquests grups corresponen al tipus de material: ceràmica, metall, restes òssies, etc. El conjunt de la ceràmica és molt ampli i per aquest motiu es fan subdivisions basades en els tipus més característics d'època romana. Per aquest motiu trobem les terres sigil·lades, parets fines, ceràmica de cuina, comuna oxidada, àmfores, material cons-

tructiu, etc. Aquest tipus d'informació és recull en els inventaris. L'utilitzat en el jaciment d'Ermedàs consisteix en un apartat corresponen al número de la UE, l'àrea que correspon a Ermedàs i la descripció de l'estrat, és a dir, si és un mur, un paviment, un reompliment, etc. Seguidament hi ha el número de referència, el que es dóna a cada fragment ceràmic amb forma. Les restes que no tenen cap tipus de forma, els informes, són contades i s'engloben en la classe. La classe correspon si són àmfores, ceràmica comuna itàlica, ceràmica comuna romana oxidada, terra sigil·lada sudgàl·lica, parets fines, etc. Seguidament tenim la descripció de la forma: tapadora, olla, escudella, gerreta, etc. Per classificar el tipus del fragment ceràmic hi ha els grups de les vores, bases, nanses, perfil complet (PC) –no significa que hi hagi tota la peça, sinó que tenim representació des de la vora fins la base- i informes. El camp individus correspon a contar el número total dels individus, és a dir, pot haver-hi 3 vores i 5 informes que corresponguin a un sol individu. Els criteris per comptar el nombre mínim d'individus (NMI) es basen en determinar aquests individus a partir de les parts que n'asseguren la seva identificació, és a dir, les vores i les bases. Tenint en compte que els individus tenen vores i bases, el major nombre de qualsevol d'aquestes parts de peces diferents servirà per determinar els diferents individus. Les nanses són unes parts dels objectes que poden ser presents en dos o més per cadascun, la gran majoria de les vegades, no resulten del tot útils com a indicador per determinar el NMI. El total de fragments consisteix a englobar-hi tots els trossos de ceràmica classificats. Els camps, tipus i número de tipus tenen relació amb aquelles ceràmiques que ja tenen una catalogació i s'han d'anar a buscar en els manuals corresponents, per exemple una àmfora Dressel 2-4, el número correspon al número de tipus i Dressel, el nom del tipus. Per últim, hi ha el camp d'observacions en el qual es poden apuntar tots aquells aspectes no contemplats els altres camps descrits. Amb la informació recollida en l'inventari en podem extreure que ens trobem davant d'un conjunt estratigràfic amb moltes formes fragmentades però amb una forta presència de peces molt senceres, amb perfil complet.

La feina del marcatge corresponen a escriure sobre la peça el conjunt de lletres i números que se li ha donat en l'inventari. El sistema de marcatge del jaciment d'Ermedàs correspon a escriure primer l'any de la

troballa, la sigla del nom de la bòbila, el número corresponen de la unitat estratigràfica i el número individual correlatiu que li correspon, no oblidem que aquesta dada només la tenen les peces que són considerades individus: vores, bases i nanses. Per tant, en el cas dels objectes treballats tenim dos tipus de marcatge, ja que es va excavar en dos anys diferents. Per una banda, tenim 04-ER-115-x i per l'altra, 06-ER-115-x. Les sigles desenvolupades serien 2004-Ermedàs-unitat estratigràfica 115-x i 2006-Ermedàs-unitat estratigràfica 115-x. Els fragments informes també porten siglatge, però sense número de referència. El fet de tenir dos tipus de sigles d'una mateixa UE fa que algunes peces trobades en una campanya d'excavació encaixin amb les de l'altra campanya. Per aquest motiu, es va decidir, amb els directors de l'excavació, quan era el cas, es perdria el número donat en el primer tipus de sigla, 04-ER-115, a favor de la del 06-ER-115.

El següent pas, després d'haver fet l'inventari i el marcatge de les peces, és emmagatzemar-les d'una forma lògica, per tipologies i per classes funcionals. D'aquesta manera és més senzill a l'hora d'estudiar-les. En tenir els objectes per classes es poden agafar els d'una en concret i el seu manual corresponen per poder-ne buscar el tipus i el número de referència. Les classes de ceràmica representada en el conjunt 115 s'han agrupat en dos grans grups, un corresponen a les ceràmiques d'importació i l'altre a les de producció local. La presència de la ceràmica importada és representada per la terra sigil·lada sud-gàl·lica, parets fines, àmfores i llànties. Els objectes de producció local és troben exemplificats per imitacions de parets fines, llànties, ceràmica comuna oxidada romana, ceràmica de cuina, àmfores, dolia, material de construcció, pondera i elements diversos. Els manuals utilitzats depenen en funció del tipus de ceràmica a estudiar. Per l'estudi de les terra sigil·lada sud-gàl·lica Alain Vernhet (1986); les parets fines F. Mayet (1975); la ceràmica comuna romana i la de cuina J. Casas *et alii.* (1990) i M. Vegas (1973); les àmfores, dolis, material de construcció J. Tremoleda (2000); sense oblidar a M. Beltrán (1990). Aquests serien els manuals de punt de partida però no els únics com s'observa al llarg del treball.

Quan s'ha portat a terme aquest seguit de passos, el següent és trans-

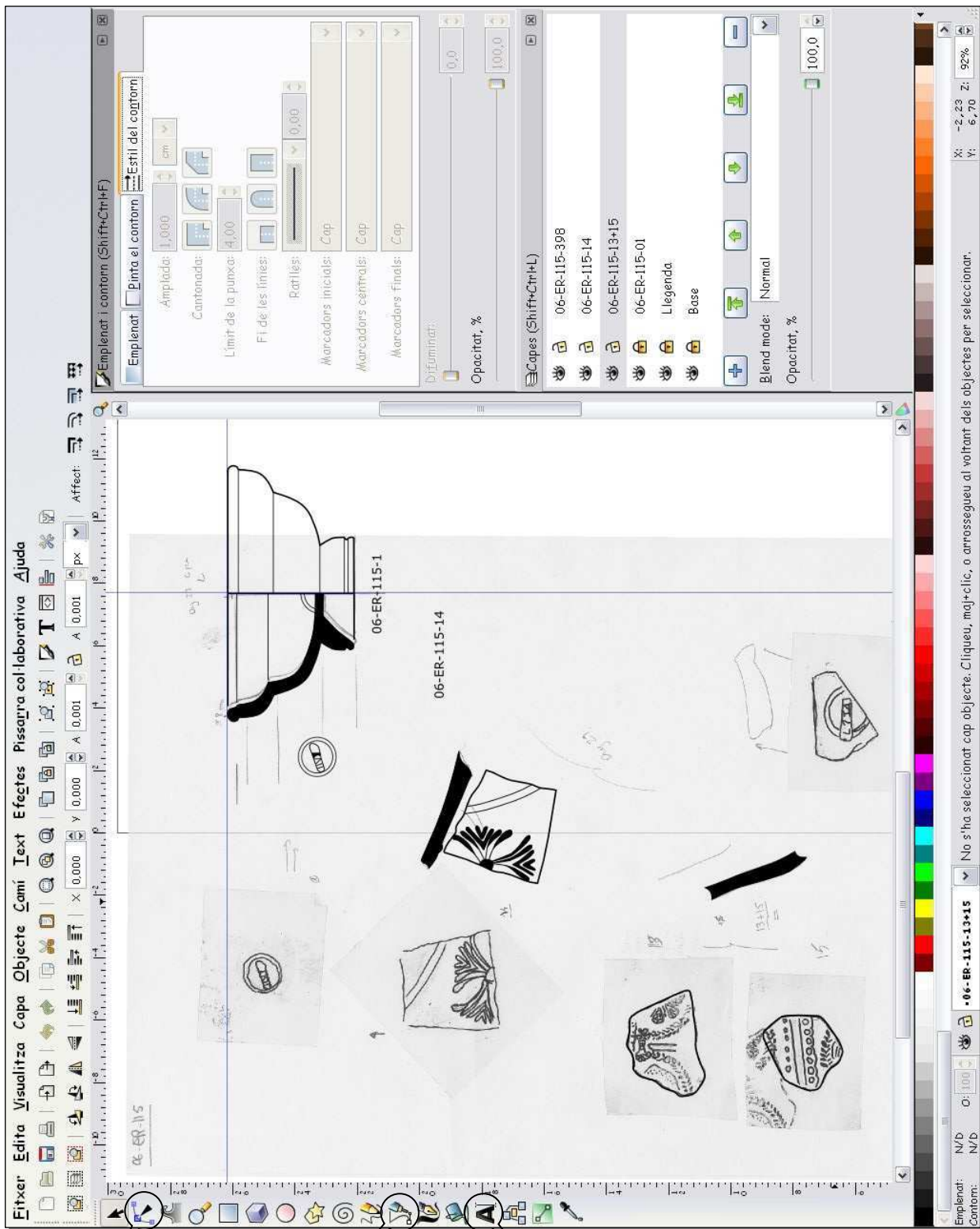
formar les formes per poder-les reunir en un mateix pla i que no necessitem els originals. La il·lustració ens permet aconseguir aquesta reducció. El dibuix de les peces es pot dividir en dos passos, el primer correspon al dibuix a mà i el segon al vectoritzat i/o digitalitzat.

El dibuix a mà utilitza les eines del dibuix tècnic per aconseguir el perfil i la representació de les decoracions, tant externes com internes, ens ajuden a transportar el volum de la ceràmica al paper. Els instruments usats són escaire, cartabó, regla, el diàmetró, el perfilador o pinta, el peu de rei, llapis i goma. Hi ha diversos tipus de diàmetró, en aquest cas consisteix en una làmina en la qual hi ha un seguit de semicercles concèntrics que serveixen per mesura el diàmetre de la peça. La finalitat del perfilador, com el seu nom indica, és aconseguir el perfil de qualsevol objecte. La seva aparença es semblant a una pinta però amb els pues mòbils, per poder adaptar al contorn de l'objecte a perfilar. Per últim, el peu de rei ens ajuda a transportar la mesura del gruix al paper (Bagot 2005, 39-48).

A la vegada que s'està fent el dibuix del fragment de la ceràmica s'aprofita per apuntar el tipus de desgreixant, el tipus de cocció, la decoració, el tipus i el seu número de referència i les observacions necessàries per descriure correctament l'objecte. La descripció del desgreixant és divideix en fi, mitjà i gran, amb la incorporació del desgreixant fi ER (Ermedàs) per distingir-lo del fi el qual no s'observen els minerals característics de l'utilitzat en la bòbila. Quant la il·lustració feta a mà es finalitza és el moment de passar-ho a tinta. Abans de l'aparició dels programes d'ordinador pel disseny gràfic les làmines s'havien de passar a tinta, acció que s'havia de fer a la perfecció ja que no hi ha gomes per esborrar-la. En l'actualitat, es poden utilitzar els programes informàtics preparats per portar a terme l'entintatge. A dia d'avui, hi ha diversos programes útils per portar a terme aquesta tasca. En el meu cas he utilitzat Inkscape, un programa especialista en la creació de gràfics vectorials bidimensionals (SVG). L'ús d'aquest programari es deu en ser de caràcter lliure, per tant, tothom el pot obtenir de la web dels programadors que l'han creat (<http://inkscape.org>). El significat de programa lliure és la no necessitat d'uns codis per poder-lo utilitzar, com també la seva completa compatibilitat amb d'altres programaris com l'Adobe Illustrator o el CorelDraw. A la vegada, que l'ús del format scalable vector graphics (svg) es convertirà imminent en l'es-

tàndard per Internet, en comprimir molt els bytes de les imatges. Els programes de disseny gràfic et permeten crear diferents capes, és a dir, fer cada dibuix en un full diferent. El primer pas és digitalitzar la làmina feta a mà. L'ús de l'escàner permet delimitar els paràmetres de la digitalització. En aquest cas són els següents: l'escala de sortida (com apareixerà al final l'escanejat) és DIN-A 4, 210 x 297 mm; el tipus de sortida (els colors que hi apareixen) és 256 tons de gris; la resolució de 200 ppp (punts per polzada) i el format final per guardar el document és el Joint Photographic Experts Groupes (jpg), format compressor d'imatges a nivell de bits. El conjunt d'aquest paràmetres ajuden a treballar, d'una manera més eficient, amb el programari de disseny gràfic.

A l'hora de dibuixar amb l'inkscape (Fig. 9) és poden escollir diverses eines, la utilitzada és la que permet crear línies rectes i corbes beziers. D'aquesta forma en una mateixa eina i amb una combinació dels botons del ratolí permet aconseguir les diferents curvatures que presenten els objectes ceràmics. Quan s'ha fet aquest calc inicial s'utilitza l'eina de manipulació dels nodes, per acabar d'ajustar correctament la forma realitzada. Seguidament es duplica la imatge creada i se li aplica l'acció de voltejar horitzontalment. D'aquesta manera tenim la forma completa de la peça dibuixada. Per aconseguir el diàmetre correcte, només s'ha de calcar l'escaire creat en el dibuix a mà i duplicar-lo. Per anar acabant, marcar-hi les línies corresponents a la decoració i fer el dibuix de la decoració si se'n té. El tipus de gruixària per les línies del contorn és 1 punt i 0'5 punt per la decoració. L'últim pas és escriure el marcatge corresponent a la peça. Quan s'han passat a ordinador totes les imatges corresponents només falta crear les làmines que englobin les peces, fet que ens demana una reducció de la il·lustració original. Les reduccions són al 50% de la seva mesura real.

Finestra per controlar l'estil del contorn i del color

Finestra per treballar amb les diferents capes

Eina per editar els nodes

Eina per crear la vvorba Bezier i línies rectes

Eina per crear el text

Figura 9 - Pantalla Inkscape

8. UE-115

L'estrat 115 correspon al farciment de la canalització 111, una de les tres vies d'expulsió d'aigua del jaciment d'Ermedàs. El tipus d'unitat estratigràfica (UE) es caracteritzava per tenir una composició heterogènia, sovint amb barreja de terra i carbons o cendres, especialment acumulades a la part baixa de la canal, malgrat tot, es va creure convenient mantenir un sol número d'UE que unifiqués tot el material exhumat del seu interior. La seva excavació es va portar a terme en dues campanyes, la del 2004 i la del 2006. Per aquest motiu el marcatge corresponen a les diferents peces porten un any o un altre, com ja he esmentat.

8.1. Descripció de l'estructura 111

La canalització a la qual pertany l'estudi de la ceràmica del treball forma part d'una estructura de tres canals encarregades d'expulsar l'aigua pluvial del taller ceràmic (Fig. 10). Les dues canals que van adossades als dos porticats en forma d'L, àmbits 7 i 8, que conflueixen en la tercera canal encarregada d'expulsar tot l'excedent d'aigua fora de la bòbila.

Figura 10 - Visió general de les tres canalitzacions

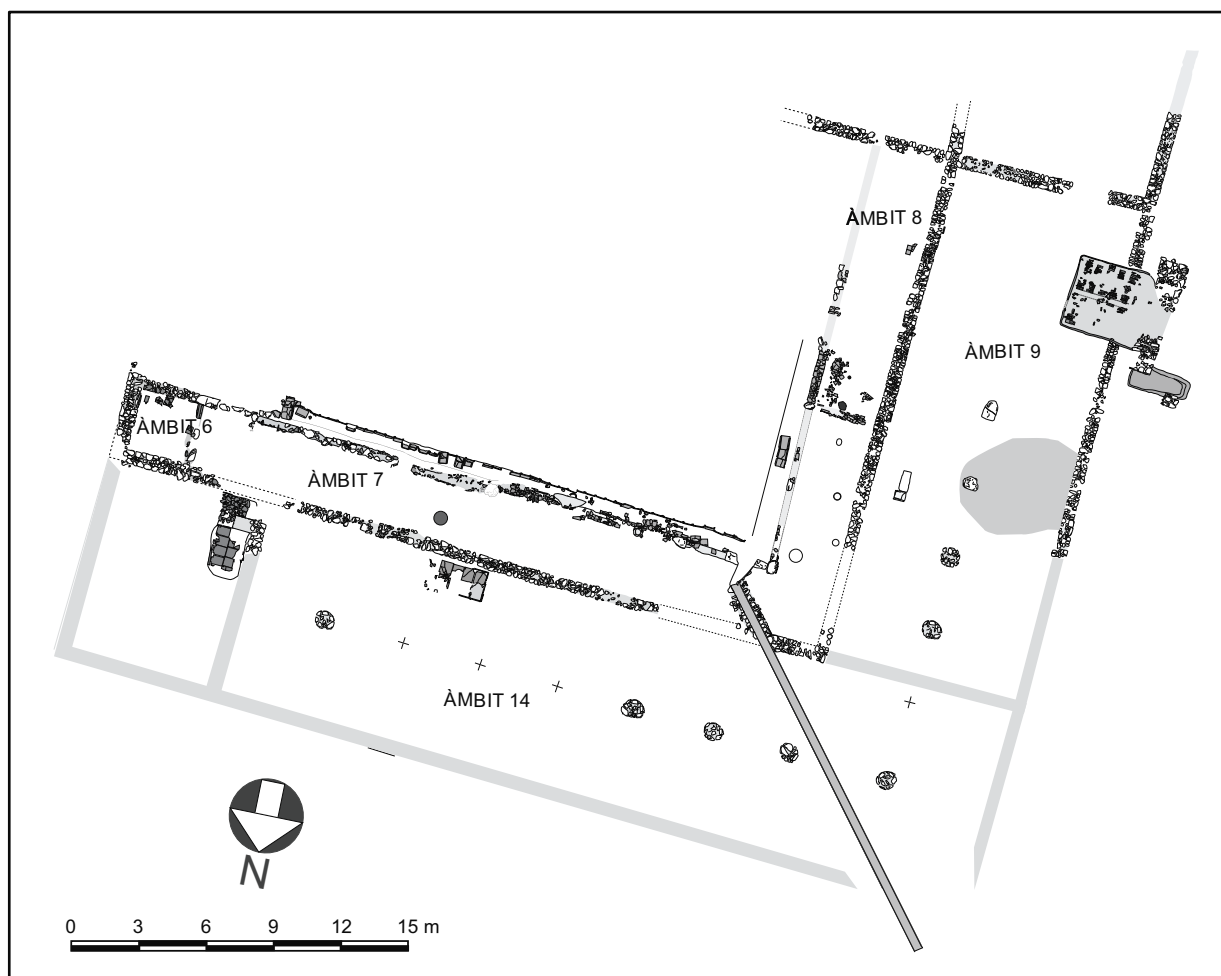

Figura 11 - Planta de les canalitzacions i els seus àmbits

La canalització est-oest (UE-111) paral·lela l'àmbit 7 (Fig. 11). La seva excavació va posar en evidència una llargada de gairebé 21 m i estava construïda amb una espectacular alineació de 45 teules planes clavades verticalment (Fig. 12), per tant, amb una profunditat de dos peus (60 cm) i una amplada també de dos peus. La part inicial de la canalització situada davant de la porta de la nau 7, amb una estructura de *tegulae* (Fig. 13) que forma una mena de registre, mentre que acaba en la intersecció amb la nau 8. Al fons hi ha absència de revestiment, trobem la pròpia argila del subsòl.

En l'annex 1 hi ha la planta de la canalització 111 amb la situació d'alguns dels materials trobats.

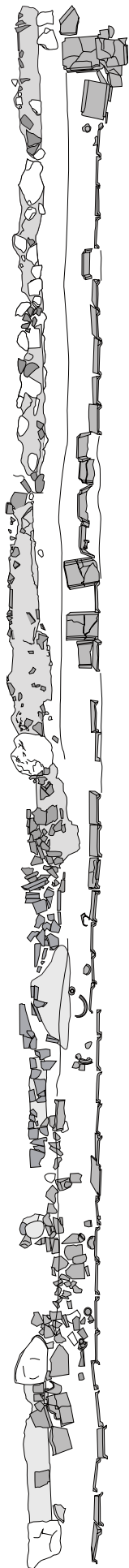

Figura 12 - Planta UE-111

Figura 13 - Part final de la canalització 111

La canalització sud-nord (UE-168) paral·lela a l'àmbit 8, que tanca per l'oest, és molt menys potent. Es construïda tallant l'argila del subsòl i és més una rasa per conduir l'aigua. L'única estructura lligada a la canalització són 3 teules planes (Fig. 14) posades com a fons de la canal situades a la part central, segurament per millorar la conducció de l'aigua en aquest tram concret.

Figura 14 - Canal 168

La tercera canalització (UE-114) de diferent construcció en comparació amb les altres dues (Fig. 15). Construïda d'obra, amb pedres mitjanes i petites unides amb morter i calç. Forma dos murets laterals i el sòl hi trobem *opus signinum*. L'entrada a aquesta canal està formada per dues

pedres grans de sorrenca (Fig. 16), que servien per dirigir l'aigua cap a la claveguera i extreure les humitats que podien malmetre les fonamentacions. La seva llargada, en direcció nord-oest, fins a 13 metres, i encara no s'ha trobat el seu final. La seva localització va permetre descobrir una nova estructura que doble la nau amb coberta a doble vessant (àmbit 9 i 14) que hi ha darrera de les naus 8 i 7 respectivament.

Figura 21 - Canaleta 114

Figura 22 - Intersecció de les 3 canaletes

8.2. Descripció general del material ceràmic de la UE-115

El conjunt del material recuperat de la UE-115 ens dóna exemples dels 5 grans grups dels productes ceràmics fabricats a la bòbila d'Ermedàs com també, diverses representacions de materials d'importació. S'han recuperat 2707 fragments de ceràmica que representen 661 individus. També hi ha 12 fragments de vidre, un clau de ferro, dues làmines de bronze, un fragment de destrat neolítica, 236 restes de fauna i 3 de malacologia. D'aquest estrat s'han llençats 77 fragments d'àmfora Dressel 2-4 i 5 de *dolia*.

La composició d'aquest conjunt hi ha la producció pròpia del taller com també exemples de ceràmica importada, algunes de les quals podien haver servit com a models per imitar algunes formes. Les proporcions

indiquen un domini absolut de les ceràmiques de producció local amb un 94'75% dels fragments i més del 93% dels individus, respecte el 5'28% dels fragments i més del 6% dels individus que representen les ceràmiques d'importació. Dins aquests dos grans grups hi ha una clara superioritat pel que fa a les ceràmiques que formen part de la vaixel·la de taula i de cuina, el 96'24% dels fragments i més del 97% dels individus són representats per la ceràmica itàlica de cuina, la de parets fines, les terres sigil·lades sud-gàl·liques, la comuna romana, la de cuina i la d'imitacions de parets fines, i el 3'76% dels fragments i més del 2% dels individus representats per les àmfores, llànties, *dolia*, material de construcció, objectes ceràmics de teler i altres (Fig. 17).

CATEGORIES CERÀMIQUES	Frag.	% frag./total	% frag./cat.	Ind.	% ind./total	% ind./cat.
CERÀMIQUES D'IMPORTACIÓ						
Ceràmiques fines						
Importació Itàliques						
llànties	2	0,07	1,40	1	0,15	2,27
c. itàlica de cuina	4	0,15	2,80	1	0,15	2,27
c. de parets fines	59	2,18	41,26	9	1,36	20,45
Importació de la Gàl·lia						
T. S. sud-gàl·lica	76	2,81	53,15	32	4,84	72,73
Àmfores importades						
sud-hispàniques	2	0,07	1,40	1	0,15	2,27
Total ceràmica importada	143	5,28	100	44	6,66	100
CERÀMIQUES DE PRODUCCIÓ LOCAL						
c. comuna romana	1904	70,34	74,26	463	69,44	74,39
c. cuina	482	17,81	18,80	96	14,52	15,56
c. imitació africana de cuina	18	0,66	0,70	4	0,61	0,65
c. imitació parets fines	62	2,29	2,42	43	6,51	6,97
llànties	1	0,04	0,04	1	0,15	0,15
àmfores de producció local	82	3,03	3,20	4	0,61	0,65
dolia	6	0,22	0,23	1	0,15	0,16
material de construcció	3	0,11	0,12	3	0,45	0,49
objectes ceràmics de teler	4	0,15	0,16	4	0,61	0,65
altres	2	0,07	0,08	2	0,30	0,32
Total ceràmica de producció local	2564	94,72	100	617	93,34	100
TOTAL	2707	100	-	661	100	-

Figura 15 - Quadre estadístic de les categories que formen la UE-115

Dins el conjunt de la vaixel·la de taula i cuina la dominant és la categoria genèrica de ceràmica comuna romana (70% dels fragments respecte del total i quasi el 75% respecte del grup de les produccions locals; 70% d'individus en relació al total i el 75% respecte el seu grup), seguida de

la ceràmica de cuina (17'81% dels fragments respecte del total i quasi el 19% respecte del grup de les produccions locals; 14'52% d'individus en relació al total i el 15'56% respecte el seu grup). Molt per sota, trobem tres grups similars, en el recompte de fragments, que volten el 2% (terra sigil·lada sud-gàl·lica, ceràmica de parets fines i les parets fines d'imitació), en canvi, per individus les parets fines d'imitació destaquen amb més d'un 6%, seguida per la terra sigil·lada sud-gàl·lica amb quasi un 5% i la ceràmica de parets fines amb un 1'21% i la ceràmica itàlica de cuina representa un 0'15% del total dels individus. Les formes amfòriques és limiten a la Dressel 7-11 d'importació, les de producció local són Dr. 2-4 i Dr. 28. La representació de 4 *pondera* com a objectes ceràmics de teler, 3 materials de construcció (diferents tipus de teules), una llàntia fragmentada de producció local i per últim, dins d'altres, un pivot d'àmfora treballat i un fragment d'anella.

8.3. Material d'importació

En la figura 18 podem observar els 3 grups de ceràmica importada: les àmfores representen encara no un 2% d'individus dins la categoria, el 98% resten es troba repartit entre les terra sigil·lada sud-gàl·lica i les importacions itàliques, aquestes engloben les parets fines am un 18'6% d'individus, la ceràmica itàlica de cuina i les llànties sobrepassen el 2% d'individus. En resum, hi ha una clara predominança de la terra sigil·lada sud-gàl·lica amb més del 50% d'individus representats dins el total de les ceràmiques importades.

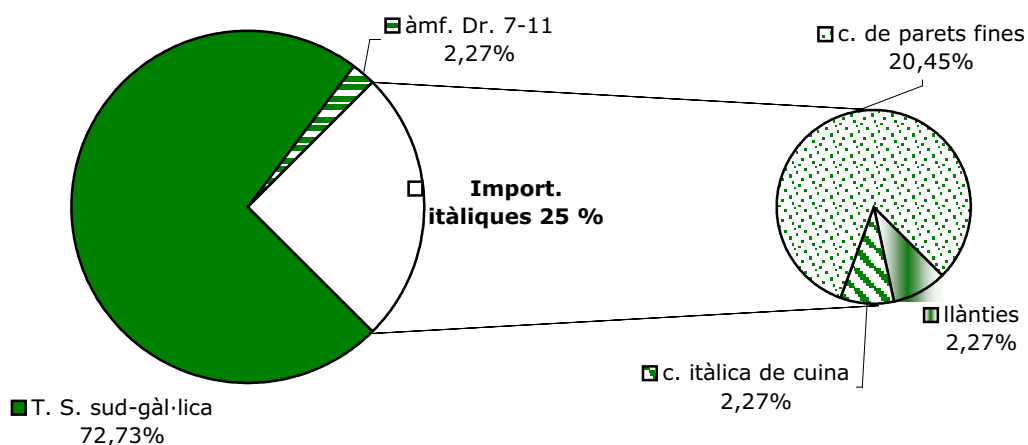

Figura 16 - Ceràmica d'importació, % del nombre d'individus per categoria

8.3.1. Terra sigil·lada sud-gàl·lica.

Tipus de vaixel·la estàndard, de qualitat constant, omnipresent en les regions meridionals. De producció extensa, de principis segle I fins a mitjans segle II. Període en el que constitueix el fòssil director per l'arqueologia en tenir una forta demanda. A través de la gran estandardització, la terra sigil·lada sud-gàl·lica, facilita la identificació tipològica a partir de simples fragments de les vores. Recordem que la terra sigil·lada sud-gàl·lica és l'hereva de la terra sigil·lada itàlica per les formes, la tècnica de cocció i pels temes decoratius.

Com el seu nom indica el seu lloc de procedència és el sud de la Gàl·lia, es a dir, el sud de l'actual França. Els centres productors es localitzen en el vessant meridional del Massís Central, dels del riu Hérault fins el Tarn. En aquesta àrea geogràfica hi ha una desena de centres majors com La Graufesenque i Montans. Aquest últim proveïa la zona sud-oest de la Gàl·lia i el litoral atlàntic, mentre que La Graufesenque el sud-est de la Gàl·lia, Catalunya i tota la Mediterrània. Els aspectes del vernís i de la pasta són sensiblement diferents depenent del centre de producció, com també el pas del temps hi ha una evolució interna dels tallers. El seu acabat amb pigment és base en el coneixement del temps de cocció per part dels ceramistes (Beltrán 1990, 19-21). Els recipients fabricats a La Graufesenque, el centre que abastia el nostre territori, presenten una pasta fina, dura, d'un beix rosat, amb petits elements blanquinosos i un vernís d'argila grassa vermella i brillant. Les variacions afecten sobretot al vernís, que en època tiberiana pot agafar un color d'un vermell més vinós, com també l'amplia gamma de decoracions que presenta en els seus perfils.

La terra sigil·lada sud-gàl·lica la podem dividir en 3 grans fases de producció. En la primera fase de producció, les formes llises que reproduïen fidelment el model itàlic, tot i que es difícil distingir-les. Amb el temps aniran perdent certes característiques. En època flàvia (69-86) es creen noves formes que es distribueixen en 6 serveis compost per una escudella, un plat fondo, una copa de peu alt i una escudella amb el fons pla. Per últim, a la fi del segle I inicis del segle II, apareixen noves formes. La decoració també pateix una evolució, gràcies a l'estil i l'organització de

les decoracions es poden classificar en 6 grans períodes i permet afinar la cronologia en períodes de dues dècades a *grosso modo* (Vernhet 1986, 96-103).

La presència de la terra sigil·lada sud-gàl·lica està documentada gràcies a 76 fragments, equivalents a 32 individus. Les formes que hi ha representades són escudelles, copes i/o tasses amb Dragendorff 24-25, Drag. 27, Drag. 29 i la Ritterling 8, i plats amb la Drag. 15-17 i la Drag. 18. La forma més present és la Drag. 18 (11 ind.), seguida de la 27 (10 ind.), la 29 (5 ind.), 24-25 (3 ind.), 15-17 (2 ind.) i un individu de Ritt. 8. Aquests exemples de terra sigil·lada sud-gàl·lica són formes llises a excepció de la Drag. 29 que presenta decoracions.

○ Drag. 24-25, (làm. 1, 1-4), és una copa decorada, hemisfèrica acabada amb una vora vertical decorada a rodeta que se separa de la part inferior llisa. La seva funció era per beure, cronològicament a mitjans segle I (40-90), (Passelec, Vernhet 1993, 573).

○ Drag. 27, (làm. 1, 5-14), copa o escudella amb la paret dividida en dues parts convexes. La vora només es troba marcada per un solc. Presenta unes motlures internes i externs en la ruptura del perfil. El peu és característic per tenir un solc en la cara externa. El seu ús es per beure. Els exemples són més Drag. 27b, que ens dona una cronologia entre els anys 40 i 80 (Passelec, Vernhet 1993, 573).

○ Ritt. 8 escudella o copa hemisfèric amb vora amb unes marques tant a l'interior com a l'exterior. El peu és anular de la base i la cara interna és cònca. La seva utilització és per beure, en tenim constància al llarg del segle I. (làm. 1, 15).

○ Drag. 15-17 plat amb fons horitzontal. El seu exterior presenta un conjunt de motlures que donen un toc convex a la peça. (làm. 1, 16-17).

○ Drag. 18 (l'àm. 2) plat de paret convexa, divergent, acabat amb un llavi semicircular i de base anular. Usat per menjar i servir. No té decoració. Cronològicament situat en l'interval dels anys 15-60 (Passelec, Vernhet 1993, 572).

○ Drag. 29 és una escudella amb la carena molt marcada, la paret es divergent en la part superior i el peu és anular, marcat amb un solc en la seva cara interna amb un ressalt a la part interna de la base (l'àm. 3, 1-4). El seu ús per servir o per preparar menjar. Cronològicament correspon en l'amplitud 40-90 (Passelec, Vernhet 1993, 573), també tenim un fragment de base de terra sigil·lada *marmorata* (l'àm. 3, 5), del regnat de Neró, 54-68.

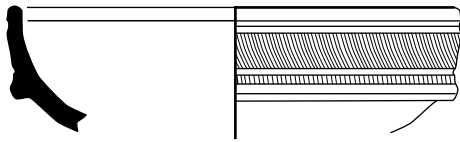
Aquest tipus sempre presenta decoracions tot i que aquestes poden variar com podem veure en els exemples presents en el conjunt ceràmic. La decoració de l'individu 1 de la làmina 3 es pot dividir en tres registres. El primer, començant l'observació des de la vora, engloba les dues franges fetes a rodeta, una més llarga i més inclinada, seguida d'una més curta. En el segon registre apareix un motiu anomenat de sanefes de 3 puntes amb decoració interna de deus ratlles paral·leles, seguint la nomenclatura estreta de la monografia del Casc 3 (Nieto *et alii.* 2001, 135 Eb 28a). Aquest conjunt és tancat per una línia recta i una segona que intercala semicircumferències. Entre la segona i la tercera banda decorada hi ha un interval amb absència de decoració. Per últim, en el tercer registre hi ha un conjunt format per una línia recta i una segona que s'adapta a una sanefa de cercles. Seguit d'un motiu seriat en base granes per acabar amb una franja de sanefetes de 2 puntes (Nieto *et alii.* 2001, 117, Cd 19a). En conclusió, la decoració combina motius vegetals entre si i motius geomètrics.

La resta d'individus presenten una decoració fragmentada com el conjunt de cercles de l'individu 2 de la làmina 3. D'aquesta mateixa làmina tenim la peça 3 en la qual s'intueixen dues franges de motius circulars d'estil punxons (Nieto *et alii.* 2001, 128-129, Db) i la meitat d'un motiu de caire floral de l'individu 4 (Nieto *et alii.* 2001, 112, Cb).

○ Els segells

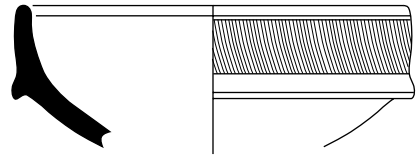
En aquest apartat hi ha recollits els diversos segells en els individus de la terra sigil·lada sud-gàl·lica. De l'individu 6 (lám. 3) no se'n pot extreure cap tipus d'informació ja que les lletres han desaparegut com passa en la major part del segell de la peça 7 en la qual només es pot interpretar la OF, *officina*, el mateix que es pot interpretar de l'individu 8 però en aquest cas la raó la trobem en la fractura de l'objecte. Els casos en els quals es pot llegir les marques representades són el 5 i el 9. En aquestes dues marques es pot llegir el mateix nom: *SABINUS*, nom ja conegut gràcies a les publicacions consultades referents al tema (Nieto *et alii*. 2001, 22 i 29, 12.1; Sanchez, Silvéreño 2005, 163-177). Seguint aquesta línia, en trobem un paral·lel en el centre de producció de Le Rozier ubicat dins el grup de La Graufesenque i datat dins les produccions realitzades entorn la segona meitat del segle I (Thuault, Vernehet 1986, 110-113).

Remarcar la peça 9 (lám. 3) que presenta a més del segell un grafit a la zona que va de la carena a la base. La seva transcripció seria l-bi-?-e; seguint el sil·labari llevantí de l'ibèric (De Hoz 1998, 191-203).

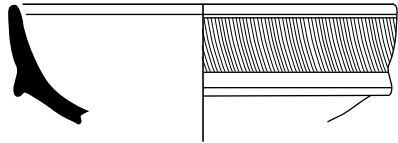
06-ER-115-6

1

06-ER-115-7

2

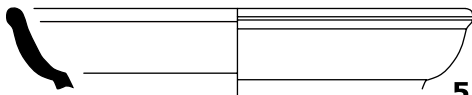
06-ER-115-8

3

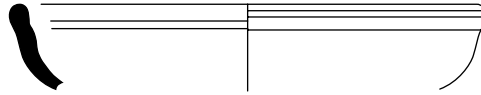
4

06-ER-115-398

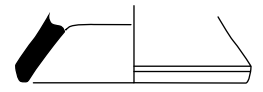
04-ER-115-5

5

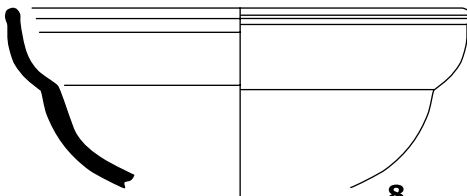
04-ER-115-3

6

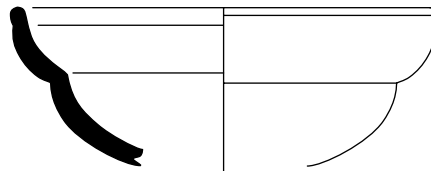
04-ER-115-6

7

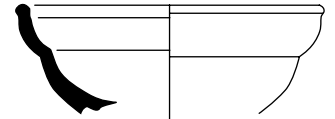
04-ER-115-4

8

06-ER-115-2

9

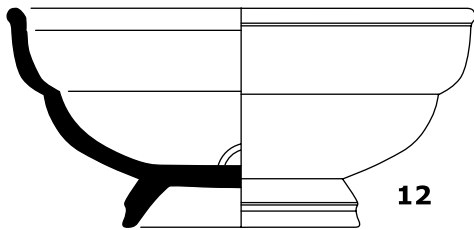
06-ER-115-3

10

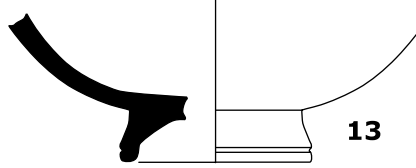
11

04-ER-115-2

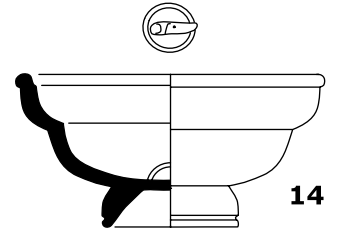
04-ER-115-1

12

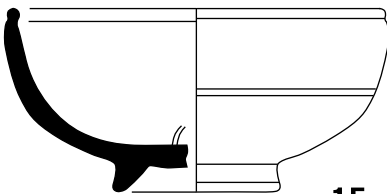
06-ER-115-4

13

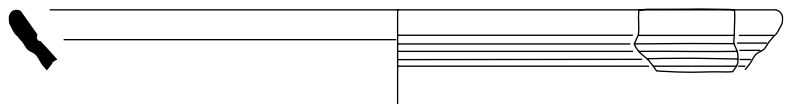
06-ER-115-1

14

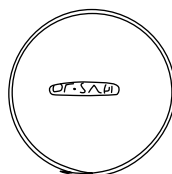
04-ER-115-7

15

04-ER-115-8

16

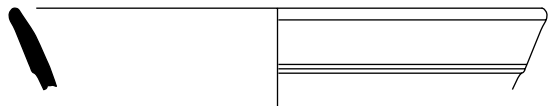
NR 111

06-ER-115-5

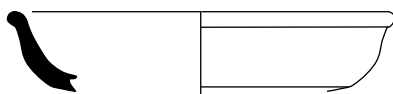
17

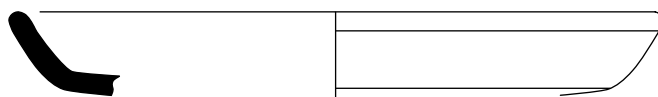
06-ER-115-10

1

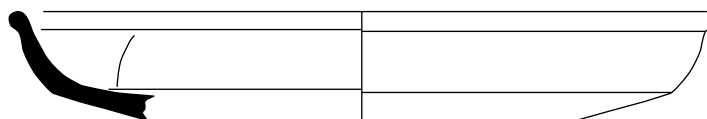
04-ER-115-9

2

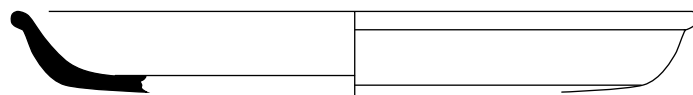
06-ER-115-9

3

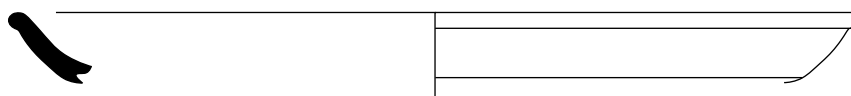
04-ER-115-10

4

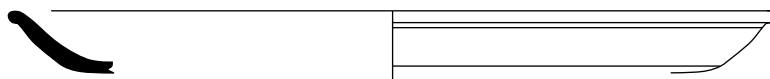
04-ER-115-13

5

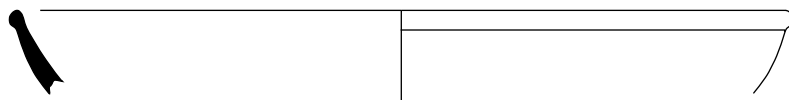
04-ER-115-12

6

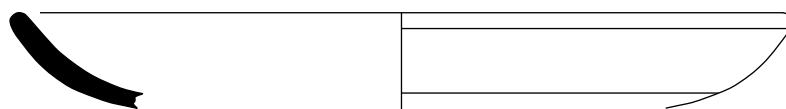
04-ER-115-11

7

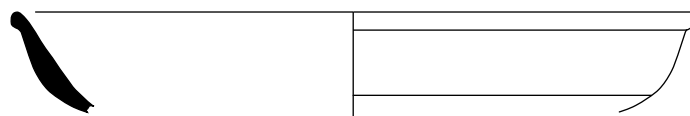
04-ER-115-15

8

04-ER-115-16

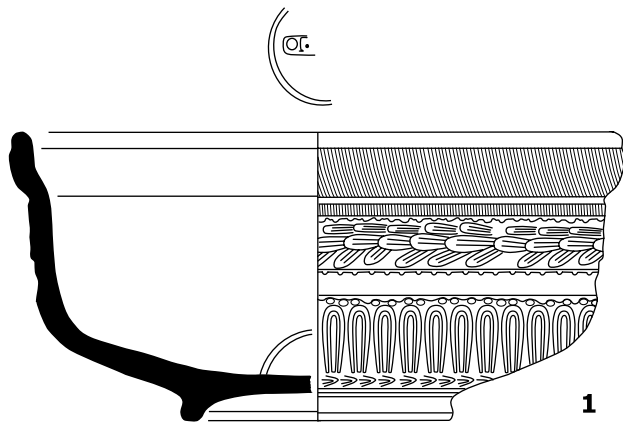
9

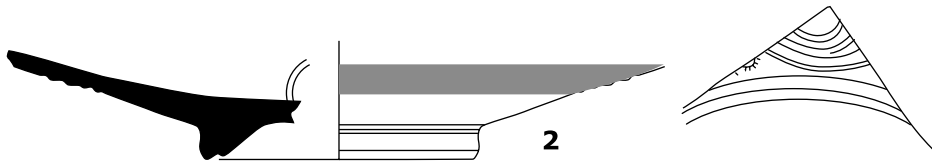
04-ER-115-14

10

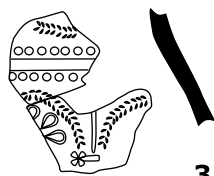

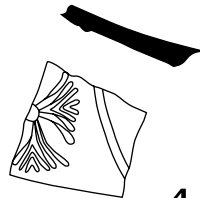
06-ER-115-11

06-ER-115-12

06-ER-115-13

06-ER-115-14

04-ER-115-18

06-ER-115-398

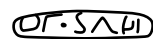
04-ER-115-1

06-ER-115-1

06-ER-115-11

06-ER-115-5

8.3.2. Ceràmica de parets fines d'importació.

La nomenclatura prové de la traducció del terme italià "pareti sottili" arran dels estudis del professor Nino Lamboglia. Ceràmica a torn de diverses pastes i vernissos amb un tractament de les parets és molt variat, des d'un simple poliment a decoracions més complexes com la decoració puntejada, d'espines, de corda, amb depressions, de rodeta, incisa, sorrenca, de fulles de pinya, rombes, amb mamellons, fulles d'aigua i a la barbotina entre d'altres. Aquest tipus ceràmic inclou totes les parets fines que tenen un gruix entra 0'5 i 5 mm, predominants els espessor de 2-2'5 mm. Fabricades en diferents tallers, sobretot itàlics, gals i bètics, amb una àrea d'influència que engloba tota la mediterrània occidental i amb una llarga difusió al llarg del segle I, allò característic, sobretot a partir d'August i de Tiberi, és la seva capa externa, sobretot, d'engalba, amplitud de colors i en ocasions tenim un matís metàl·lic.

La funció d'aquest tipus ceràmic és de vaixel·la de taula i amb categoria luxosa, dins *l'instrumentum domesticum* seria *vasa potoria*, els recipients utilitzats per contenir líquids. Les formes més freqüents són copes, tasses i escudelles. En algunes formes se'ls hi associa decoracions concretes però no són exclusives de les parets fines però són típiques (Mínguez 1991, 14-18).

Els fragments recollits en el farciment de la canalització 111 hi ha 58 fragments agrupats en 8 individus. Els tipus presents en el conjunt ceràmic són la M 14, la M 42 i la M 34. La forma M 14 (là. 4, 1-2) és un vas cilíndric de paret vertical, sense carena i sense peu. La M 42 (là. 4, 3) és present per una vora corresponent a un got de panxa ovalada, força alta i amb vora rectilínia i divergent. També hi ha una vora d'un vas decorat per depressions (là. 4, 4) per últim la forma més representada la M 34 (là. 4, 5-10) és una copa amb la carena molt oberta, troncocònica, en que l'alçada és inferior al diàmetre de la vora i aquesta presenta un petit solc. La forma M 34, també anomenada clova d'ou per la seva fragilitat i aparença, té una gruixudaria molt fina, 1 mm; una pasta de gran qualitat amb una tonalitat grisa o ocre clar, molt ben polida i amb una superfície llisa quasi brillant. La seva cronologia es troba entre els regnats de Claudi-Domicià, 40-80 (Mayet 1975, 69, *planche* 36).

8.3.3. Llànties

Utilitzades per il·luminar, moltes portaven decoracions en diverses parts del recipient, sobretot en el disc. Les llànties es feien a motlle, d'aquí la seva gran difusió com també la necessitat d'abaratir el producte. Aquestes característiques permeten datar-les amb una certa precisió.

Els fragments recuperats presenten un grau elevat de fractura (làm. 4, 11-12) amb una pasta de color beix, molt depurada i amb un desgreixant quasi imperceptible a ull nu, segurament formen part del mateix individu. Els dos fragments ens donen certa informació del tipus de llàntia. L'individu 11 (làm. 4) correspon a la part de la voluta. Els models de les llànties de volutes se'ls ha de buscar en els exemplars metàl·lics, perforats a la banda del pic per subjectar-lo del lampadari mitjançant dos cadenetes (Morillo 1992, 78), són aquests orificis que en les llànties de ceràmica apareixen com una part més de la decoració. L'altra individu, el 12 de la làm. 4, és una vora del disc de la llàntia que presenta dos cercles paral·lels, decoració corresponen als perfils de Loeschcke IIIb 220 (Casas, Soler 2006, 22 fig. 7; Bussière 2000, 66 fig. 29).

8.3.4. Ceràmica comuna itàlica

La representació d'aquest tipus ceràmic és d'un individu, 2 fragments corresponents a la base, una vora i un informe (làm. 4, 13), pot correspondre a la forma de tapadora Ober 21b (Beltran 1990, 209).

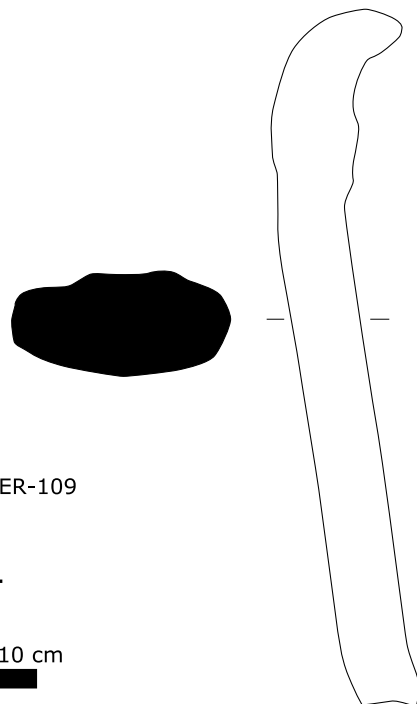
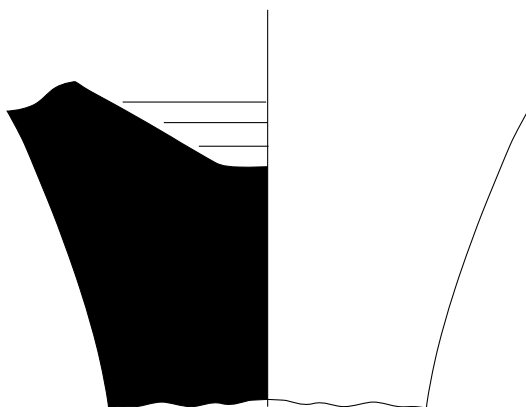
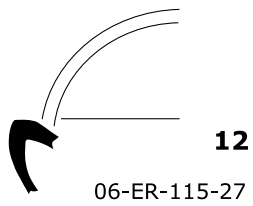
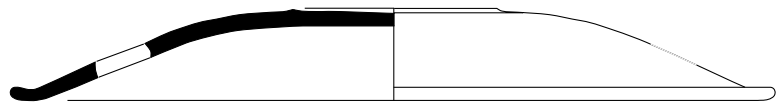
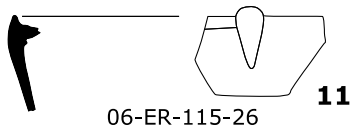
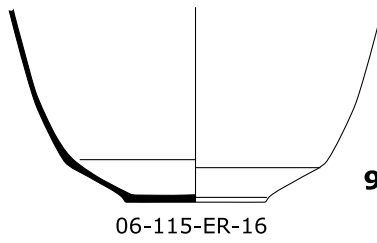
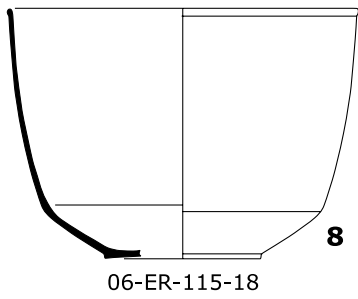
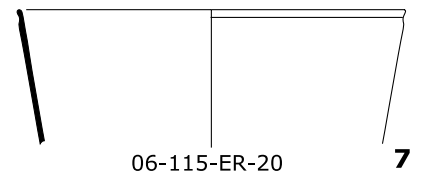
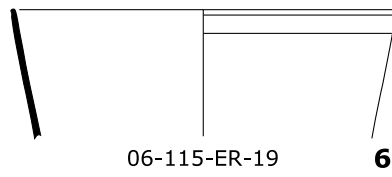
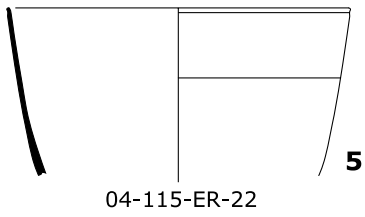
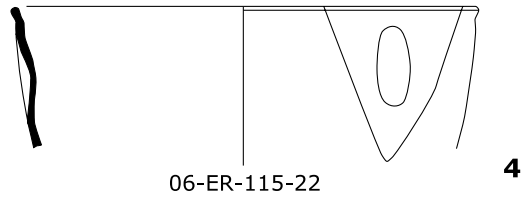
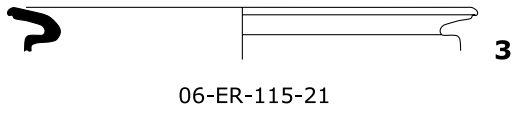
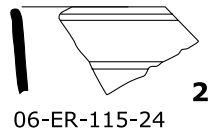
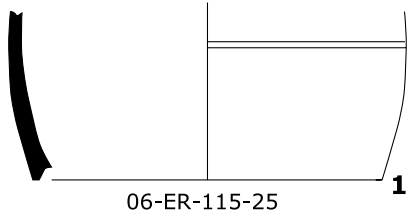
El color de la pasta és ataronjada amb una gran quantitat d'impureses visibles a base de cristalls d'origen volcànic, brillants, marronats i negres, visibles en la fractura i en la superfície. No presenta cap mena de recobriment ni acabats especials, el seu tacte és aspre. Aquest tipus de ceràmica és un exemple de la intensitat dels contactes comercials entre la Itàlia Tirrènica i les costes del Golf de Lleó i del llevant de la Península Ibèrica.

8.3.5. Àmfores

El tipus representat en l'estrat 115 pertany a la Dressel 7/11 (làm. 4, 14), sud-hispànica. El prototip d'aquest tipus amfòric prové de la Bètica, amb parts pensades per una funció molt específica, sobretot en la boca

molt oberta en forma de campana invertida per facilitar l'envàs de conserves de peix, la salaó (Sciallano, Sibella, 1994, lám. Dressel 7/11).

La pasta d'un color beix clar, desgreixant mitjà. Les nanses arrenquen de sota la vora i moren a l'esquena. Amb un cos cilíndric, semiovalat i un pivot massís acabat en punta arrodonida. La zona de Catalunya els tallers que fabriquen, amb seguretat, aquest tipus d'àmfora són a l'Aumedina de Tivissa; Darró a Vilanova i la Geltrú, sense marques conegudes, Llafranc a Palafrugell i el Collet de St. Antoni de Calonge, també amb àmfores anepígrafes (Tremoleda 2000, 124-126). La seva cronologia emmarcada a inicis de l'Alt imperi, entre la fi del segle I aC – segle I.

8.4. Material de producció local

La producció local d'Ermedàs presenta unes característiques pròpies en la pasta i en el desgreixant. El tipus de pasta és de color beix fosc, lleugerament marró; el desgreixant presenta fragments de calç, quars i fel-despat, depenent del tipus d'objecte que es volguí obtenir el desgreixant tindrà una granulometria clarament visible a ull nu o no; el tipus de cocció es troba representada en les diferents peces trobades, tenim exemples de cocció regular, irregular, oxidant i reductora. La majoria d'aquesta ceràmica no ha portat a terme la seva funció, en provenir de la canalització, utilitzada com a abocador, sinó que són desperfectes o rebutjos de cocció, aquest fet ens indica el tipus de producció ceràmica en el marc cronològic.

En la figura 19 la ceràmica comuna romana representa el 75% d'individus de la producció local, trobada en la UE-115. A continuació tenim la ceràmica de cuina amb un 15'56% d'individus en relació al grup de producció de la bòbila, les imitacions de parets fines es troben representades amb un 7% d'individus respecte el seu grup, les imitacions d'africana de cuina no arriben a 1% d'individus respecte al conjunt ceràmic i per últim, els elements ceràmics que no són utilitzats com a vaixel·la de taula i cuina -el material de construcció, les *dolia*, les àmfors de producció local, les llànties, els objectes ceràmics de teler i altres- representen el 4% d'individus respecte la producció d'Ermedàs corresponen a l'estrat 115.

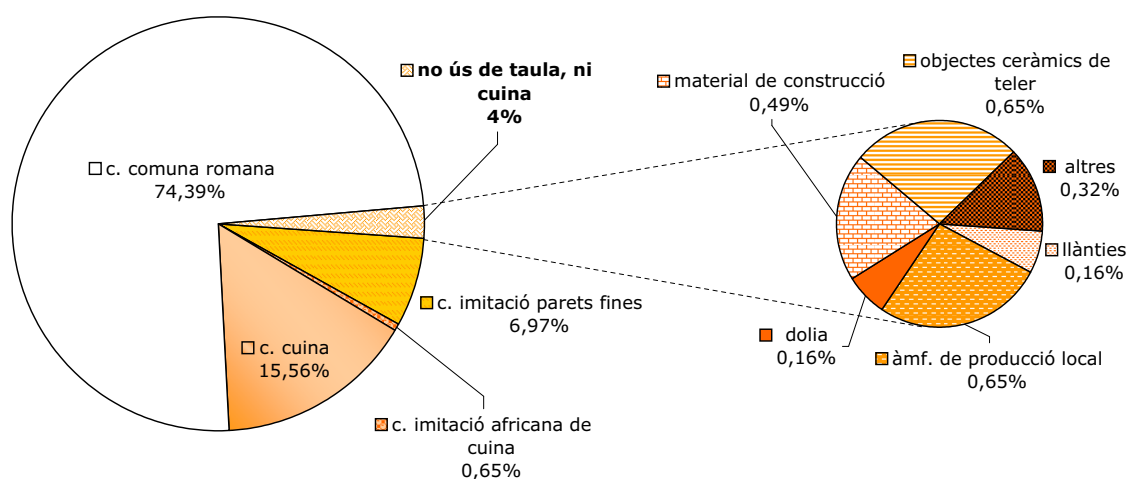

Figura 17 - Ceràmica de producció local, % del nombre d'individus per categoria

8.4.1. Imitació de ceràmica de parets fines.

Com el seu nom indica, aquests tipus ceràmics, imiten les anomenades ceràmiques de parets fines. Les diferències les trobem quan no hi ha un tractament específic en les superfícies ni quan s'aprecia l'engalba (Mínguez 1991. 40-41).

El tipus de pasta és clarament l'argila procedent de l'entorn d'Ermedàs, com també el desgreixant. En aquest cas, no totes, presenten una engalba que aporta una tonalitat més clara, respecte a la pasta. Tots els fragments presenten algun tipus de decoració, tot i que el més present és a rodeta i/o incisa combinada amb una línia paral·lela, a un centímetre de la vora, separant la decoració.

Les formes imitades són la M 37 (làm. 5, 1) i la M 35 les cronologies a què corresponen són de la primera meitat del segle I (Mayet 1975, 71, 72-73, *planche* 37). També hi ha un conjunt d'exemplars d'imitació de parets fines amb forma de vasos (làm. 5, 2-10). Les M 35 són formes corresponents a escudelles i/o vasos amb decoració a rodeta (làm. 5, 11-16 i làm. 6, 1-11) i incisions (làm. 6, 12-13). Totes aquestes formes imiten un tipus ceràmic destinat a contenir líquids i a completar la vaixel·la de taula.

8.4.2. Imitació de ceràmica africana de cuina.

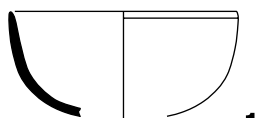
Els individus 3 i 5 de la làm. 7 són imitacions de les formes Hayes 181 var (Hayes 1972, 202-203) i Hayes 193 (Hayes 1972, 206-207) respectivament. També hi ha la peça 1 d'aquesta mateixa làmina que correspon a un gran plat o plata amb un sortint a tot vol per poder-lo agafar correctament.

L'individu 6 de la làm. 17 és una paella (*sartago, fretale*) instrument per coure, la mateixa funció que avui en dia, però no tant per fregir amb oli sinó amb d'altres líquids (Gómez 1994, 35). Aquesta peça es conserva quasi en tota la seva totalitat, excepte la part de la base com s'observa mitjançant la planta de la peça. Tot i que no presenten les mateixes dimensions hi ha paral·lels com la forma COM-IT 5a (Bats 1993, 360).

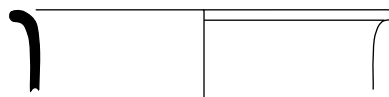
Aquestes imitacions no són només a nivell de les formes sinó que observant la pasta hi ha una voluntat d'imitar la pròpia pasta de la ceràmica africana de cuina.

8.4.3. Llànties

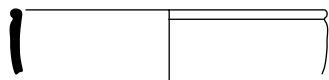
Fragment de llàntia (lám. 6, 13) fabricat al taller d'Ermedàs, ja que la pasta i el desgreixant són els característics. Sense restes de vernís. El disc està decorada amb un gladiador que apareix en les llànties itàliques que sens dubte van servir de model pel motlle per fabricar aquest exemple. Llàntia amb decoració de doble cercle sobre el disc de volutes i amb una escena d'un gladiador, molt present en aquest tipus de llànties (Morillo 1999, fig. 116, 1). L'anàlisi iconogràfica, portat a terme per Casas i Soler, col·loca aquest fragment de llàntia de disc a mitjan segle I (Casas, Soler 2006, 46, lám. XI G133).

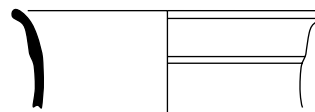
06-ER-115-23 **1**

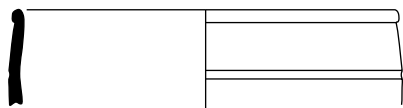
04-ER-115-38 **6**

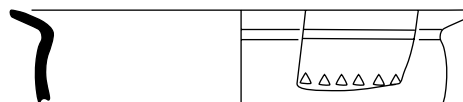
04-ER-115-20 **2**

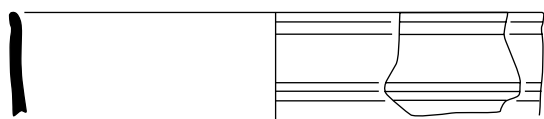
04-ER-115-43 **7**

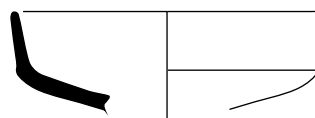
04-ER-115-21 **3**

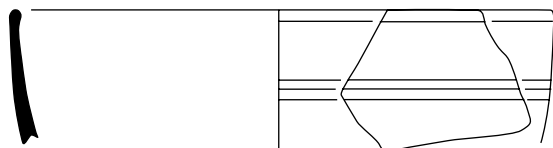
04-ER-115-46 **8**

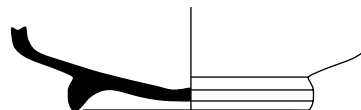
04-ER-115-30 **4**

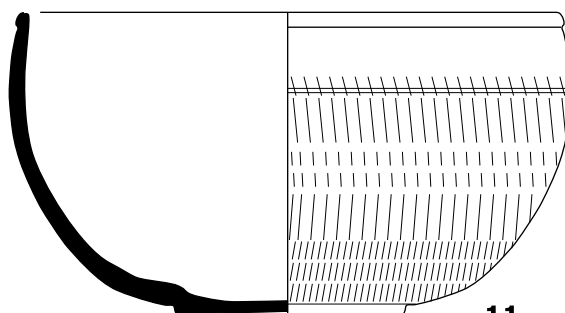
04-ER-115-28 **9**

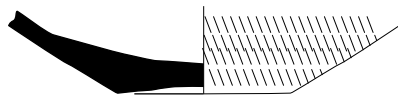
04-ER-115-42 **5**

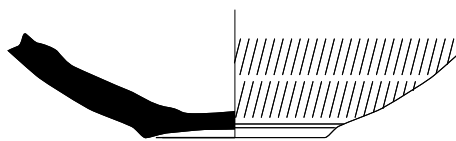
04-ER-115-337 **10**

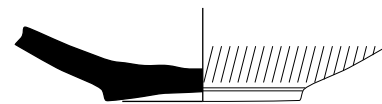
06-ER-115-34 **11**

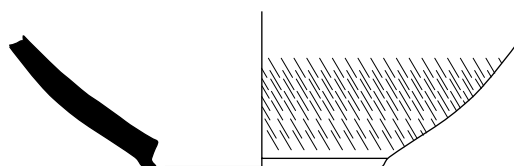
06-ER-115-38 **12**

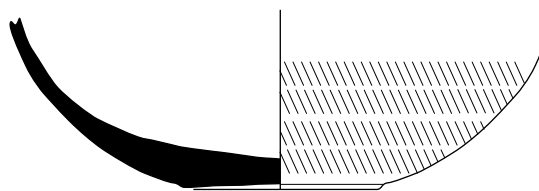
04-ER-115-48 **13**

06-ER-115-40 **14**

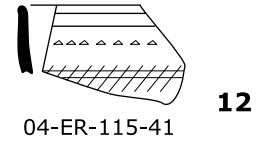
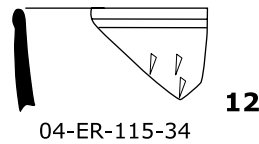
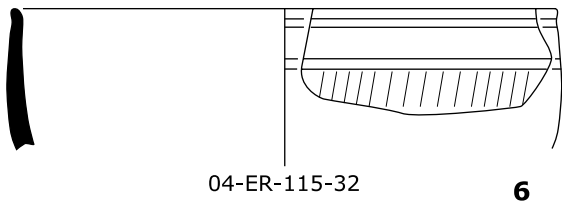
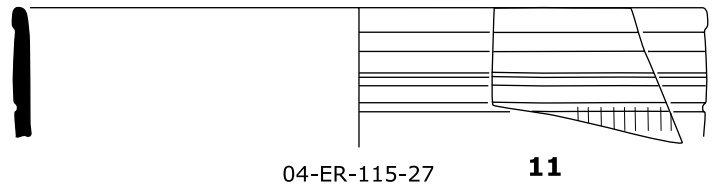
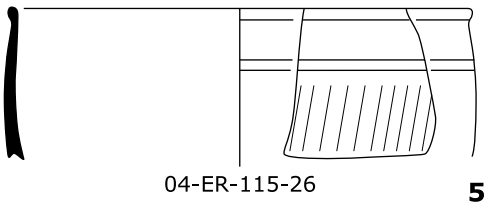
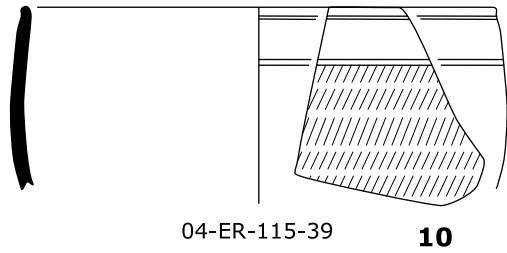
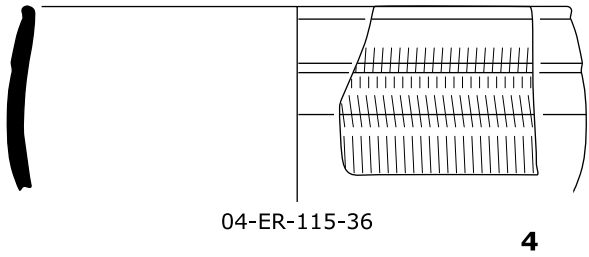
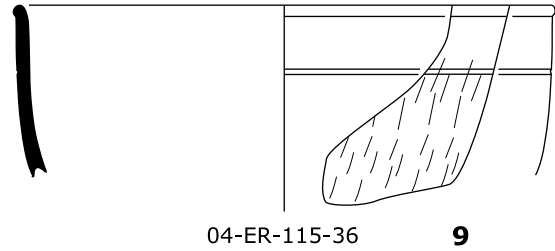
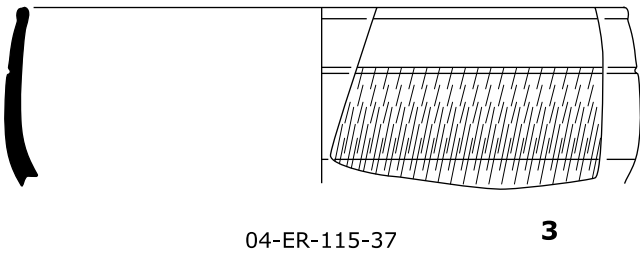
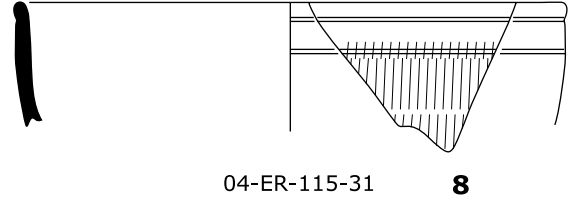
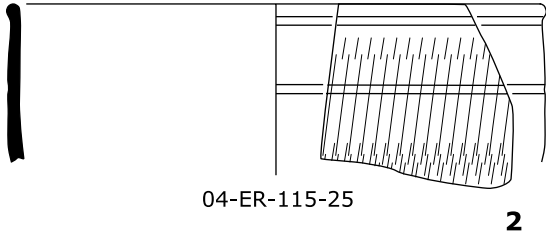
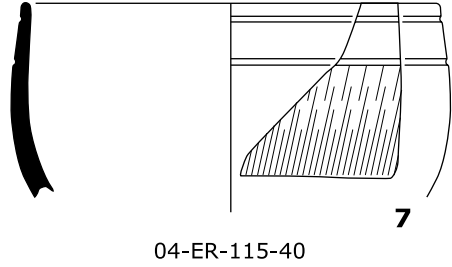
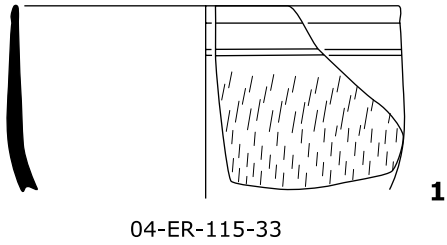

06-ER-115-402 **15**

06-ER-115-35 **16**

8.4.4. Ceràmica comuna romana.

Aquest tipus ceràmic presenta una condició humil, material ordinari i amb una mínima qualitat artística. Posseeix un valor econòmic escàs ja que la seva utilitat s'associa la vida diària i quotidiana de la població. Per aquest motiu la ceràmica comuna abasteix unes àrees concretes, sobretot l'entorn immediat de les bòbiles tot i què es pot trobar més enllà d'aquest radi d'acció. L'inici d'aquest tipus ceràmic és a principis d'època augusta i la seva fabricació correspon a un període molt dilatat, com la pervivència de formes. No obstant, l'estandardització de les formes han variat el suficient com per poder elaborar unes tipologies que segueixen les necessitats del sistema de vida romà i obeeixen uns criteris funcionals que poden esdevenir la moda d'un període concret.

La ceràmica comuna romana representa un elevat nombre d'individus, i quantitativament és més utilitzada i més nombrosa que d'altres, a la vegada que permet extreure dades de caire domèstic, comercial, etc.

Aquest tipus ceràmic engloba les de pasta oxidant, tons vermellorsos, i les reduïdes, amb una pasta grisa, ja que la diferència respon únicament a un aspecte tècnic produït per una cocció oxidada o reductora en el procés de fabricació, fet que no repercuteix, almenys de forma substancial, el resultat final del producte ni el seu ús (Casas *et alii*. 1990, 45). Les apreciacions morfològiques ens permetran crear un conjunt de divisions dins els tipus genèrics: plats, escudelles, gots, tasses, gerres, ampolles, tapadores, cassoles, olles, paella, ansats, morters, col·lador, gibrells, amforetes i cantimplora. En ser trobades en un àmbit d'abocador no van ser utilitzades, per tant, és impossible trobar-hi marques d'ús.

L'exposició del conjunt ceràmic de la comuna romana té una divisió inicial tenint en compte l'aspecte tècnic, és a dir, en pasta oxidada i reductora. Dins aquests dos grans grups hi ha la divisió funcional en dos subconjunts: utilitatge de taula i el de cuina. El primer conjunt inclou aquells objectes que serveixen per menjar, beure i servir a taula (plats, escudelles, gots, tasses, gerres i ampolles), el segon inclou els usats per preparar i cuinar els aliments, agrupats pel seu ús en calent (tapadores, cassoles, olles i paella) o en fred (morter i col·lador). Hi ha un tercer grup format per recipients amb diverses utilitats (gibrells, amforetes i cantimplora).

Els noms utilitzats per les diferents formes representades es regeixen

per un criteri funcional actual, a més, s'acompanyen del seu nom en llatí que seria l'equivalent a la paraula actual (Gómez 1994, 25-30), útil per acostar-nos a la realitat del període.

8.4.4.1. Ceràmica comuna oxidada.

○ Plats (*patina, patella, catinus*)

Per posar-hi el menjar una vegada servit, formes senzilles, amb parets poc altes, lleugerament corbades i llavi molt poc marcat (làm. 7, 2, 4 i 6) amb una base plana (làm. 7, 8-10).

L'individu 7 de la làmina 7 presenta una vora i una carena marcades, perfil que recorda la forma Drag. 18.

○ Escudelles (*catillus*)

Atuells més profunds que els plats i amb els peus ben diferenciats. Hi ha una tipologia variada sense alterar la seva línia, dividida en dos grans grups: el de les escudelles semiesfèriques i el de les carenades.

Les escudelles semiesfèriques, el cos format per una única part, les parets arrodonides o corbades, d'aquestes unes presenten unes motllures (làm. 8) i d'altres un perfil sinuós (làm. 9, 1-5); un sol exemple de base referent a aquest tipus d'escudelles (làm. 9, 6). Seguint aquesta morfologia però amb la vora en forma de visera (làm. 9, 7-9). Els exemples del 10 al 14 de la làmina 9 ens mostren unes escudelles amb una vora bisellada i lleument marcada.

L'individu 15, d'aquesta mateixa làmina, segueix les característiques de les escudelles semiesfèriques però amb un perfil que recorda la forma Drag. 27 de la terra sigil·lada sud-gàl·lica.

Les escudelles carenades amb el cos fet en dues parts: la inferior amb perfil cònic amb les parets obliqües fins arribar a la base i la part superior cilíndrica amb parets verticals, el contacte de les dues conformen la carena (làm. 10, 1-2) l'individu 1 recorda la forma Drag. 29 de la terra sigil·lada sud-gàl·lica i el 2 correspondria a la forma Vegas 9 (Vegas 1973, 36).

○ Gots (*copulum*) i copes (*calix*)

Peces de petites dimensions, d'una alçada més gran que la del seu diàmetre i bases també petites. Funció habitual per beure en la vaixel·la de

taula. En el conjunt analitzat hi ha representats vasets (làm. 10, 13-14); gots (làm. 10, 1-2, 4-9), l'individu 4 recorda la forma 451 (Casas *et alii.* 1990, 265).

Per últim, l'exemple de copa correspon a una base amb un cos allargat i buit de dins (làm. 10, 12).

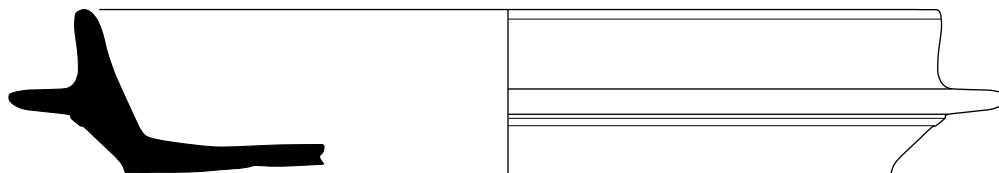
○ Gerres (*urceus, oenophorum*)

Recipients per servir i contenir líquids, sobretot aigua i vi, per poder portar-los a taula.

Els exemples de gerres presenten un sola nansa (tot i que n'hi podria haver de dues nanses) que va del llavi al començament de la panxa amb un coll més o menys diferenciat, en general la unió del cos amb el coll es poc marcada.

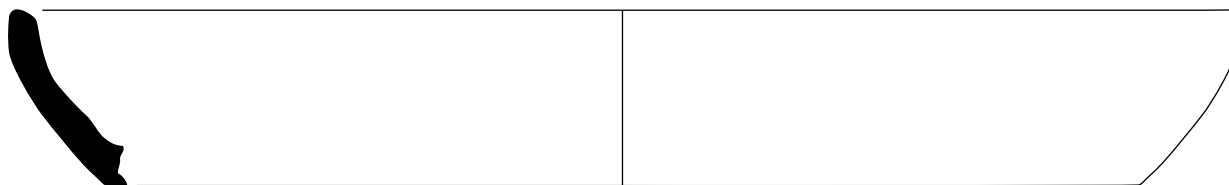
En la làmina 11 s'hi troben dos exemples de gerres trilobulades (làm. 11, 1-2) amb una vora més ampla que el coll i amb un vessador ampla a la boca, situat al costat oposat de la nansa, seguint les formes Vegas 46 (Vegas 1973, 108-109) i 383 a 388 (Casas *et alii.* 1990, 189-191). A part d'aquest tipus també hi ha representat la forma Vegas 44 (Vegas 1973, 102) corresponen a gerres de boca circular, vora exvasada amb llavi destacat, un coll marcat i les nanses, conservades, arrenquen de sota la vora, no estan enganxades al llavi, i tenen una secció amb un o tres solcs (làm. 12, 1-7 i 11), aquesta forma la trobem en les 370-373 (Casas *et alii.* 1990, 183); seguint aquesta línia hi ha els individus 8, 9, 10 i 12, d'aquesta mateixa làmina, que presenten un coll quasi inexistent, amb una possible funció més encarada a l'emmagatzematge que no a servir a taula. Un tercer tipus és el de les de vora arrodonida i engruixida (làm. 13, 1-8), algunes de les quals tenen un solc decorant la vora (làm. 13, 4-6).

Les bases de les gerres poden presentar-se en dos grups: unes amb la base plana (làm. 11, 5, 7 - 8 i làm. 12, 13 i 16) o amb un peu amb secció quadrada i un solc al fons (làm. 11, 4 i 6 i làm. 12, 14 - 15). Tot i que, aquestes bases també podrien pertànyer al grup de les ampolles.

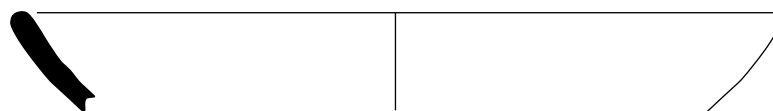
06-ER-115-126

1

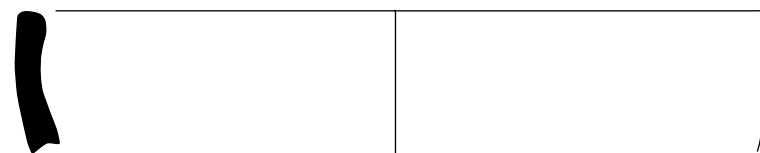
04-ER-115-165

2

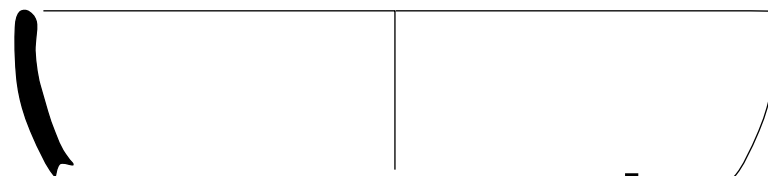
04-ER-115-79

3

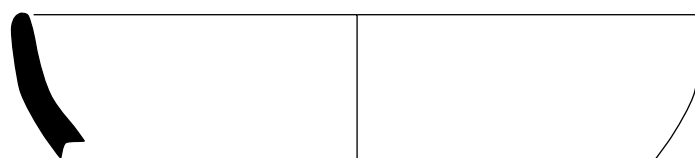
04-ER-115-74

4

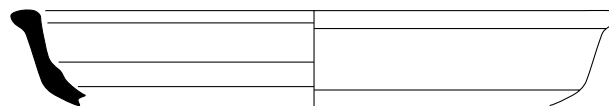
04-ER-115-72

5

06-ER-115-150

6

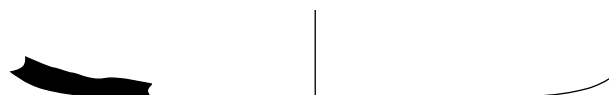
06-ER-115-138

7

06-ER-115-340

8

06-ER-115-352

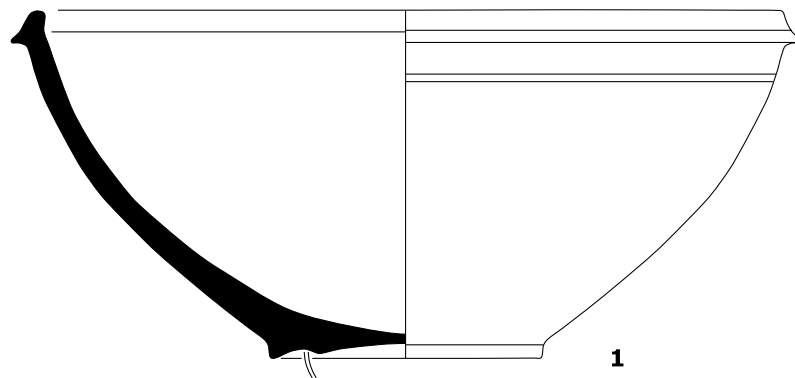
9

04-ER-115-267

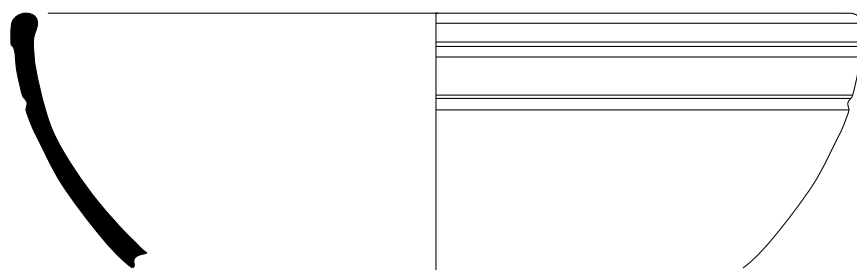
10

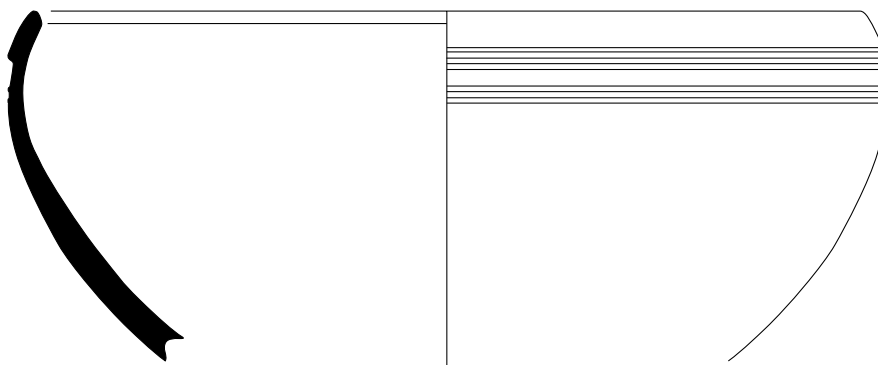
04-ER-115-68

1

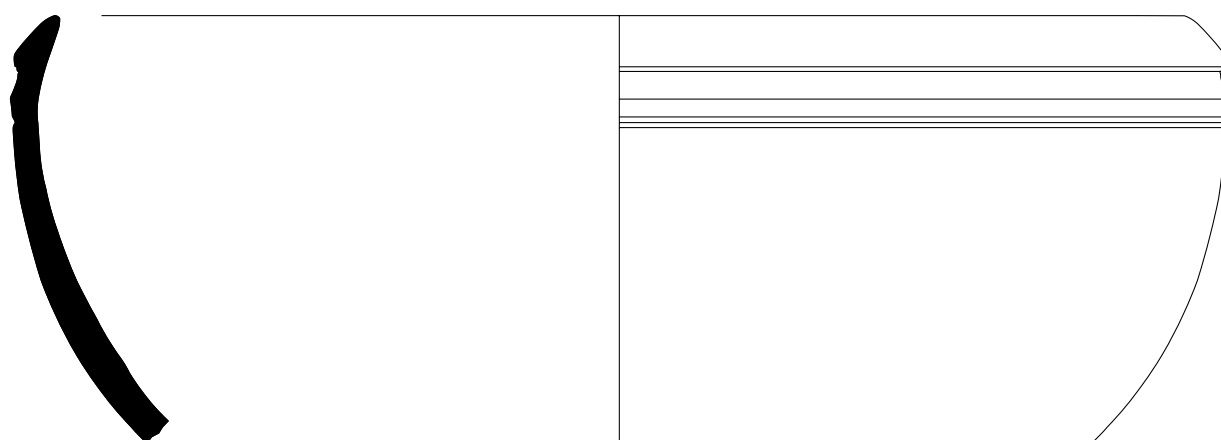
06-ER-115-130

2

06-ER-115-129

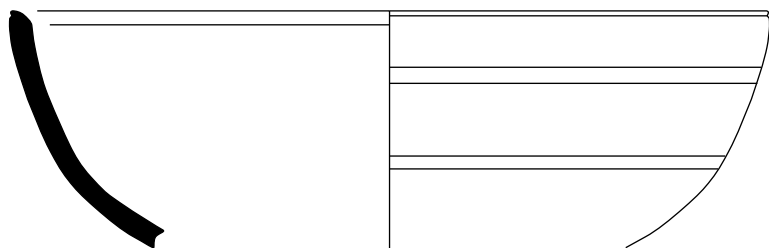
3

06-ER-115-128

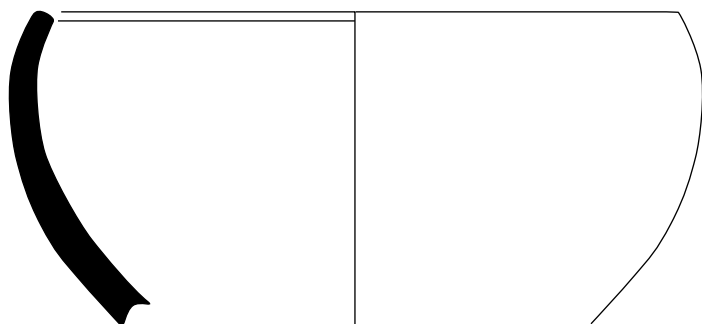
4

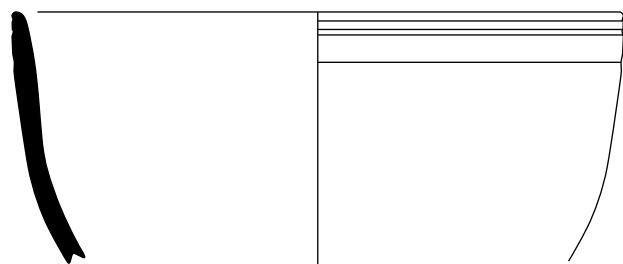
06-ER-115-149

1

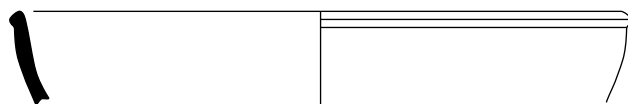
04-ER-115-164

2

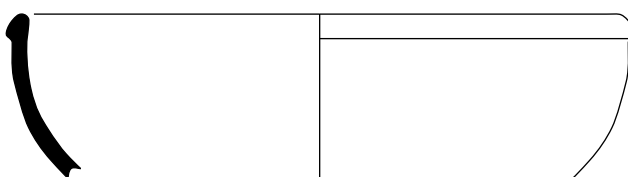
04-ER-115-77

3

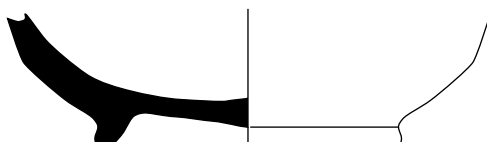
06-ER-115-134

4

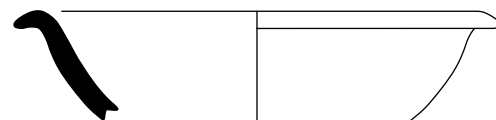
06-ER-115-132

5

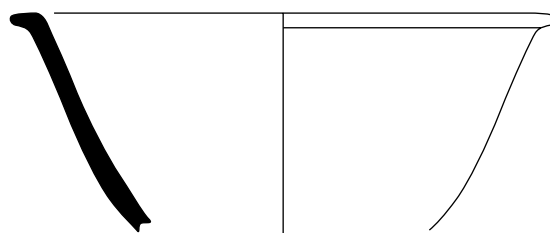
06-ER-115-341

6

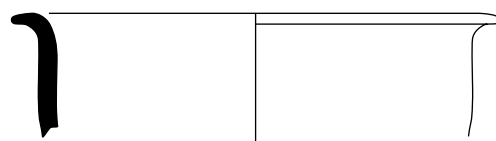
06-ER-115-141

7

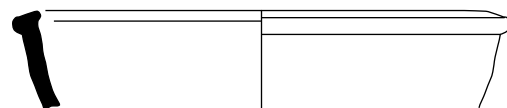
04-ER-115-111

8

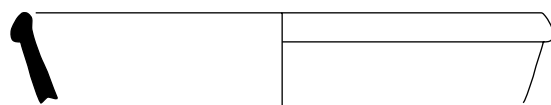
04-ER-115-112

9

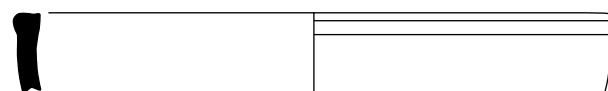
04-ER-115-76

10

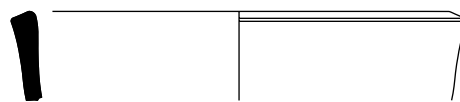
04-ER-115-70

11

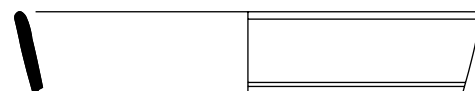
06-ER-115-142

12

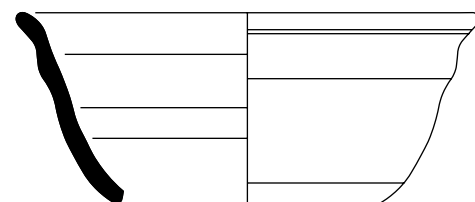
04-ER-115-84

13

04-ER-115-81

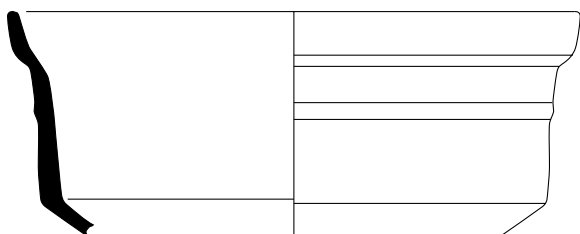
14

04-ER-115-82

15

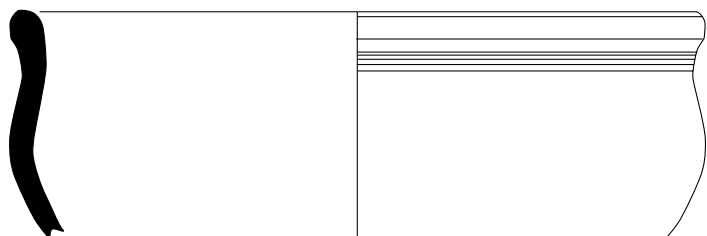

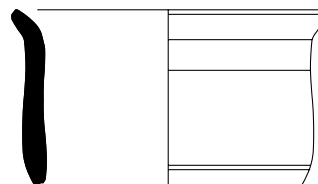
06-ER-115-147 **1**

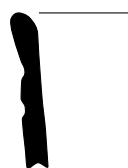
04-ER-115-87 **5**

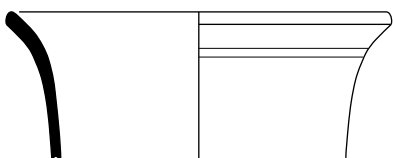
06-ER-115-140 **2**

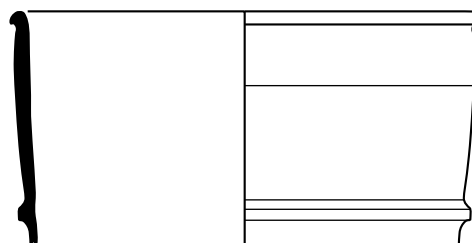
04-ER-115-83 **8**

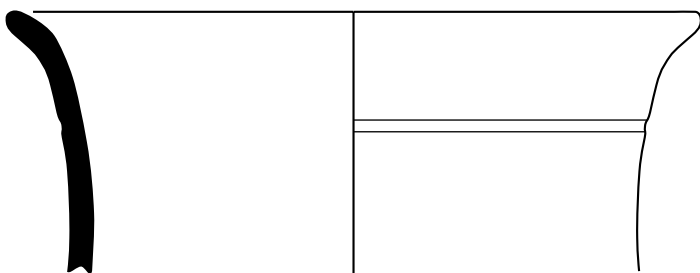
04-ER-115-132 **9**

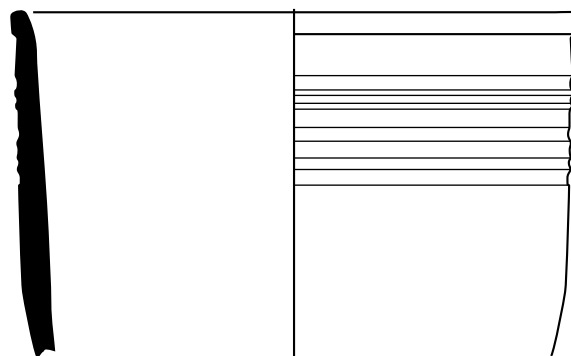
04-ER-115-51 **3**

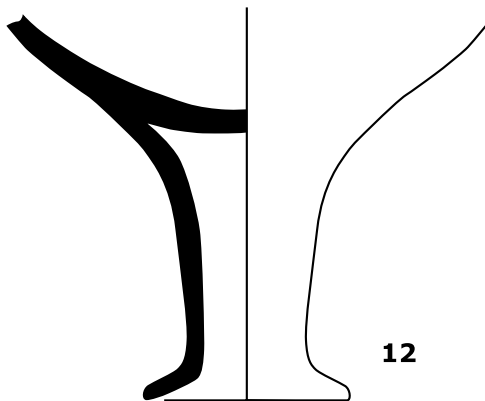
06-ER-115-157 **10**

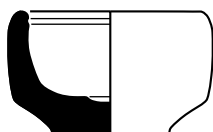
06-ER-115-156 **4**

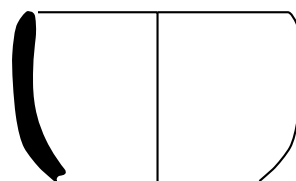
06-ER-115-155 **11**

04-ER-115-179 **12**

06-ER-115-389 **13**

04-ER-115-116 **14**

○ Ampolles (*lagoena*)

Tenen la mateixa funció que les gerres però se les distingeix pel seu coll llarg en forma de tub lleugerament cònic o cilíndric, la unió amb el cos del recipient es presenta molt marcada, sovint, amb motlures o qualsevol altre element que sobresurti.

Les nanses comencen sota el llavi, a la paret del coll, per descansar al començament de la part més ampla de la panxa, característiques presents en els individus de l'11 al 22 de la làmina 13, són de la tipologia Vegas 38 (Vegas 1973, 91-93), també hi ha les formes 401, 440, 575 i 581 (Casas *et alii.* 1990, 195, 223, 285).

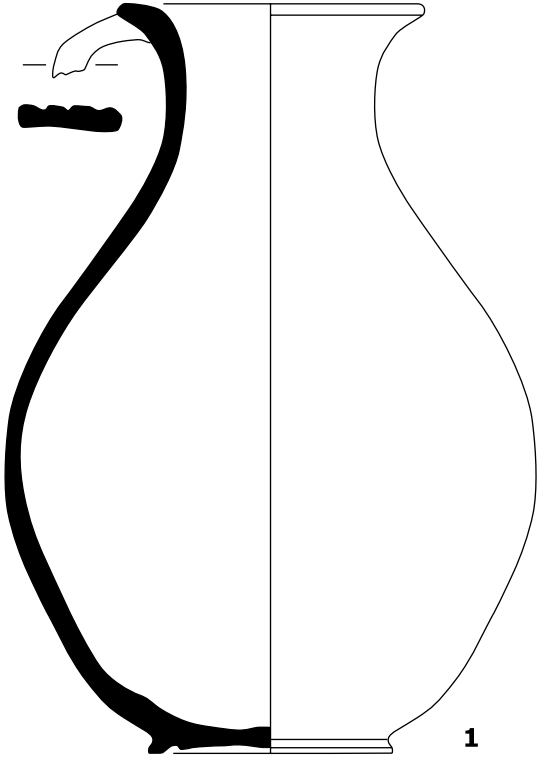
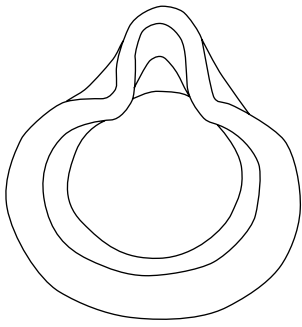
Remarcar els quatre colls d'ampolles (làm. 13, 19-22) conservats amb els quals s'observa com la fabricació d'aquestes recipients és en dues fases, es feia el coll a part i a continuació s'encastava a la resta de l'objecte per crear l'ampolla.

L'individu 24 (làm. 13) és l'única base clara d'ampolla gràcies al seu grau de conservació.

Les ampolles de la làmina 13 presenten diferents vores que s'agrupen en tres grups: vores sense diferenciar que coronen uns colls llargs i estrets (làm. 13, 9-10); vora de secció triangular (làm. 13, 15) i la vora bisellada i ben marcada, la més predominant (làm. 13, 13-14, 16-19 i 21).

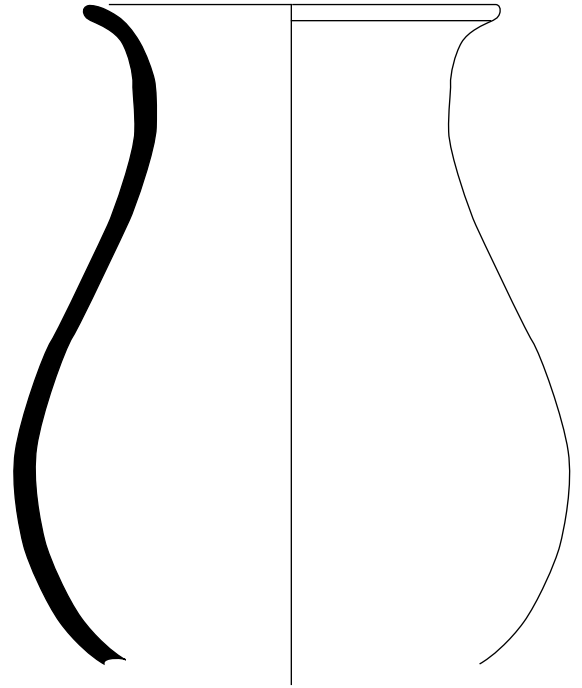
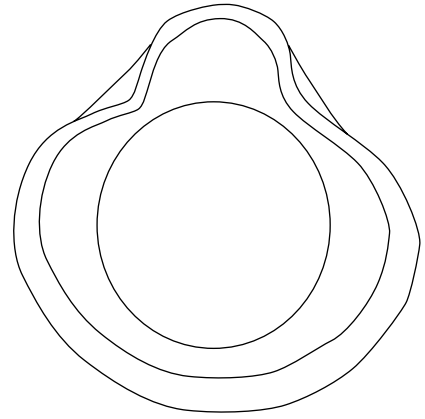
El tipus de nansa característic de les gerres i les ampolles corresponen a una nansa plana i ampla amb diversos solcs, d'1 a 6, molt representatius (làm. 14, 8-23 i làm. 15, 1-19) però també poden ser nanses de secció circular (làm. 15, 20-24).

A part de les gerres i les ampolles, com a recipients per servir líquids a taula, hi ha un *phitos* (làm. 13, 23) del qual se'n conserven dos fragments que formen l'individu però a causa de la mala cocció es van fracturar de tal manera que un presenta una pasta oxidant i l'altra reduïda.

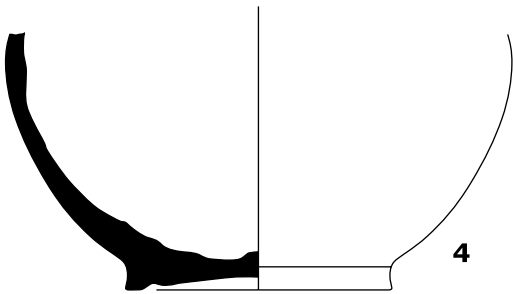
1

06-ER-115-175

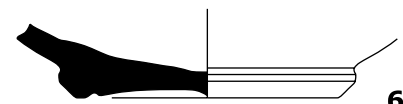
2

06-ER-115-174

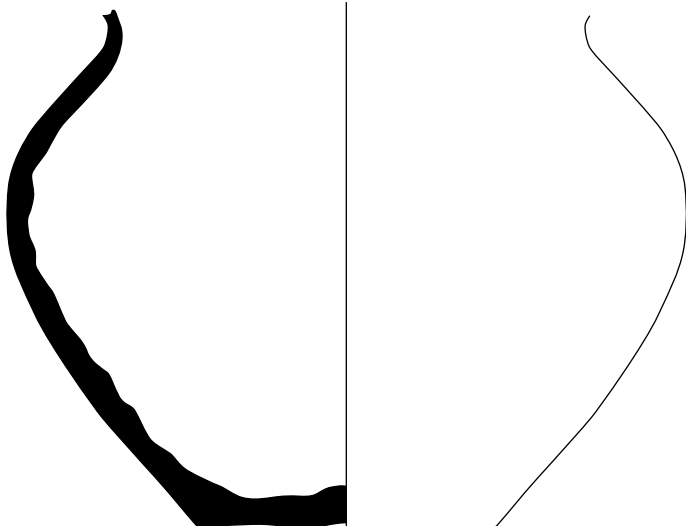
4

06-ER-115-289

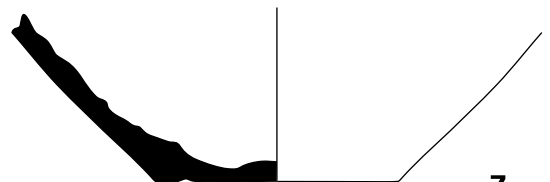
6

06-ER-115-371

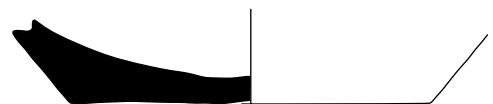
5

06-ER-115-290

7

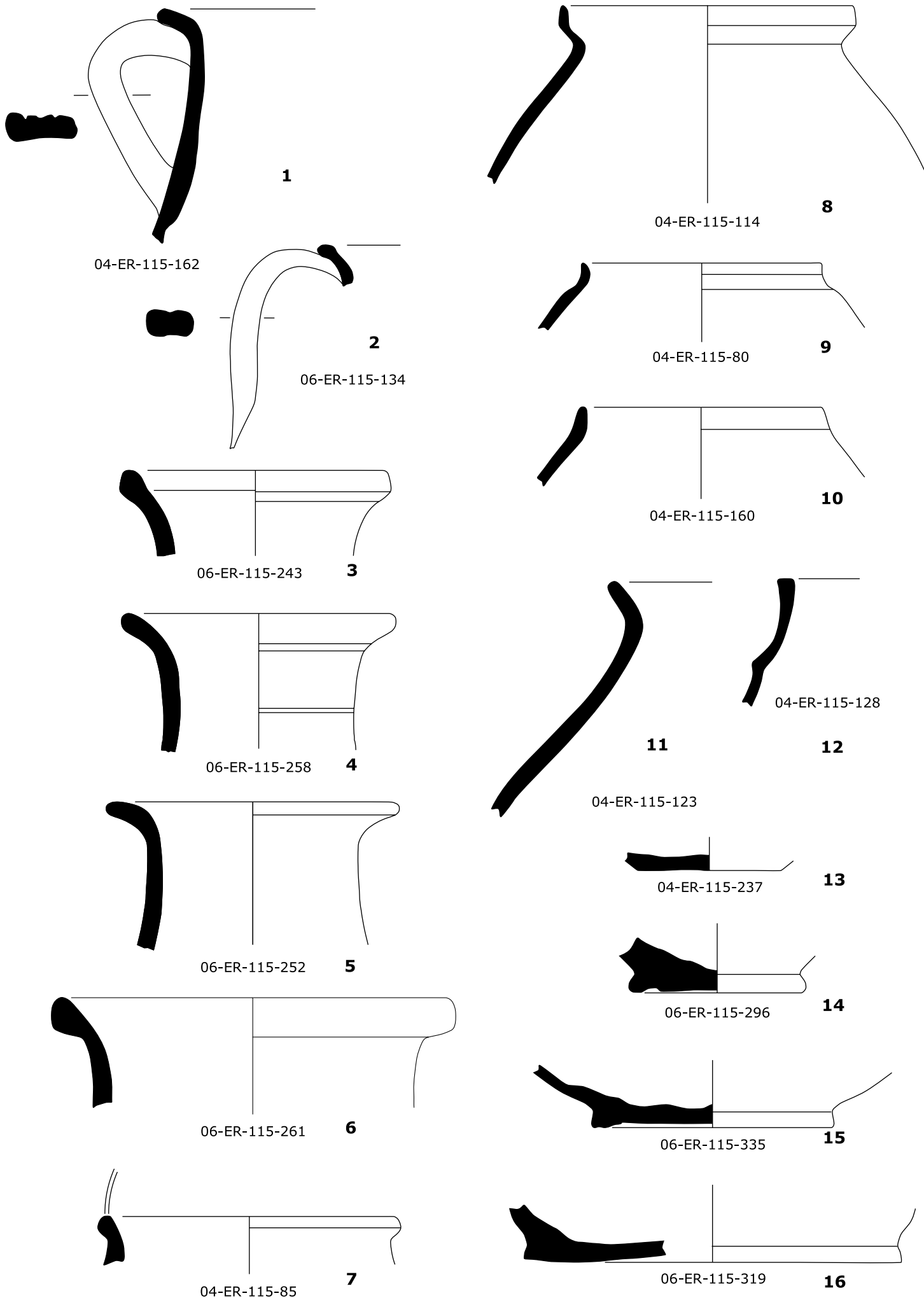
06-ER-115-291

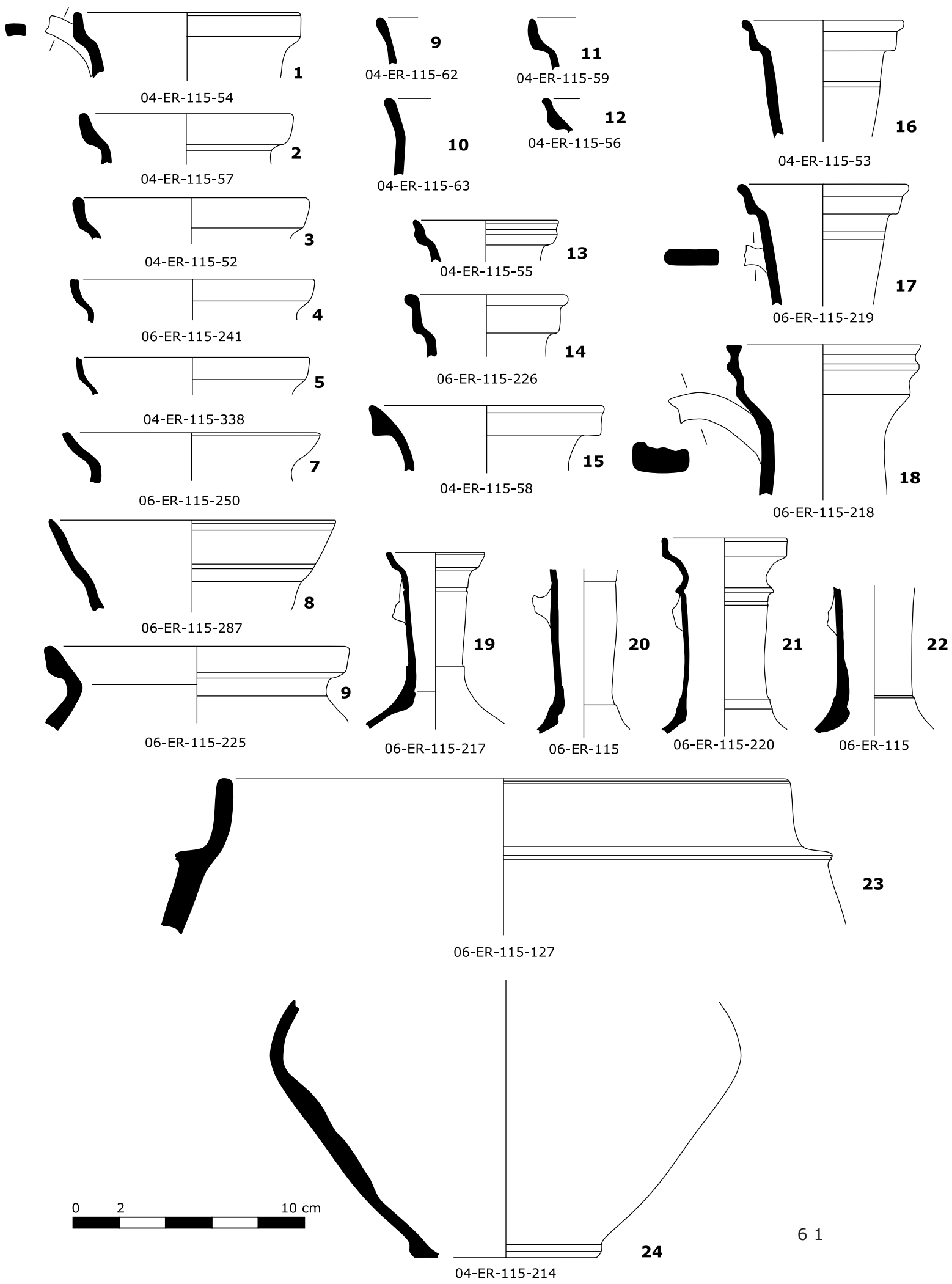

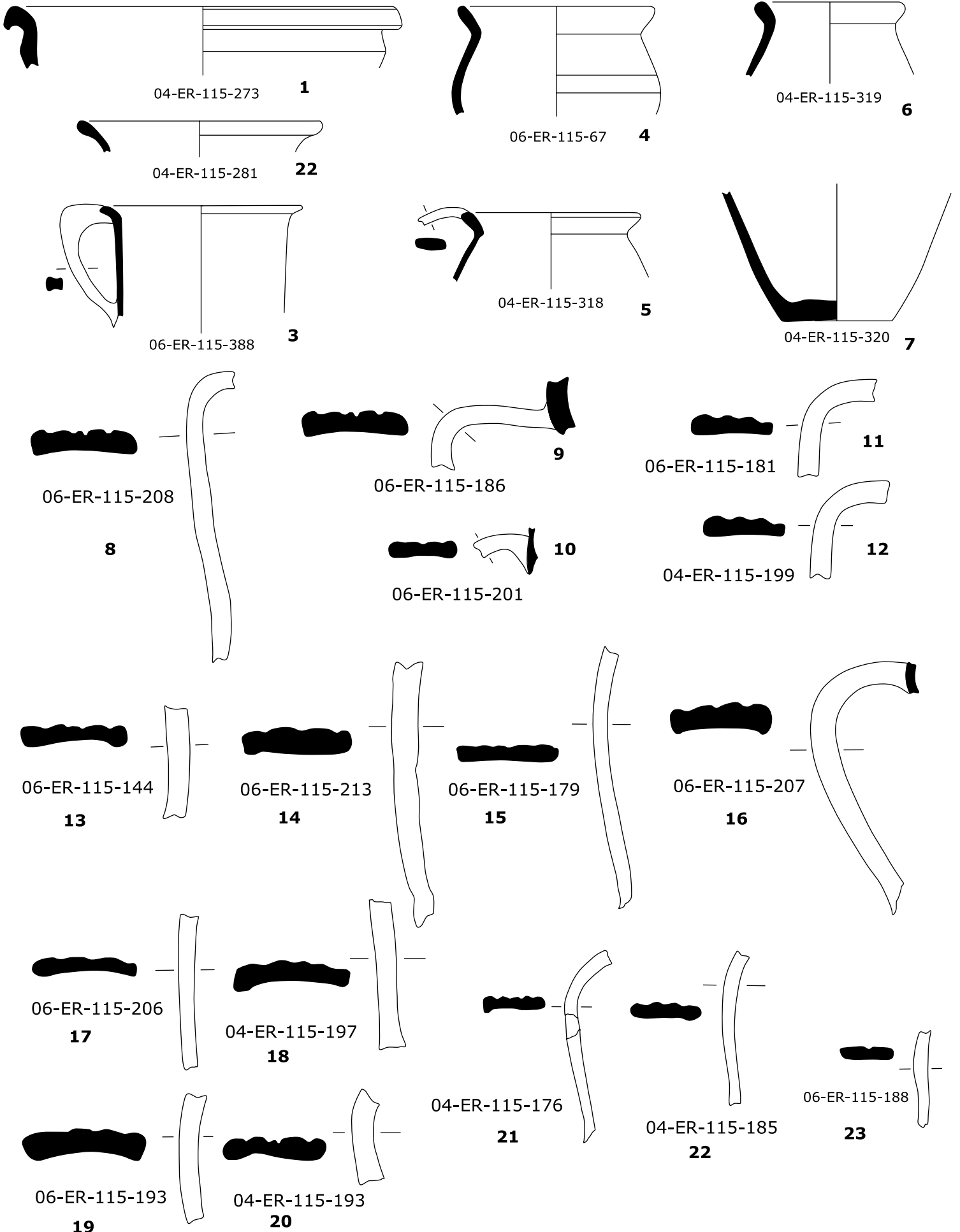
8

06-ER-115-331

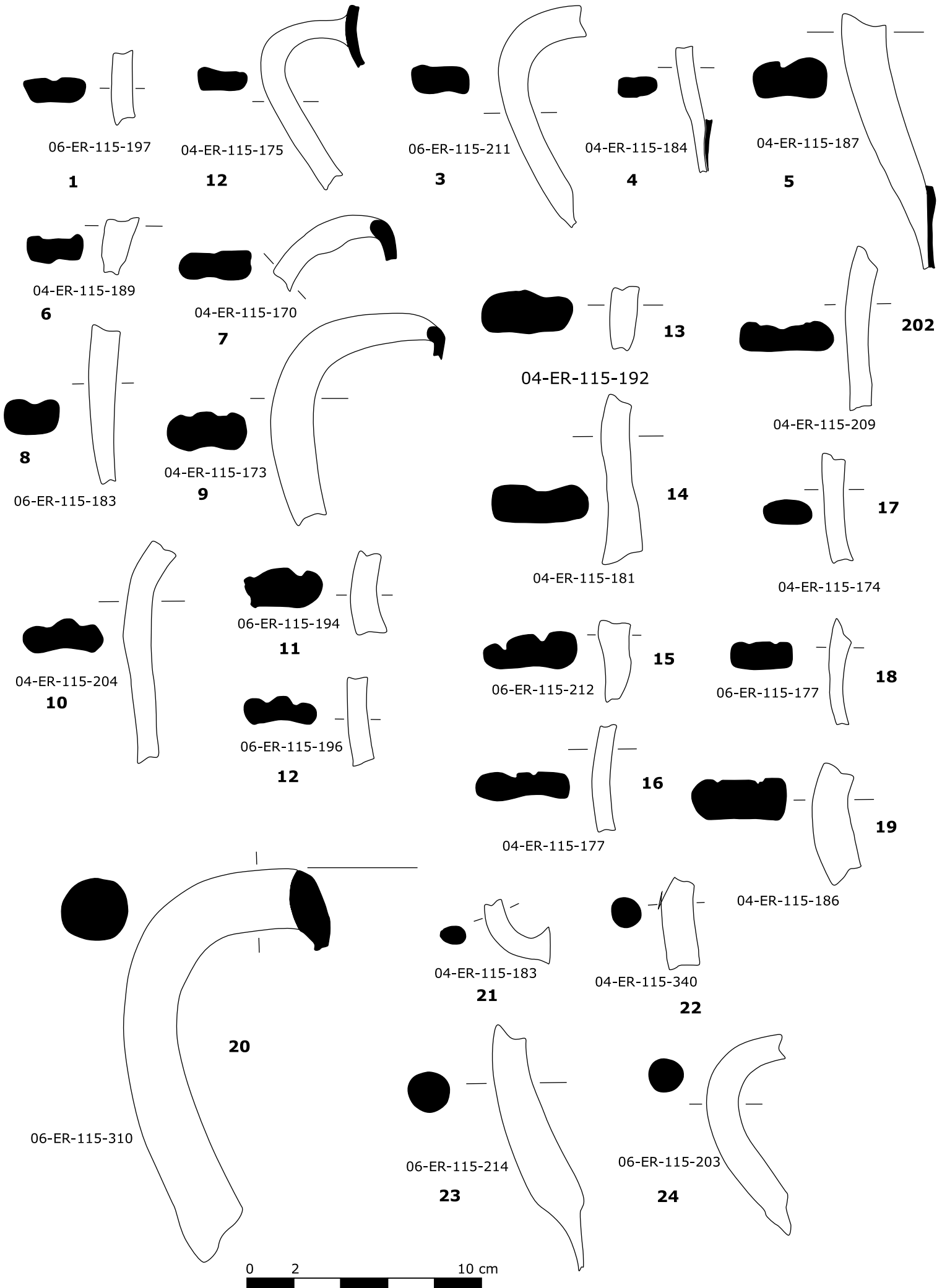

0 2 10 cm

○ Tapadores (*operculum*)

Utensilis en forma de disc, amb un pom en el centre de la cara externa per agafar-los i poder tapar correctament la boca del recipient amb el qual s'ajustava. Les restes analitzades corresponen a dos grups de tapadores, tot i que hi ha excepcions (làm. 16, 14-15). El primer, tipus Vegas 17 (Vegas 1973, 53-54), sense vora marcada amb el pom petit per fora i, en la gran majoria, per dins presenta una concavitat (làm. 16, 1-13 i 20). El segon conjunt correspon a un pom gran la vora marcada i amb unes estries semi-concèntriques deixades pel torn (làm. 16, 16-19), tenen similituds amb les formes 461 i 463 (Casas *et alii.* 1990, 133, 229).

○ Cassoles (*caccabus, caccabulus*)

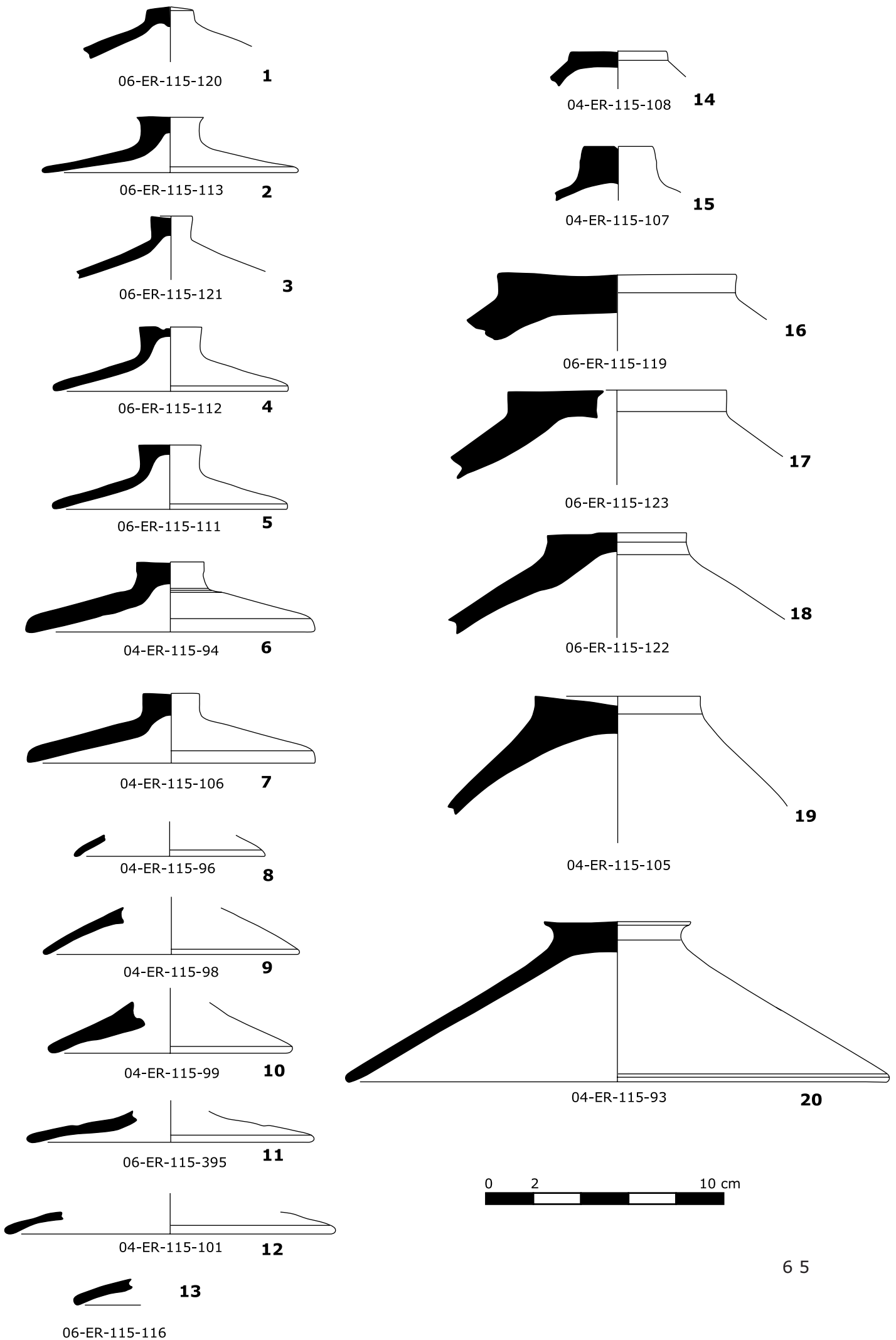
Diàmetre gran de boca, parets poc altes, vora ben diferenciada amb un ressalt intern per rebre la tapadora i un fons bombat per repartir millor l'escalfor del foc. No hi ha exemples clars de cassoles en el conjunt ceràmic, degut a la seva semblança amb els plats.

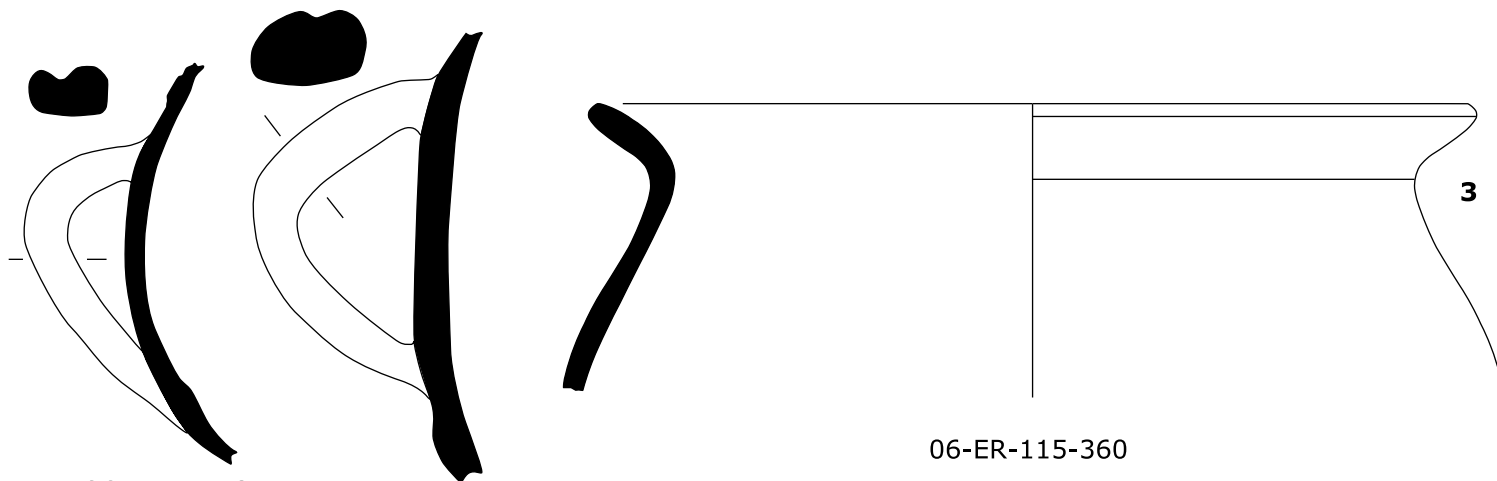
○ Olles (*olla, aula*)

Aquests recipients tenen formes ovoïdes o globulars amb una gran varietat pel que fa als llavis. Hi ha olles exvasades amb llavi arrodonit (làm. 17, 4) o amb la vora obliqua (làm. 17, 3). Presenten un equilibri entre el diàmetre de la boca i l'alçada. Les bases són majoritàriament planes (làm. 17, 4-5) i les nanses són verticals, robustes i de secció quadrangular amb la presència d'un solc més o menys pronunciat (làm. 17, 1-2).

○ Morter (*mortarium*)

Atuells utilitzats per preparar salses, per aquest motiu s'incrustaven grans de sorra en la part interna de la base quan l'argila encara era tova (làm. 18, 2 i 5). Poden tenir diferents mides com es pot apreciar en els exemples de la làm. 18. La vora de secció triangular es pot presentar gruixuda (làm. 18, 3) o amb vora de llavi de visera (làm. 18, 4-5), aquestes formes recorden la Vegas 7 (Vegas 1973, 28-31) i la 475 (Casas *et alii.* 1990, 233). Els morters inclouen un vessador en el llavi (làm. 18, 1) per poder buidar la picada o salsa.

06-ER-115-215

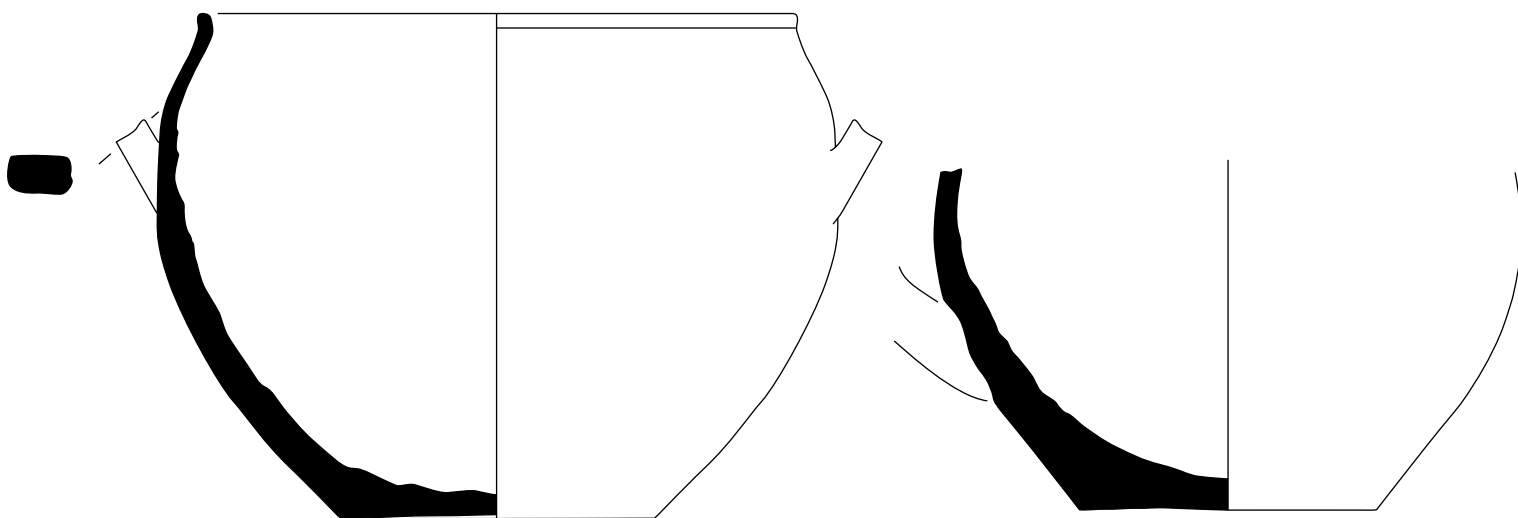
1

04-ER-115-180

2

06-ER-115-360

3

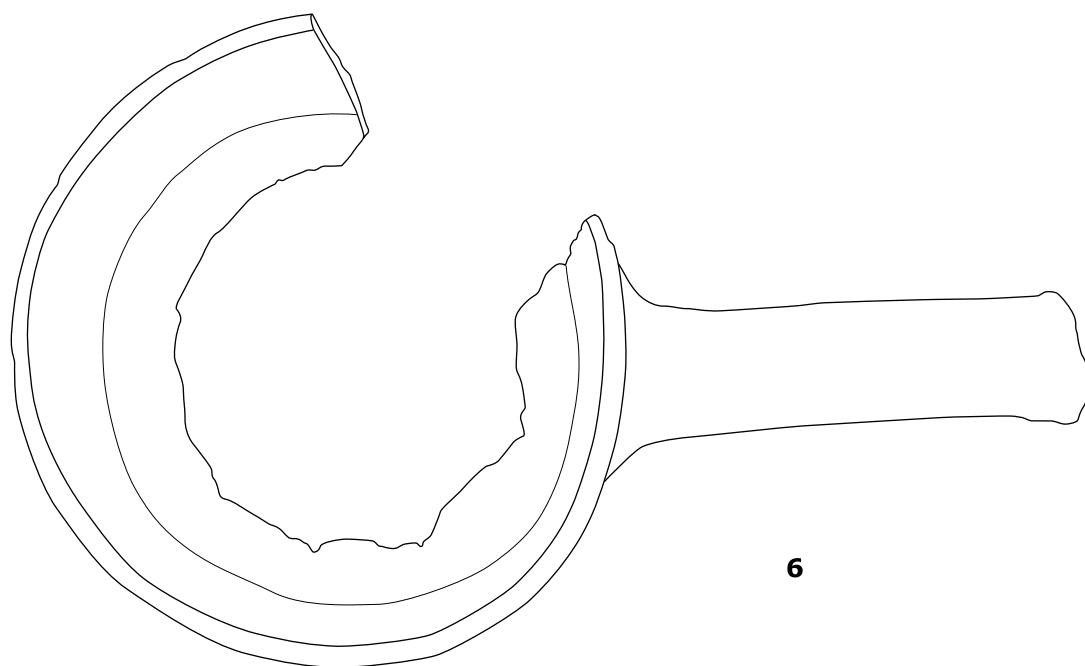

06-ER-115-288

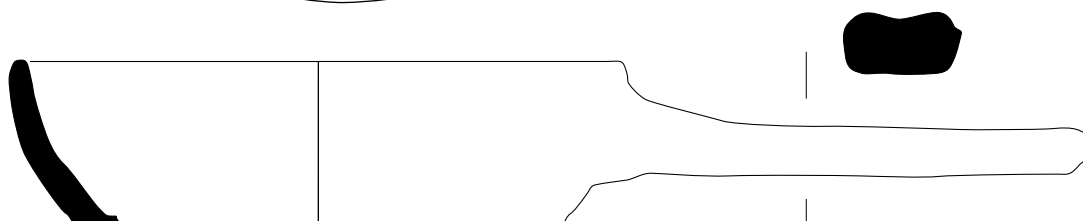
4

06-ER-115-292

5

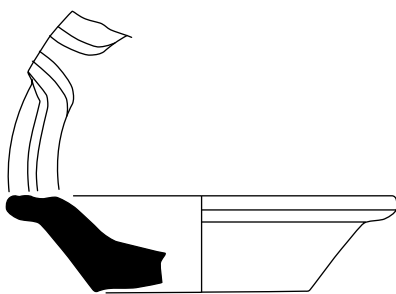

6

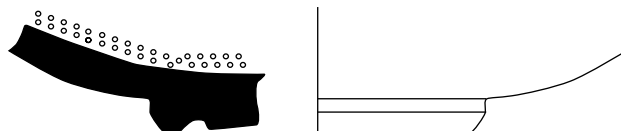

06-ER-115-125

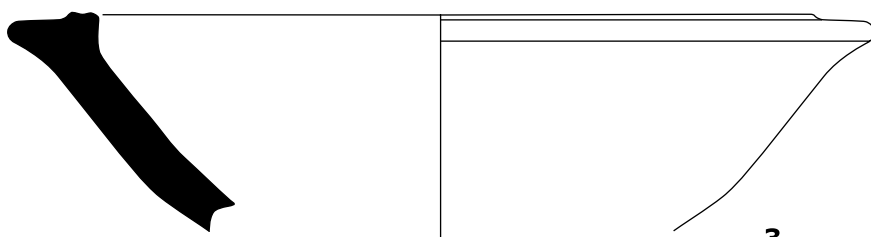
0 2 10 cm

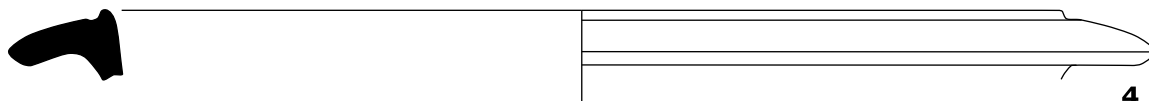
06-ER-115-172 **1**

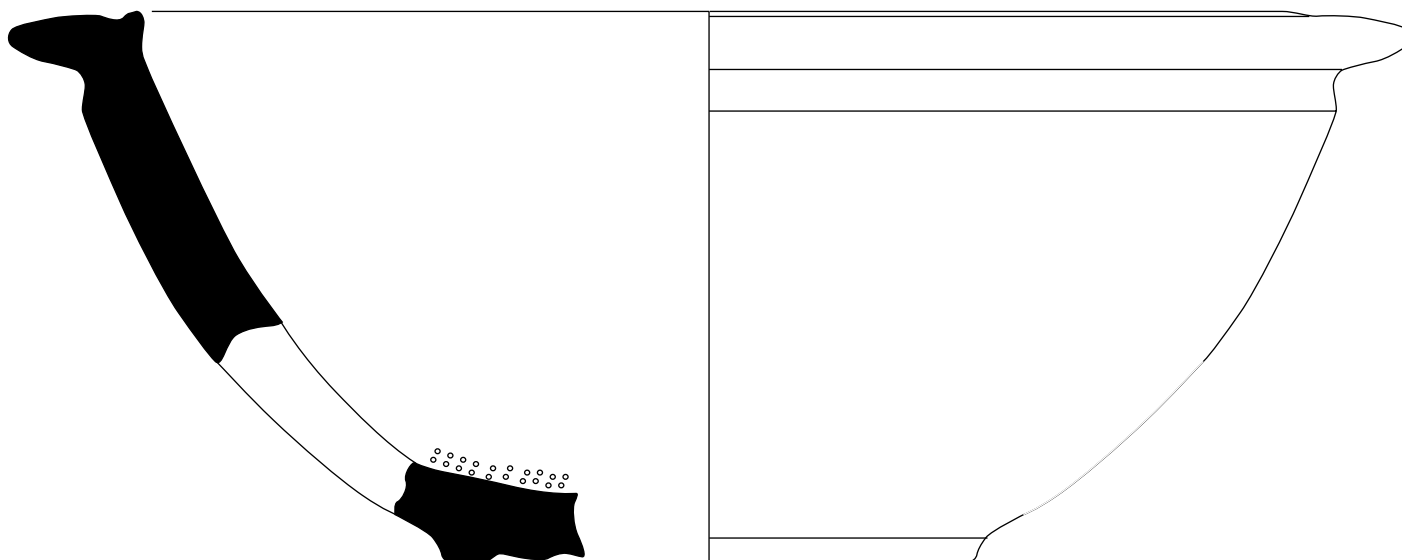
06-ER-115-171 **2**

04-ER-115-92 **3**

06-ER-115-153 **4**

04-ER-115-89 **5**

○ Gibrells/gibrelles (*labrum, labellum/lacus*)

Recipient rodó de poca alçària i més ampla de la boca que de la base, com una panera oberta, amb diverses funcions. En els exemples recollits no s'han conservat les nanses lleugerament aixecada i adherides a la vora que són propis dels gibrells, per aquest fet alguns individus poden ser considerats gibrelles en tenir les parets de la meitat superior del cos lleugerament inclinades cap a l'interior.

En base la tipologia de les vores hi ha tres conjunts de gibrells. Per una banda, la vora amb un llavi engruixit, pla i amb petites motlures estretes (là. 19, 6-7); una vora en forma de visera (là. 19, 1-5) i per últim, el tipus de vora reentrada (là. 19, 8-9 i là. 20, 1).

○ Bases de ceràmica comuna romana

Aquest conjunt de bases no se'ls hi ha associat cap tipus d'objecte ja que poden ser-ho de la gran majoria dels esmentats. Les bases s'agrupen en: de peu anular i secció triangular (là. 20, 2-9); bases de peu de secció quadrada amb solc al fons (là. 20, 10 i 13) i per últim, bases amb peu i fons umbilicat (là. 20, 11-12).

○ Col·lador (*colum*)

La seva funció es depurar algun tipus de líquid o garbellar els cereals i/o la farina, el diàmetre dels orificis dependrà de la seva utilitat. El col·lador d'època romana pot presentar un fons arrodonit i acabat en punta amb una nansa per penjar-lo a la paret (Vegas 1973, 55); també pot respondre a un gran recipient amb parets gruixuda i amb dues nanses com el 639 (Casas *et alii.* 1990, 311). L'exemple de col·lador estudiat és un fragment (là. 20, 14) en el que els orificis hi estan fets abans de la cocción.

○ Amforetes (*amphora*)

En tenim representat un pivot de perfil bicònic i buit (là. 20, 18).

○ Amforisc (*obturementum*)

Recipient ceràmic amb forma de baldufa o piriforme, parets gruixudes i l'interior sempre és buit. L'exemple exhumat (là. 20, 19) correspon a la part del pom de l'amforisc, semblant el 412 (Casas *et alii.* 1990, 211).

○ Cantimplora

Atuell per transportar líquids, aplanat i amb el coll estret com el d'una ampolla (làm. 20, 15) semblant el 420 (Casas *et alii.* 1990, 213).

○ Sortidor

Objecte associat a un recipient contenidor de líquids per poder servir el seu contingut d'una manera més acurada. La nansa que l'acompanya de secció plana i amb 4 solcs més la forma que s'intueix a l'inici del coll es podria tractar d'un element lligat a un coll d'ampolla (làm. 20, 16).

○ Ungüentari

Petit recipient per contenir, com el seu nom indica ens trobem davant d'una peça que no era habitual en els conjunts de la vaixela de taula i de cuina, és un objecte d'ús quotidià i de tocador, de parets fines i base semi-plana (làm. 20, 17).

8.4.4.2. Ceràmica comuna reduïda.

○ Gots (*copulum*)

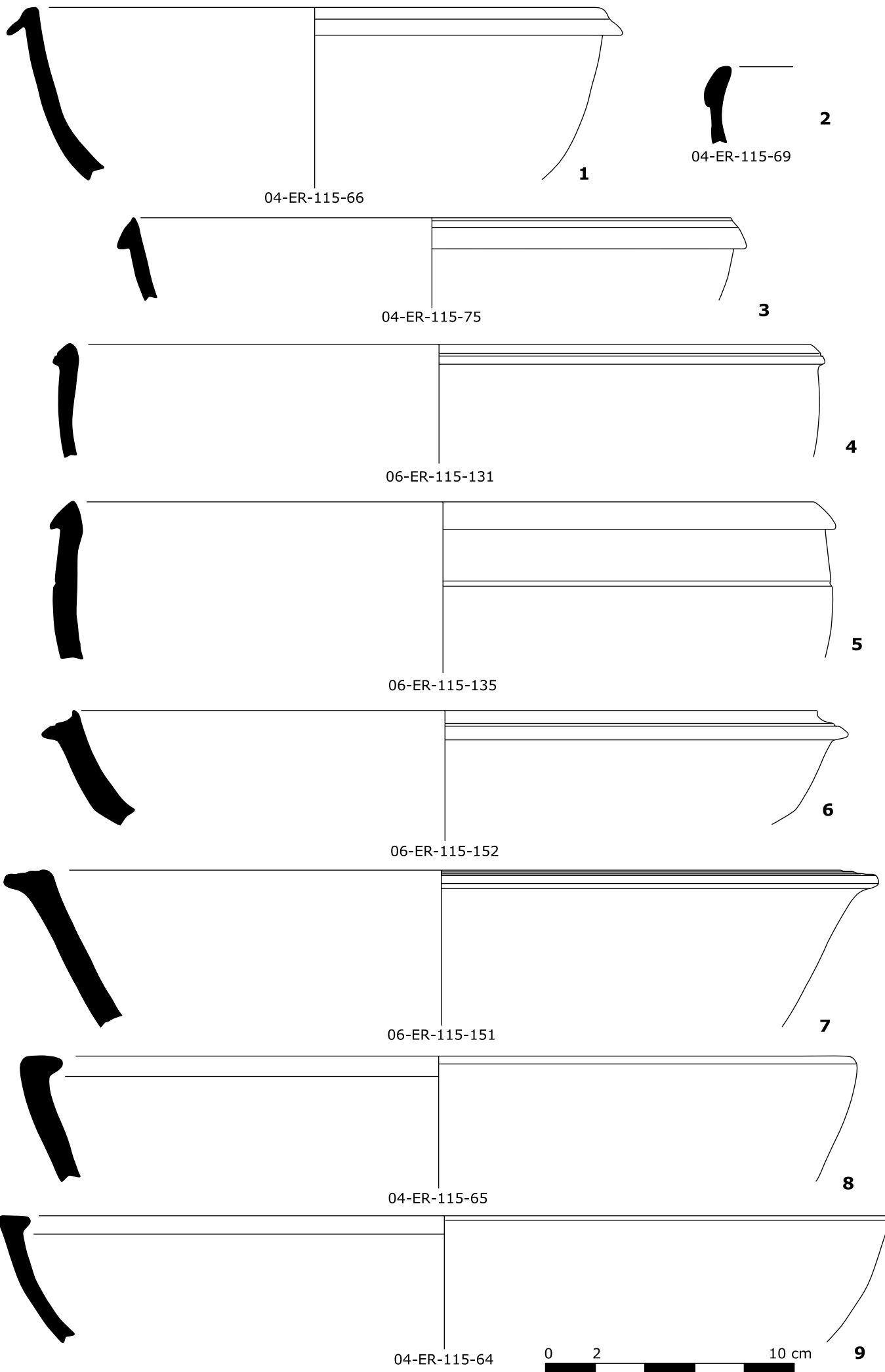
Recipients per veure líquid normalment de petites dimensions, acompanyen la vaixela de taula. En el conjunt analitzat hi ha vasos de perfil sinuós amb tendències a la verticalitat (làm. 10, 3 i làm. 14, 4 i 6) semblants als 449 i 451 (Casas *et alii.* 1990, 265); gots de perfil vertical amb motllures com a decoració a la paret i amb el llavi lleument marcat (làm. 10, 10-11).

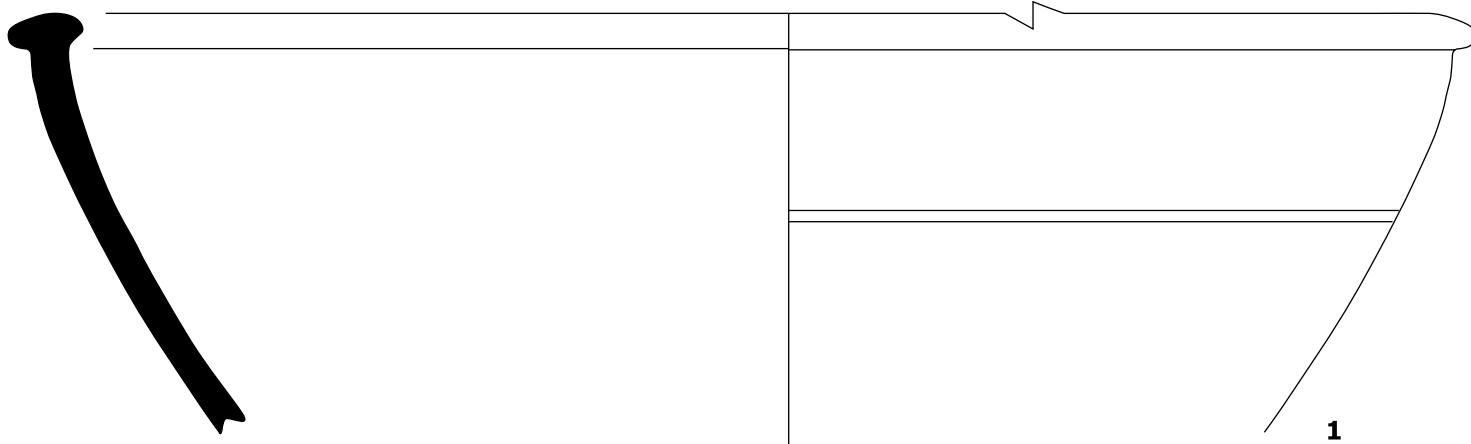
○ Gerretes

Les estudiades presenten un perfil sinuós (làm. 14, 2 i 5) o bé un perfil vertical (làm. 14, 3) amb una sola nansa de secció quadrangular amb un solc o de secció ovoide. Aquestes peces tenen una base plana (làm. 14, 7) però pot variar ja que és l'únic exemple del conjunt.

○ Escudelles (*catillus*)

Un únic individu (làm. 14, 1) corresponen a les escudelles de perfil carenat i amb una vora amb visera.

04-ER-115-67

1

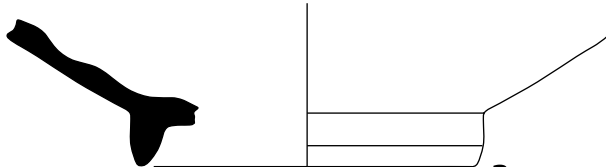
06-ER-115-299

2

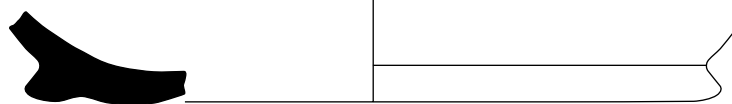
06-ER-115-397

4

06-ER-115-294

3

06-ER-115-364

5

04-ER-115-222

6

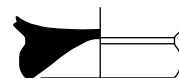
06-ER-115-326

7

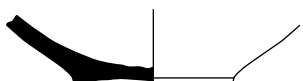
06-ER-115-308

8

06-ER-115-302

9

06-ER-115-318

10

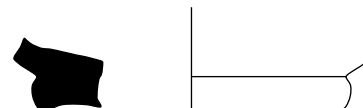
04-ER-115-225

11

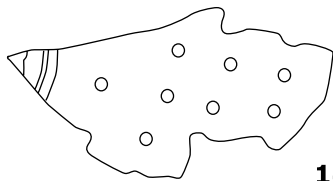
04-ER-115-232

12

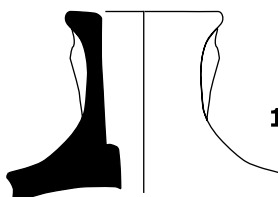

06-ER-115-305

13

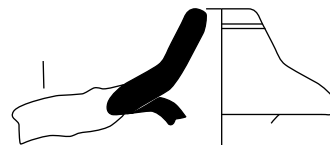

14

15

06-ER-115-216

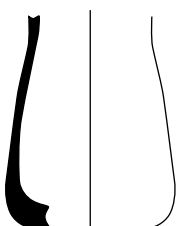

16

04-ER-115-60

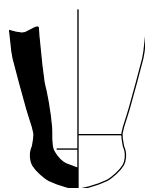

04-ER-115-269

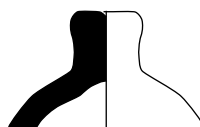
17

06-ER-115-390

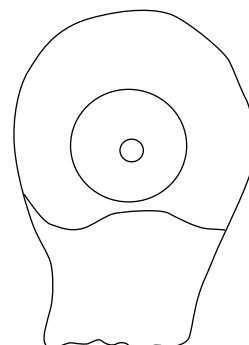
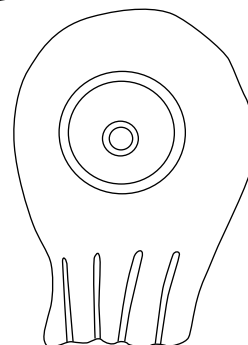
18

04-ER-115-328

19

04-ER-115-211

8.4.5. Ceràmica de cuina

La diferència entre la ceràmica de cuina i la comuna es deu a la qualitat de la matèria primera utilitzada per fabricar-la.

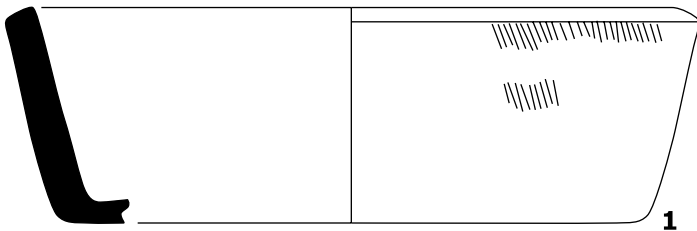
Les peces de la ceràmica de cuina són molt homogènies; l'argila és molt poc depurada, amb un gra gruixut. L'acabament exterior, majoritàriament, és llis, tot i que de vegades apareixen marques del torn o un pentinat. La pasta és caracteritzada per les seves tonalitats negreses, conseqüència del tipus de cocció, reduïda. Tot i que, l'aspecte grisós de les peces, a vegades, és a causa del contacte continu amb el foc.

El seu ús és limitat a la cuina, amb un repertori limitat, més que el de la ceràmica comuna oxidada. La raó és la fabricació d'uns tipus funcionals i totalment estereotipats que es repeteixen constantment al llarg del temps.

El repertori són olles, de perfil sinuós, amb panxa globular i vora exvasada; les gerres són olles que se'ls hi afegeix una nansa; els plats, senzills i amb base plana. La seva difusió es considera més restringida que en la ceràmica comuna, seria més d'àmbit local (Buxó, Tremoleda 2002, 169). La representació d'aquest tipus ceràmic en la UE-115 són olles, ansats, plats/plates i cassoles.

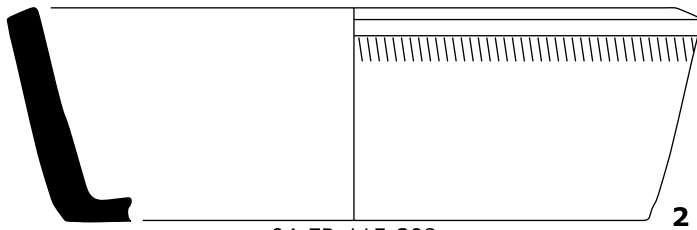
○ Plats/plates i cassoles

Paret poc alta, lleugerament oberta i sens vora marcada, llavi arrodonit i poc diferenciat, de base plana. A causa de la dificultat de discernir entre si són plats o cassoles degut a la seva semblança s'han agrupat. Hi ha dos tipus de plats en referència si presenten un perfil recte (l'àm. 21, 1-10) o un perfil arrodonit (l'àm. 21, 11-16). Remarcar els individus 15 i 16 de la làmina 21 que presenten un diàmetre més gran que la resta de recipients.

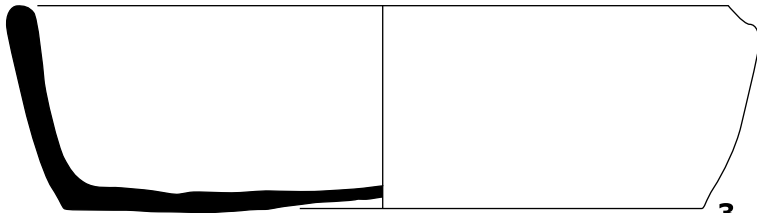
04-ER-115-308

1

04-ER-115-308

2

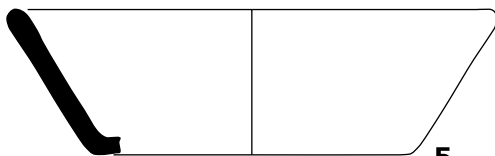
06-ER-115-42

3

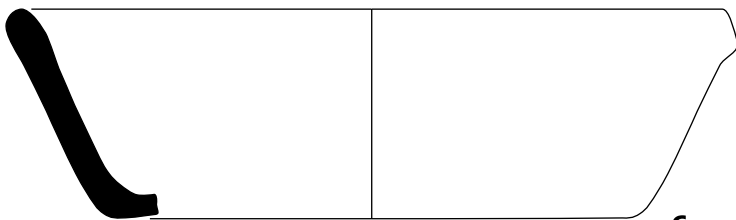
06-ER-115-46

4

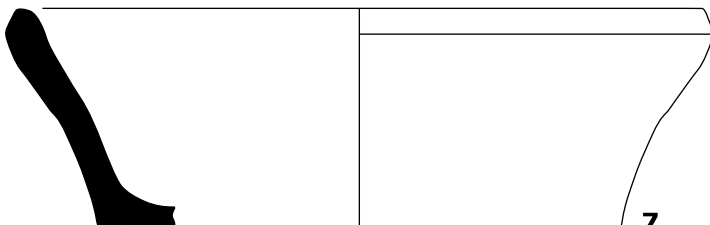
06-ER-115-43

5

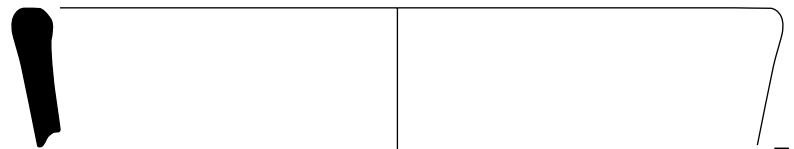
06-ER-115-45

6

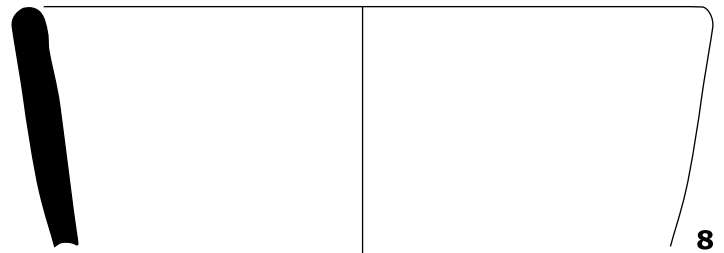
04-ER-115-307

7

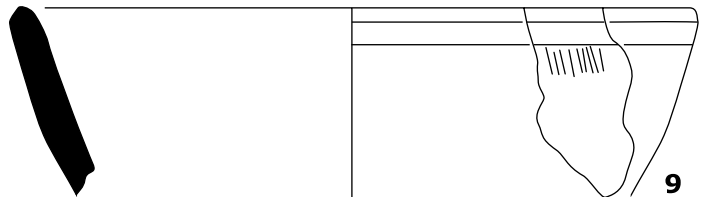
06-ER-115-49

7

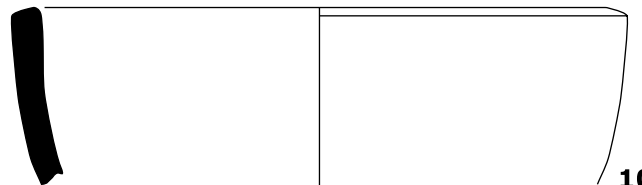
04-ER-115-314

8

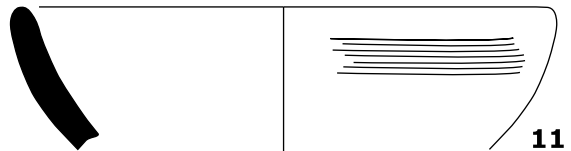
04-ER-115-311

9

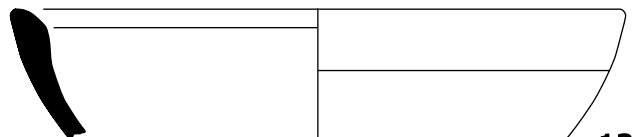
06-ER-115-48

10

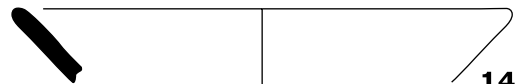
04-ER-115-313

11

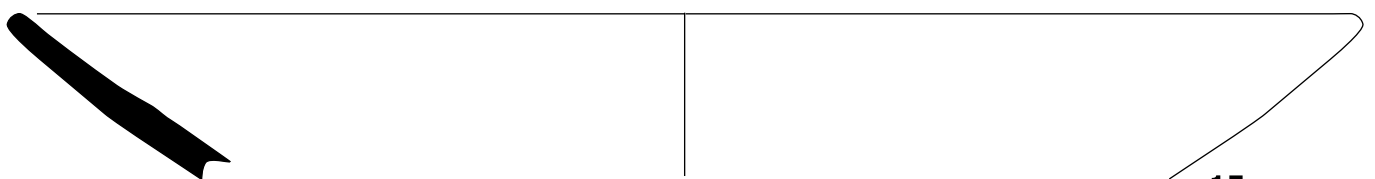
06-ER-115-52

13

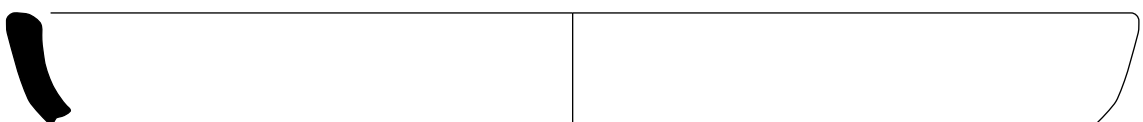
06-ER-115-394

14

06-ER-115-47

15

06-ER-115-50

16

○ Olles i urnes

Les olles són recipients de cos globular i perfil en S, exvasades, de base plana però sense peu, el coll diferenciat i curt amb un diàmetre igual o inferior a l'alçada. Acompanyades de dues nanses situades per sota el llavi i contraposades (làm. 22, 1-4), parar esment en l'individu 3, d'aquesta mateixa làmina, arran del tipus de llavi quasi pla i unes parets lleugerament obertes i més verticals que poden correspondre més a un orinal (vas de nit) que no a les característiques de les olles (Casas *et alii*. 1990, 14).

Les urnes tenen les mateixes característiques que les olles però no van acompanyades de nanses. A causa de la fragmentació dels individus del conjunt analitzat en les làmines 22, 23 i 24 s'agrupen sota la nomenclatura de possibles urnes o olles. Aquest objectes presenten unes vores exvasades, clarament marcades i unes parets amb un perfil sinuós, tot i que aquest és més o menys vertical. Fixar-nos en l'individu 3 de la làmina 24 que presenta una decoració feta a pintura que arrenca de sota la vora i present a tot vol de la peça.

Per últim, no oblidar que alguns d'aquests objectes també podrien correspondre a gerres, però en no conservar-se les nanses queda en una hipòtesis.

○ Bases de ceràmica de cuina

Com passa amb les bases de comuna romana les podem agrupar en bases de peu pla, utilitzant com a punt de suport tota la seva superfície externa (làm. 25 i làm. 26, 9, 12, 18-19) amb un diàmetre variable; l'altre conjunt respon a un peu anular amb un solc (làm. 26, 10-11, 17). Aquest conjunt de bases no se'ls hi ha associat cap tipus d'objecte ja que poden ser-ho de la gran majoria dels esmentats.

○ Vores de ceràmica de cuina

Les vores recuperades s'agrupen en dos grups. El primer corresponen a plats o cassoles (làm. 26, 5-8) i l'individu 4, d'aquesta mateixa làmina, aniria associat a un objecte semblant a una escudella en presentar un llavi en visera.

○ Nanses de ceràmica de cuina

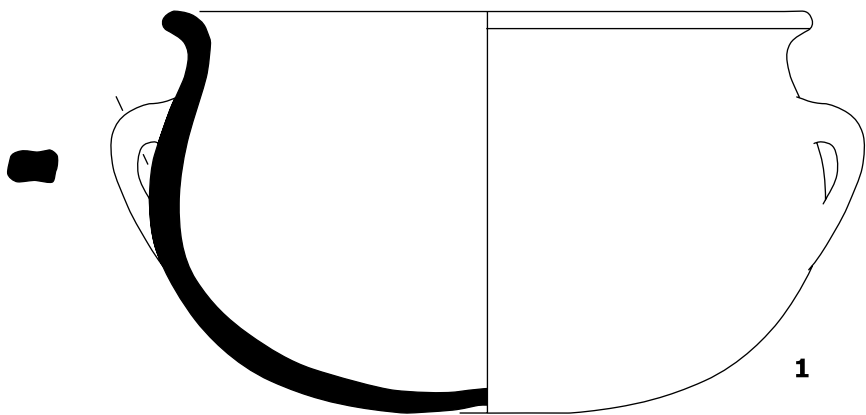
De secció robusta amb un lleu solc que tant podrien estar associades a una olla com a una gerra (l'àm. 26, 13-16).

○ Ansats

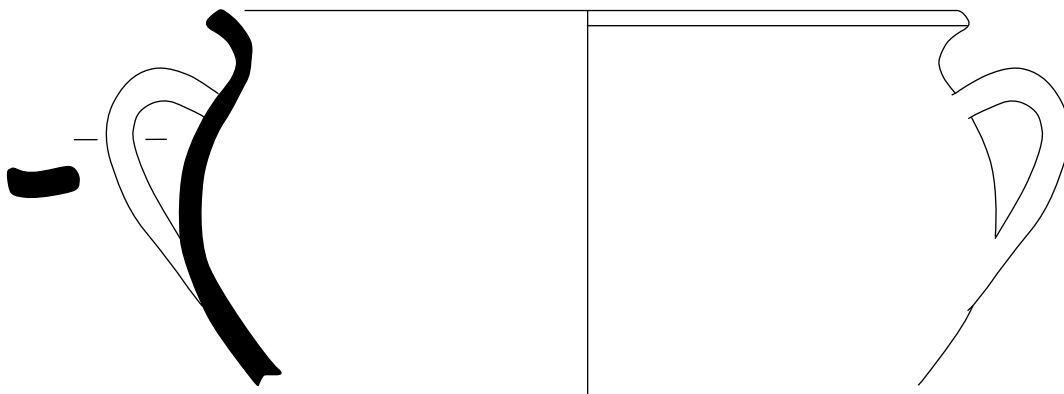
Les seves característiques són semblants a la de les olles, però amb una sola nansa que sol sortir directament del llavi. Remarcar la peça 1 de la làmina 26 conté un conjunt de graffits.

○ Altres

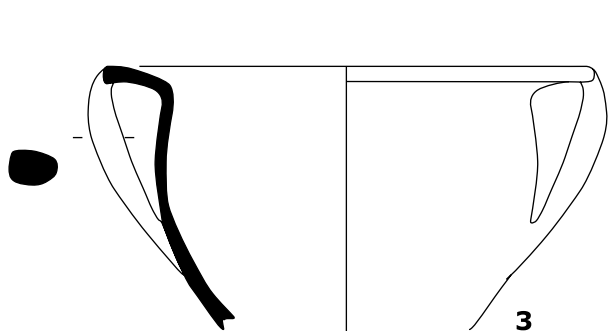
Dins aquest nom hi trobem un vaset vertical (l'àm. 26, 3) i un recipient de cos globular possiblement amb la funció d'emmagatzemar quelcom per la cuina (l'àm. 26, 2).

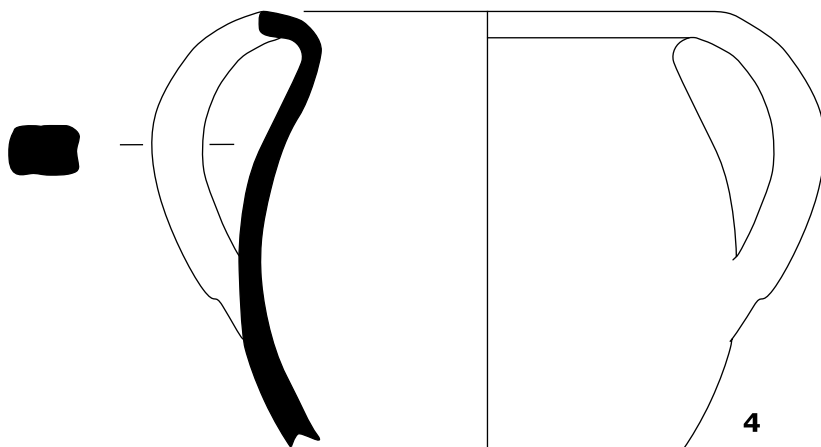
06-ER-115-89

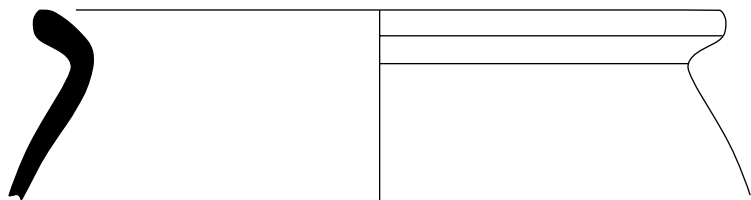
06-ER-115-393

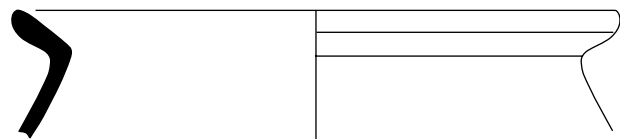
06-ER-115-70

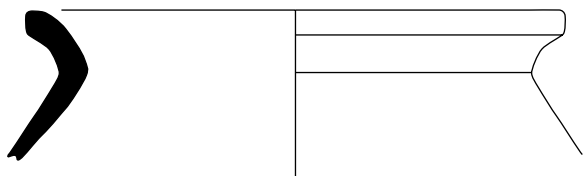
06-ER-115-53

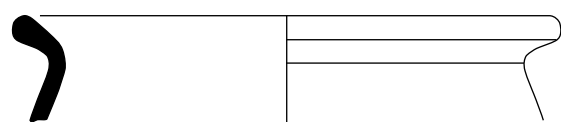
04-ER-115-276

06-ER-115-55

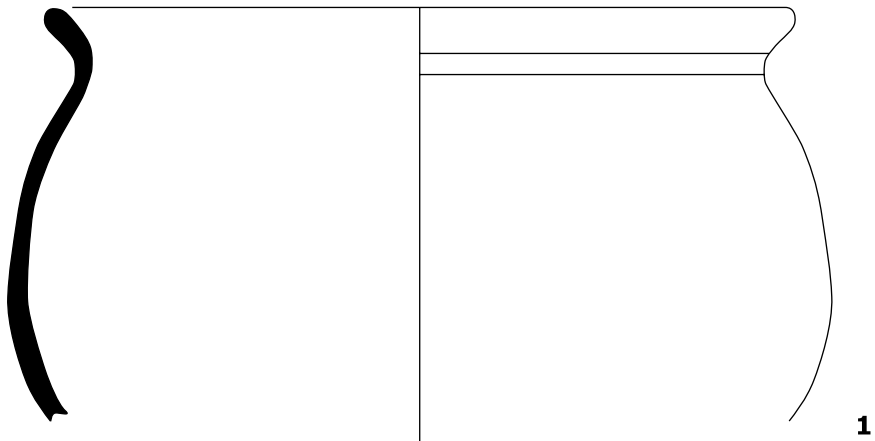

04-ER-115-271

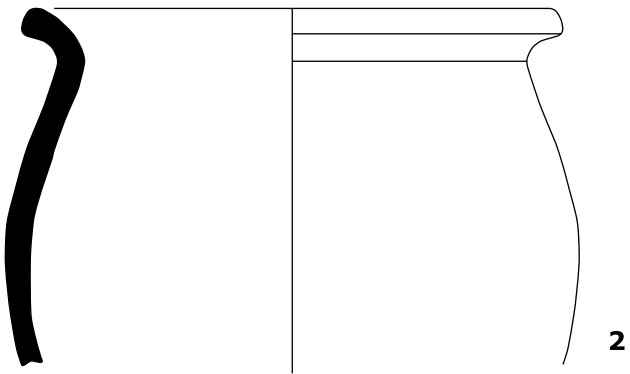

06-ER-115-63

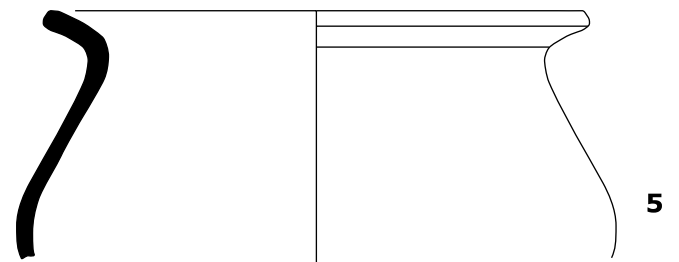

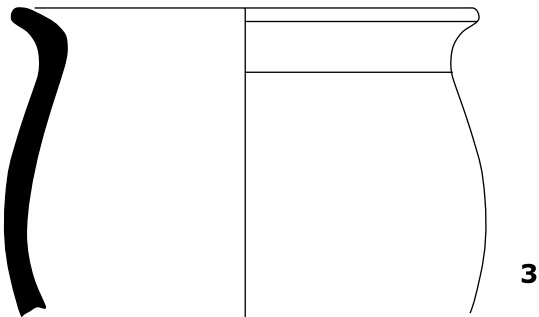
06-ER-115-57

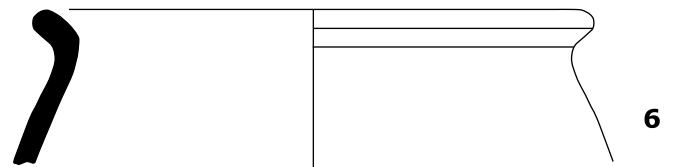
06-ER-115-58

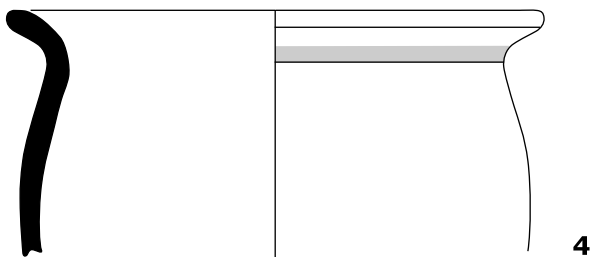
06-ER-115-59

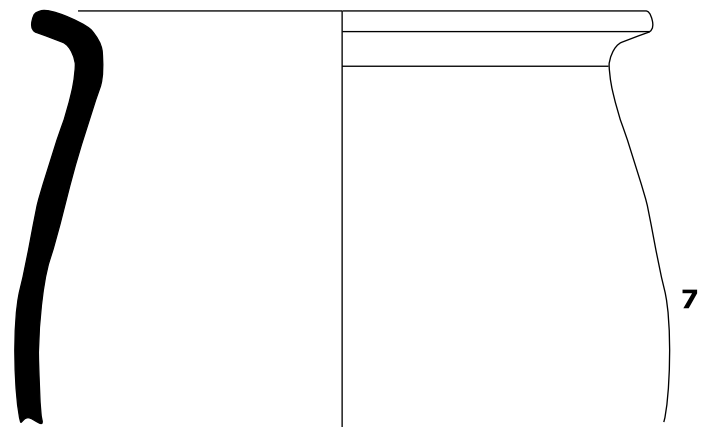
04-ER-115-309

06-ER-115-64

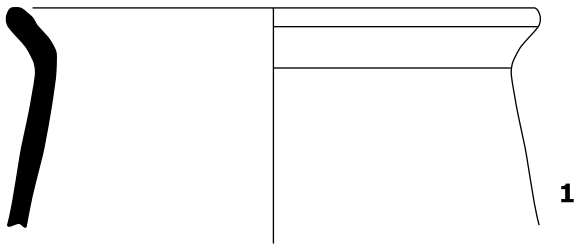

06-ER-115-392

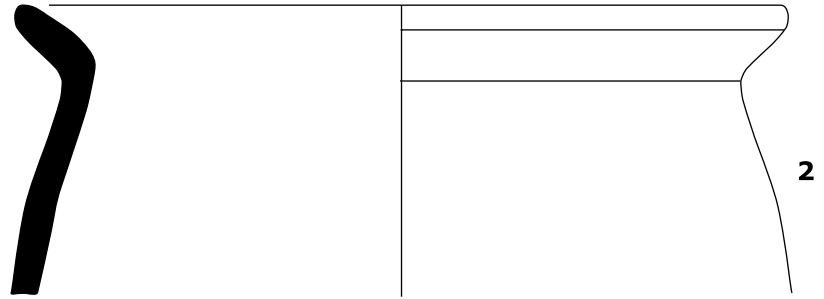

04-ER-115-272

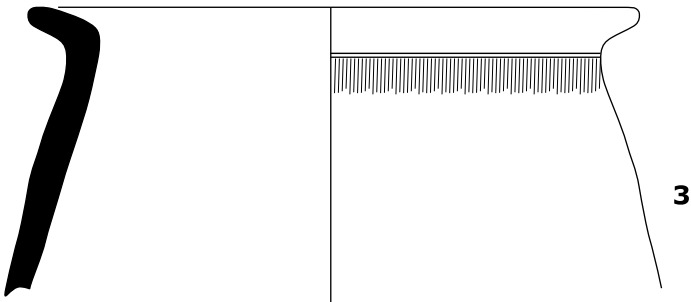

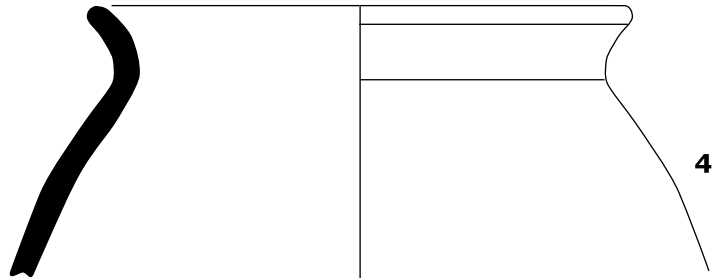
06-ER-115-60

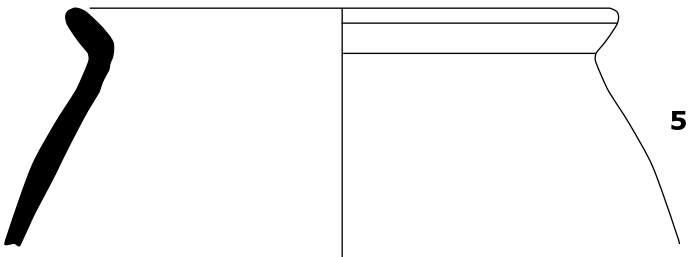
06-ER-115-62

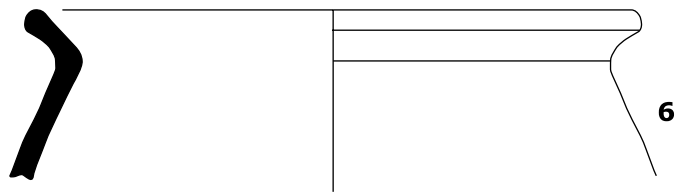
06-ER-115-56

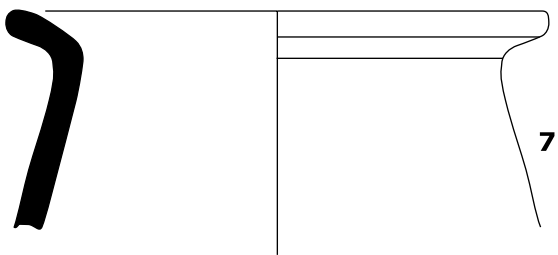
04-ER-115-275

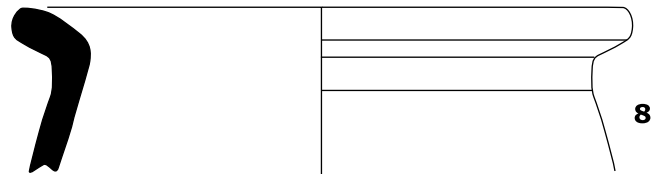
06-ER-115-54

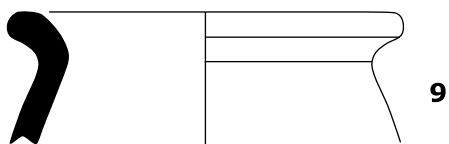
06-ER-115-61

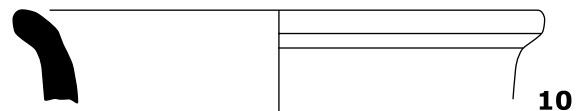
04-ER-115-282

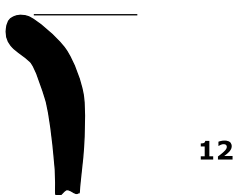
04-ER-115-270

04-ER-115-284

06-ER-115-65

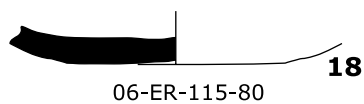
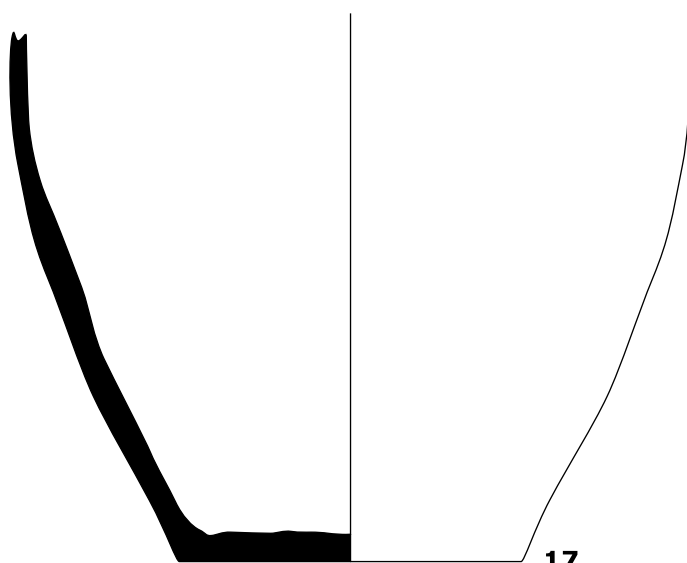
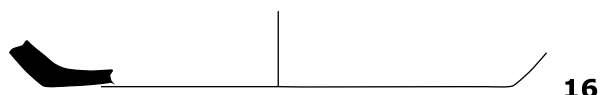
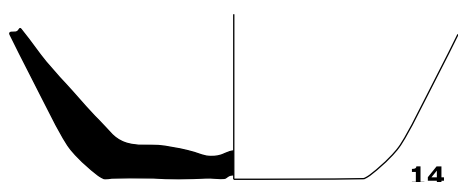
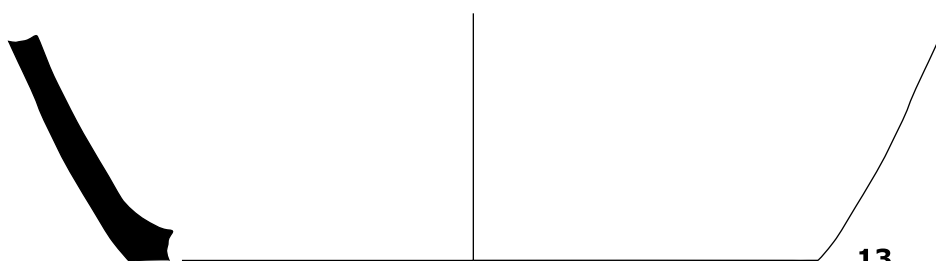
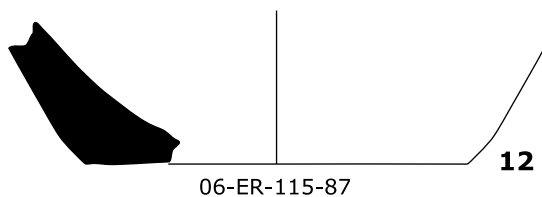
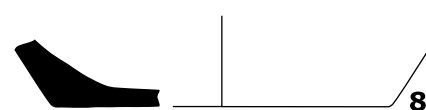
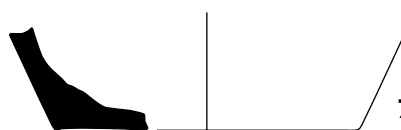
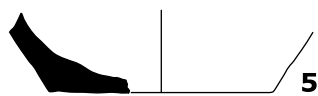
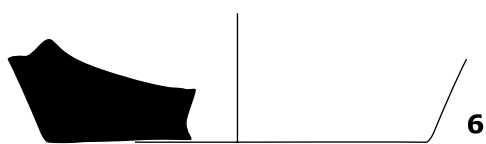
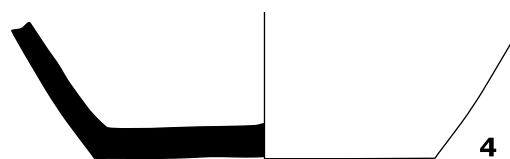
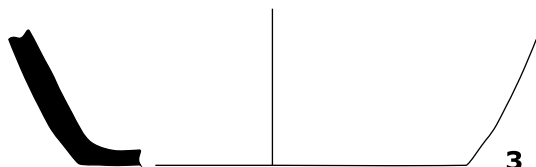
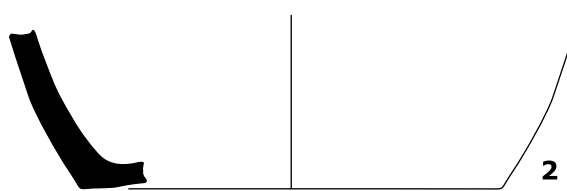
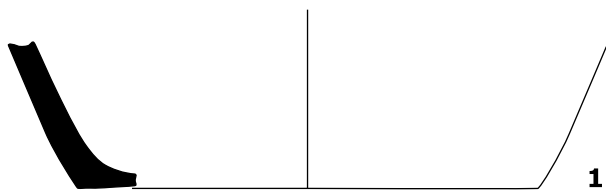

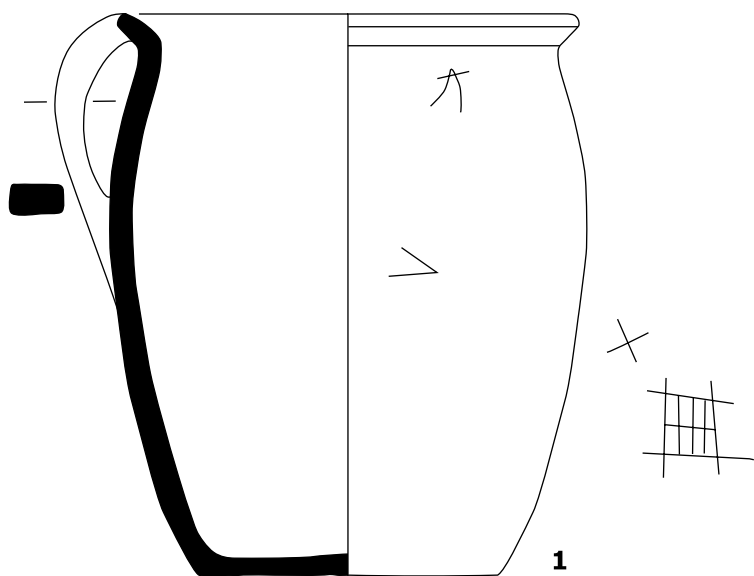
04-ER-115-280

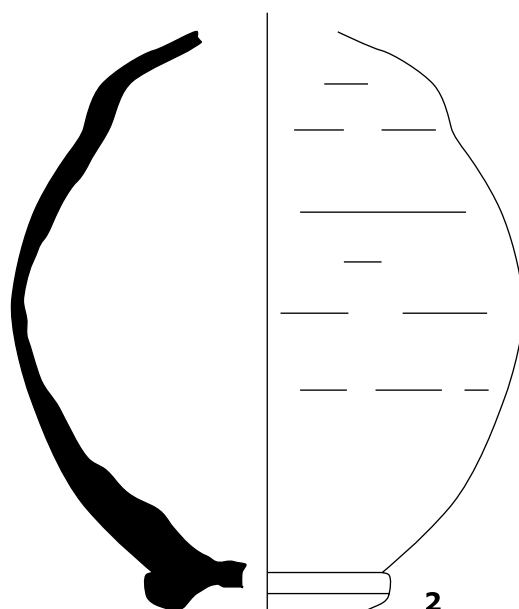
06-ER-115-66

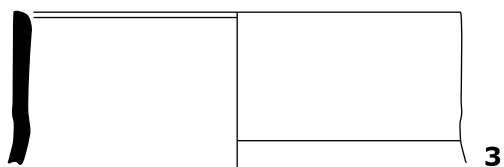

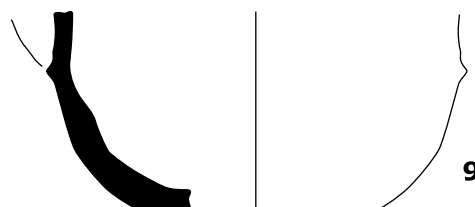
06-ER-115-69

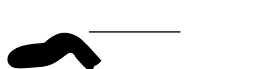
06-ER-115-72

06-ER-115-51

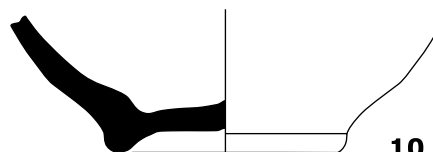
06-ER-115-87

04-ER-115-283

04-ER-115-310

06-ER-115-84

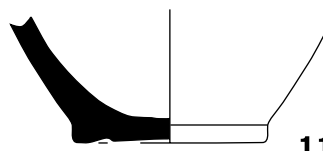
04-ER-115-315

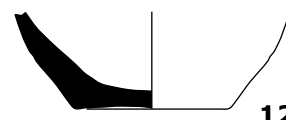
04-ER-115-316

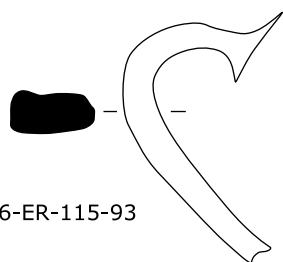
04-ER-115-312

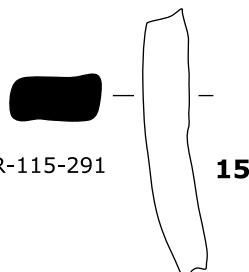
04-ER-115-306

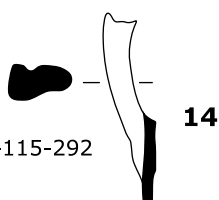
06-ER-115-75

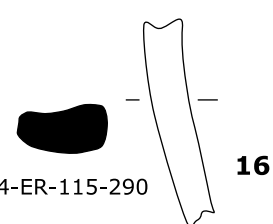
06-ER-115-93

04-ER-115-291

04-ER-115-292

04-ER-115-290

06-ER-115-86

06-ER-115-79

06-ER-115-76

8.4.6. Àmfores

Les àmfores són un tipus de material intrínsecament relacionat amb un context concret. En aquest cas, les tenim relacionades en funció del producte que contenen, la seva demanada i la seva capacitat. En ser de producció local la pasta i el desgreixant són els típics utilitzats en la bòbila d'Ermedàs.

○ Dressel 28 exemplificada per una vora (làm. 27, 1) de la qual en podem distingir el tipus de pasta, d'una tonalitat més clara amb una engalba o més aviat la pasta en la cocció ha quedat més beix que vermellova.

Àmfora d'origen bètic, la funció de la qual és transportar vi. La seva cronologia es de finals segle I aC – mitjan segle II (Sciallano, Sibella 1994, làm. Dressel 28).

Té una vora alta i poc arrodonida, seguida d'un coll, no molt llarg, del qual arrenquen les nanses, més arrodonides, que es recolzen al final de l'espatlla d'un cos arrodonit, la base és plana.

Les representacions, d'aquest tipus amfòric, a Ermedàs són molt característics, amb una vora triangular, la forma és podria confondre amb una gerra de grans dimensions.

○ Dressel 2-4, les restes extretes de la UE-115 són nanses, vores i pivots, en total tenim 3 individus representats, tot i que no n'hi ha cap de sencer.

Les característiques morfològiques són una vora petita marcada per un gruix semicircular en la paret externa, seguida d'un coll alt i quasi cilíndric, separat clarament del cos amb un ressalt.

Les nanses, de secció bífida simulada o autèntica, són llargues, en angle recte, algunes vegades fan un colze molt ben marcat i en d'altres més arrodonit, s'uneixen a sota la vora i a l'esquena per sobre la carena, aquesta és molt pronunciada.

La panxa, cilíndrica, finalitza amb formes arrodonides i s'uneix a un pivot gruixut i massís acabat amb punta arrodonida o amb pivot en forma de boto (làm. 27, 2-8).

La cronologia de la forma Dr. 2-4 sembla ser a mitjan segle I aC, moment en el qual a Itàlia hi ha l'inici de la substitució de la Dr. 1. La seva

producció no arriba més enllà de finals del segle I – principis segle II (Tremoleda 2000, 124).

8.4.7. *Dolia*

Els *dolia* són grans contenidors d'emmagatzematge, utilitzats per ser instal·lats en estacions i assentaments, en general, amb la part baixa enterrada i ser els recipients dels productes de la collita d'àrees concretes. Aquest tipus d'elements formaven part dels *instrumenta fundi* d'una vil·la, és a dir, allò necessari pel funcionament de la part agrícola de la vil·la. Durant la primera meitat del segle I, els *dolia* van ser utilitzats pel transport del vi, en esdevenir un sistema més econòmic i simple, en carregar-lo a granel (Tremoleda 2000, 106).

La resta és un fragment de la vora (làm. 27, 9) amb un llavi en forma quasi triangular, doblegat en direcció exterior, amb la punta arrodonida. Només se'ns ha conservat aquesta part però podem deduir que la cara interna es lleugerament obliqua marcant l'enllaç amb la paret interna del cos. Després de que el coll s'estrenyi, la paret gira uns 45° cap l'exterior i s'inicia el cos globular. Arran d'aquesta descripció la cronologia dels fragments de *dolia* recuperats corresponen a època d'August, seguint l'evolució morfològica plantejada en base a l'observació dels exemples coneguts i ben datats en l'àrea del nord-est de Catalunya (Tremoleda 2000, 107).

8.4.8. Material de construcció

La cronologia d'aquest tipus de producte només es pot portar a terme si es documenta en seqüències estratigràfiques bones, sense oblidar la freqüent reutilització d'elements més antics o la reparació del teulats amb peces més modernes. En el nostre cas, aquests aspectes no són els principals a tenir en compte ja que les peces que formen part d'aquest treball corresponen a una estructura en que hi van ser dipositades com a rebuig.

Remarcar les 45 teules que recobreixen, a banda i banda, de l'estructura de la canal, de dos peus de longitud per un peu i mig d'amplada (60 x 45 cm). Mesures que són molt estables en totes les parts de l'Imperi, sobretot en època de l'Alt imperi (Tremoleda 2000, 178).

Les peces exhumades són un fragment de *tegulae* (làm. 28, 1) sembla una teula amb un orifici en la part central, al voltant del qual s'aixecava una vora. Aquestes tipus de teules amb *opaion* es creu que s'utilitzaven pels teulats d'habitacions que necessitaven ventilació i llum.

Un fragment de *tegulae mamatea* (làm. 28, 3) Es conserva l'afegit total del sortint enganxat a la teula. Era utilitzada en la construcció de la *concameratio* per crear l'espai de circulació de l'aire en les termes.

L'altre material constructiu és un fragment d'un rajol sesquipedal (2/3 de peu) arrodonit (làm. 28, 2). Les seves mesures són 18 x 19 cm, amb un gruix de 6 cm.

Totes aquestes peces presenten un tipus de cocció oxidant i un desgreixant mitjà. Tant el tipus de pasta com el desgreixant són els característics d'Ermedàs.

8.4.9. Objectes ceràmics de teler i elements diversos.

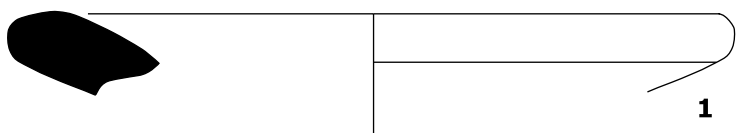
Els 4 exemples d'objectes ceràmics de teler o *pondera* (làm. 28, 5-8) són clarament fabricats a Ermedàs en tenir una mala cocció i un d'ells presenta unes marques d'haver estat agafat quan l'argila era humida (làm. 28, 5).

Peces massisses de forma rectangular o cònica, amb quatre cares, i amb un orifici a la part superior. La seva forma es deu al seu ús com a pesos pels telers, es lligava el pes en l'extrem inferior dels fils longitudinals d'un teixit, el propi pes els mantenia tensats. A la vegada que amb els fils transversals es complementava el teixit. Les quatre peces presenten una pasta negra, quasi vitrificada, clar exemple de mala cocció.

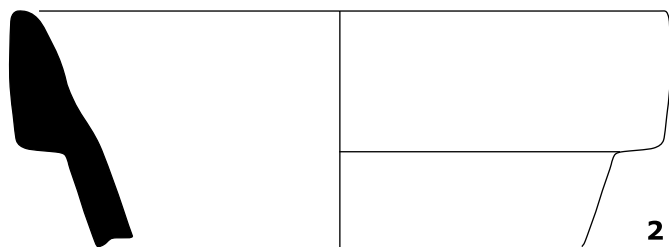
Els elements diversos estan compostats per una anella perforada i un pivot perforat.

L'anella o fitxa sembla feta després de la cocció per donar-li la forma arrodonida (làm. 28, 9).

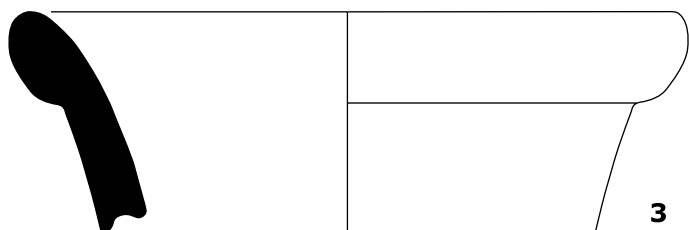
El pivot perforat (làm. 28, 4) amb l'objectiu d'utilitzar-lo com a bobina per la *concameratio*, espai buit, típic de les parets de les termes. Segurament és de Dr. 2-4.

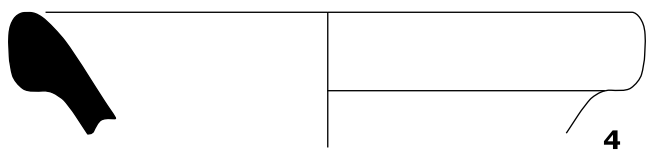
06-ER-115-330

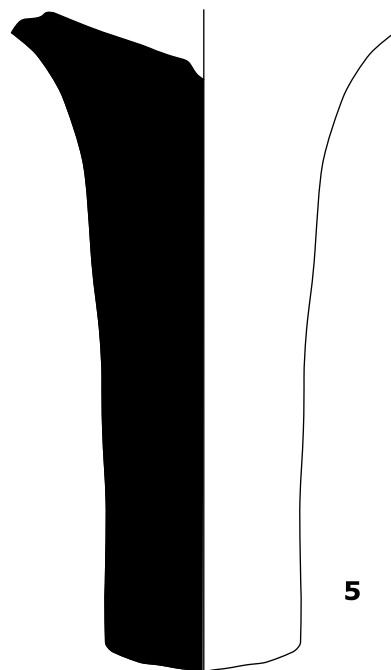
06-ER-115-333

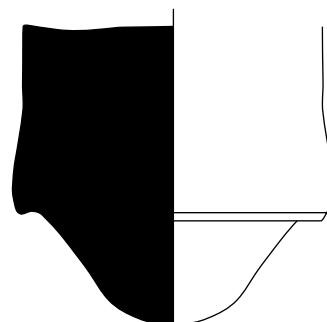
06-ER-115-102

06-ER-115-103

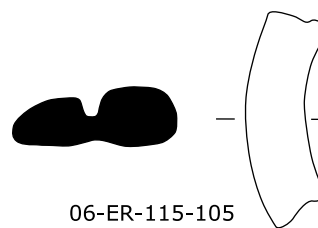
06-ER-115-107

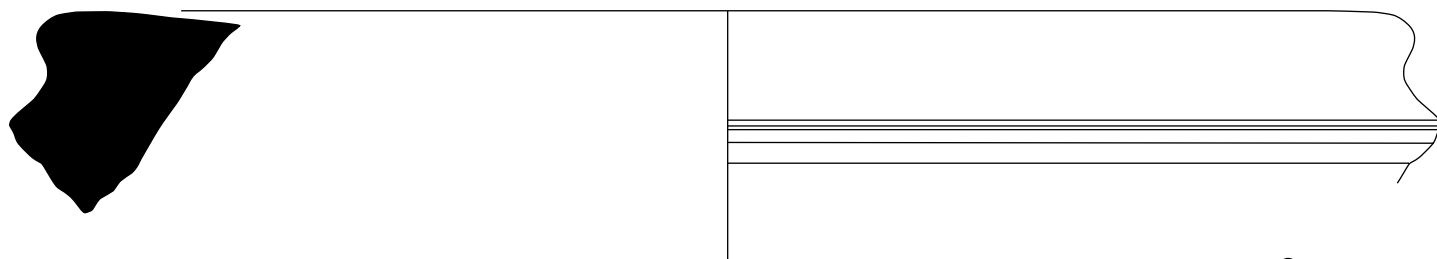
06-ER-115-108

04-ER-115-332

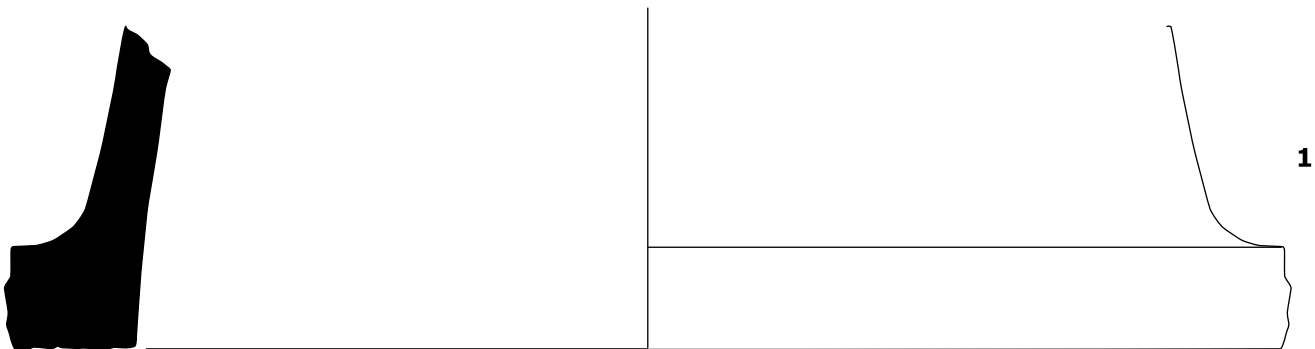

06-ER-115-105

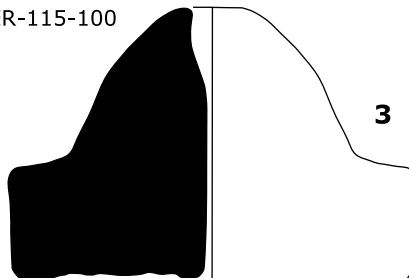
06-ER-115-329

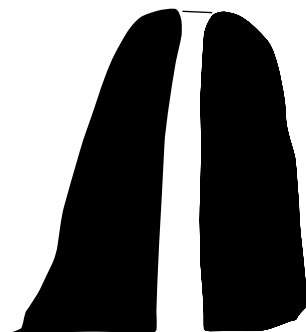
1

06-ER-115-100

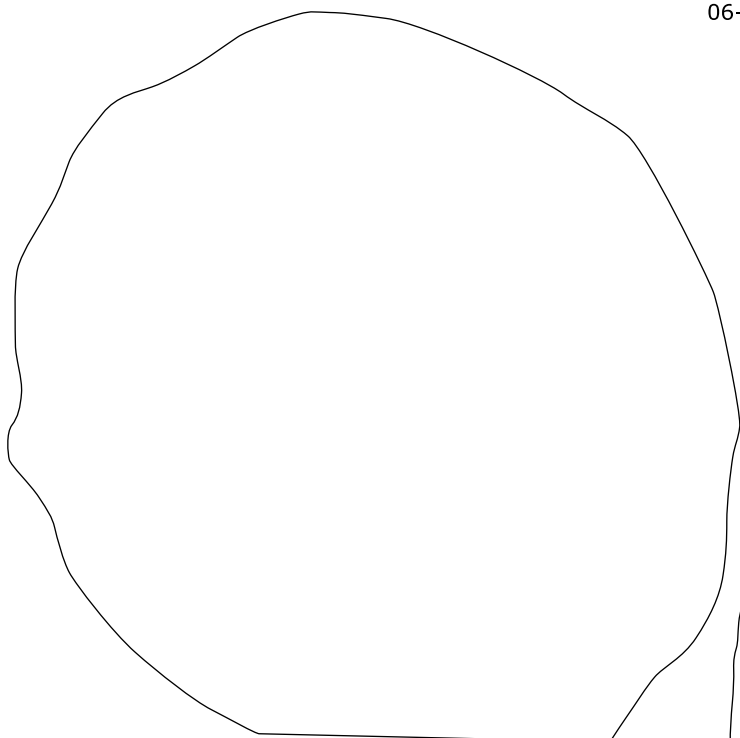
3

06-ER-115-99

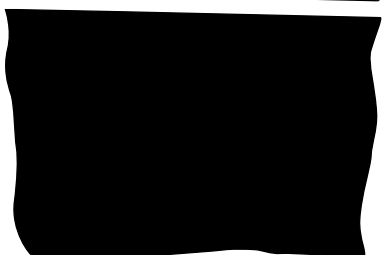

4

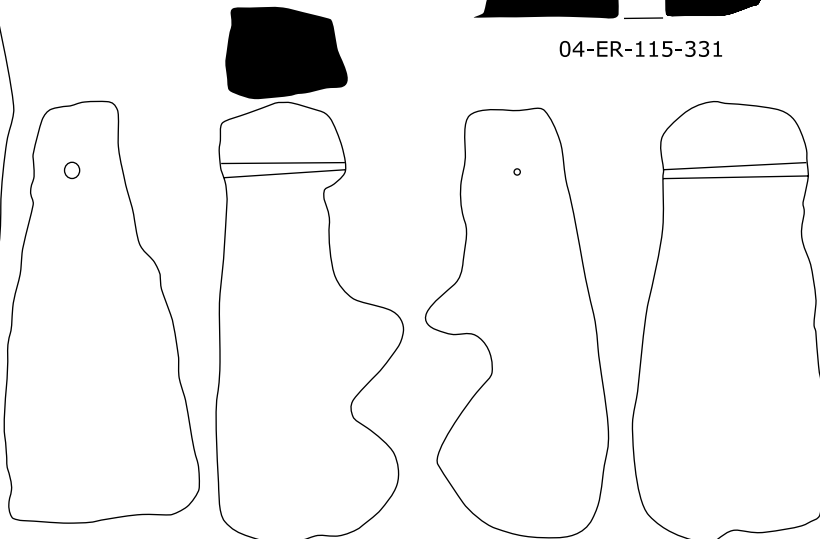
04-ER-115-331

06-ER-115-101

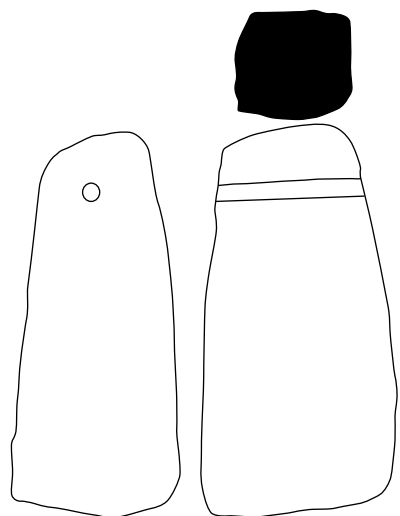

2

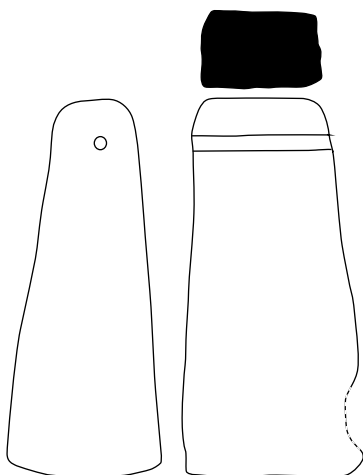
06-ER-115-98

5

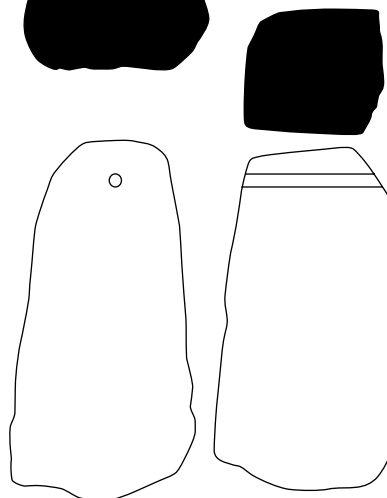
06-ER-115-97

6

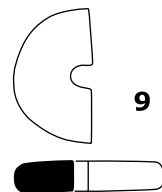
06-ER-115-95

7

06-ER-115-96

8

9

06-ER-115-124

8.5. Altres materials

8.5.1. Vidre

El tipus de vidre representat a Ermedàs es pot agrupar en dos grups. El primer, només, representat per un fragment informe de tonalitats blau cel i/o turquesa pàl·lid, en molt bon estat de conservació. El segon grup representat per 11 fragments informes, segurament, de la mateixa peça ja que n'hi ha mínim 6 que encaixen entre ells. Vidre de qualitat bona però amb reflexos metàl·lics tant a la cara externa com interna. Amb bombolles internes de diàmetres reduïts però distingibles a ull nu.

8.5.2. Metall

El tipus de metall és bronze i ferro. Hi ha un clau de ferro (làm. 29, 1) i dues làmines de bronze, una de les quals amb decoració incisa (làm. 29, 2).

8.5.3. Destral neolítica

Fragment de destral neolítica de diorita (làm. 29, 3) de tons verdosos amb grans verds més foscos. Roca molt utilitzada per a la fabricació d'aquest tipus d'instruments. En època romana i sobretot en zones rurals és un tipus de troballa molt present. La cultura popular del període l'anomena "pedra del llamp" i les propietats atribuïdes es i la de ser la punt i el que quedava d'un llamp caigut a terra (Casas *et alii*. 1995, 133).

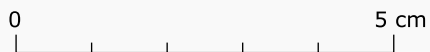
1

2

3

8.5.4. Fauna

L'anàlisi arqueozoològica de la UE 115 l'ha realitzat la Lídia Colominas, dins el marc del seu estudi de restes faunístiques trobades en jaciments d'època ibèrica i romana emmarcats en el territori català.

S'han analitzat un total de 197 restes de fauna, el 68% de les quals s'han pogut determinar a nivell específic i anatòmic. Les restes que no s'han pogut determinar a nivell específic i/o anatòmic s'han classificat sota la categoria genèrica de mamífers de talla gran (31 restes), mamífers de talla mitjana (31 restes) i mamífers de talla petita (1 resta) com s'observa en la figura 20.

PARTS ANATOMIQUES	Número de restes
RESTES DETERMINADES	
Ovicaprins	63
Porc (<i>sus domesticus</i>)	28
Bou (<i>bos taurus</i>)	31
Cavall (<i>equus caballus</i>)	1
Porc senglar (<i>sus scrofa</i>)	1
Cérvol (<i>cervus elaphus</i>)	5
Conill (<i>oryctolagus cuniculus</i>)	2
Aus	1
Malacologia	2
Total restes determinades	134
RESTES INDETERMINADES	
Mamífer de talla gran	31
Mamífer de talla mitjana	31
Mamífer de talla petit	1
Total restes indeterminades	63
TOTAL	197

Figura 18 - Representació específica del conjunt

La representació específica del conjunt mostra un predomini de les restes corresponents a espècies domèstiques (94,4%) per sobre de les d'espècies salvatges (5,6%) com es pot observar en la figura 21.

Pel que fa a les espècies domèstiques, les restes d'ovicaprins (ovelles i cabres) són les majoritàries, seguides per un predomini de les restes de bovins i en tercer terme de les restes de suïns. També s'ha documentat una resta de cavall.

Pel que fa a les espècies salvatges, s'ha documentat la presència de cérvol i porc senglar, malgrat que de manera testimonial. També s'ha do-

cumentat una resta d'au que s'ha classificat sota l'ordre genèric dels columbiformes (aus de la família dels coloms) i dues restes malacològiques corresponents al gènere *ostrea*.

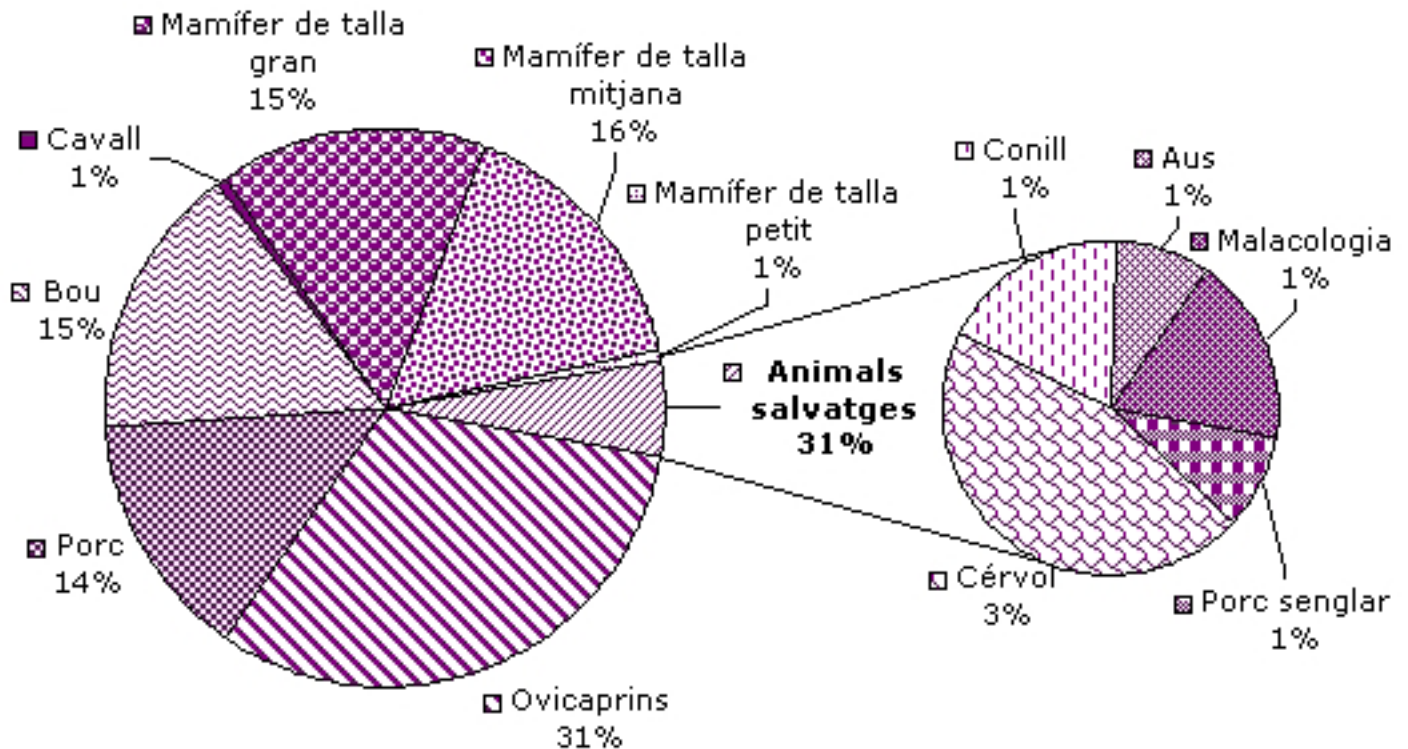

Figura 19 - % de la representació dels animals domèstics i salvatges

L'estimació de l'edat dels animals representats, ens mostra un predomini dels exemplars adults (72%) pel que fa als ovicaprins, bovins (*bos taurus*), porc senglar (*sus scrofa*) i cérvol (*cervus elaphus*). En canvi en els suïns (*sus domesticus*), el grup d'edat millor representat seria el juvenil. També s'ha de destacar les restes d'individus infantils que correspondrien totes a ovicaprins.

La representació anatòmica del conjunt ens mostra un predomini general de la part proximal de les extremitats, part junt amb el tronc, d'alt contingut càrnic. La part anatòmica menys representada seria la part del tronc, seguida de la part distal de les extremitats.

Aquesta representació anatòmica però difereix entre espècies. En aquest sentit, pel que fa als tres taxons principals, els ovicaprins, suïds i bovins, si que s'observa la mateixa freqüència de representació a nivell anatòmic. També per les poques restes de conill (*oryctolagus cuniculus*),

de porc senglar i d'au. No és el cas per les restes corresponents a cavall o a cérvol, ja que la resta de cavall correspon a la part anatòmica del tronc (vèrtebra lumbar) i les restes de cérvol la única part no representada és precisament la part proximal de les extremitats (fig. 22).

PARTS ANATOMIQUES	Ovicaprins	Porc	Bou	Porc senglar	Cavall	Cèrvol	Conill	Aus
CRANI	18	6	7	0	0	3	0	0
EXTREMITATS POSTERIORES	32	14	17	1	0	0	2	1
EXTREMITATS DAVANTERES	12	6	6	0	0	1	0	0
TRONC	1	2	1	0	1	1	0	0

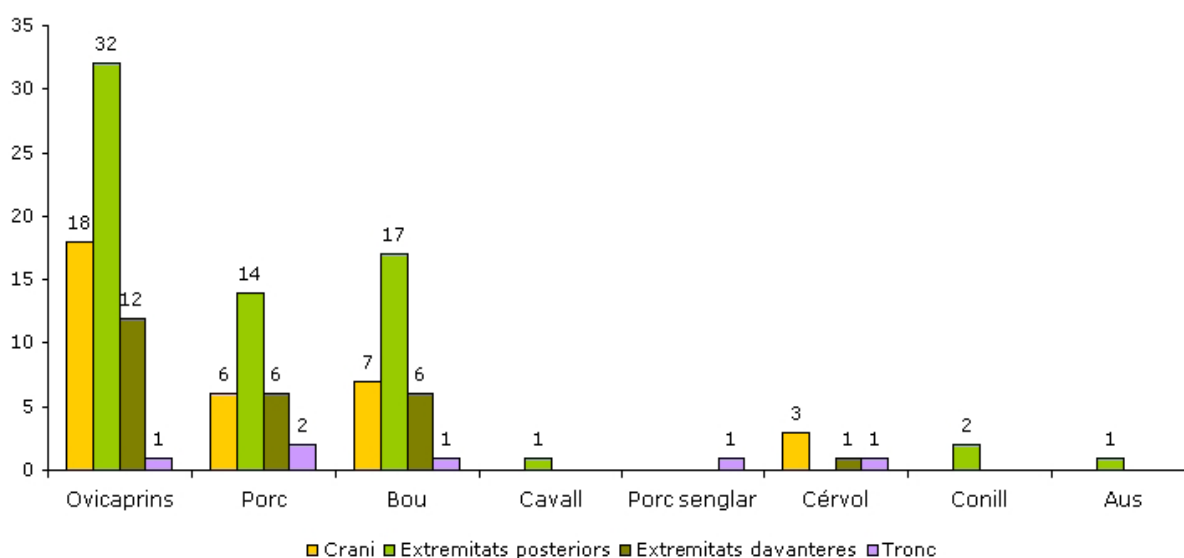

Figura 20 - Representació anatòmica del conjunt per espècies

En aquest sentit, la representació específica i anatòmica observada junt amb les fractures documentades en les restes, ens estan mostrant que aquestes restes corresponen sobretot a deixalles de consum, malgrat que també trobaríem restes procedents del processament d'aquests animals.

Totes aquestes deixalles haurien anat a parar a la claveguera, una vegada aquesta ja no s'utilitzava com a tal, per tal de desfer-se d'aquestes deixalles que s'haurien anat acumulant en un altre lloc de l'assentament. De la mateixa manera, haurien anat a parar a la claveguera altres restes, com la vertebra de cavall, que no necessàriament correspondrien a deixalles de consum (aquesta resta no presenta cap tipus de traça o fractura antròpica relacionada amb el seu processament i consum subsistencial).

El fet que aquestes restes es trobaven en posició secundària en el moment que es van recuperar ens ho mostra l'alta alteració que presenten, causada per agents naturals. En aquest sentit, l'acció de l'àcid húmic de les arrels ha afectat a un 80% de les restes i l'acció de l'aigua a un 21%. L'acció dels carnívors només hauria afectat a una resta.

No es poden realitzar inferències sobre l'estratègia econòmica seguida per la formació social sota estudi ja que totes les restes provenen d'una mateixa unitat estratigràfica, podent-nos trobar davant d'un conjunt que no sigui representatiu de la dinàmica general de l'assentament.

9. Conclusions

El conjunt analitzat correspon al farciment de la canalització 111 de la bòbila d'Ermedàs. Aquesta canalització, orientada d'est a oest, juntament amb una altra, de sud a nord, conflueixen en una tercera canal que s'encarrega d'evacuar les aigües a l'exterior del taller ceràmic. Aquestes tres estructures ajudaven a treure els excedents de les aigües pluvials i, d'aquesta manera, evitar que les estructures del taller es malmetessin a causa de les humitats de les aigües.

La UE-115 engloba diversos exemples ceràmics, de producció local i d'importació, que permeten datar l'amortització de l'estructura 111. Dins la ceràmica feta a la bòbila d'Ermedàs hi ha les imitacions de parets fines i d'africana de cuina, com també, les formes de la ceràmica comuna romana i la de cuina.

La imitació més present, pel que fa a les parets fines, és la forma M 35 corresponent a escudelles i/o vasos amb decoració a rodeta o incisiva amb la funció de contenir líquids i completar la vaixel·la de taula. La forma original, M 35; se situa a la primera meitat del segle I (Mayet 1975, 71-73, *planche* 37). Els exemples imitats de la ceràmica africana de cuina són la forma Hayes 181var (Hayes 1972, 202-203) i la forma Hayes 193 (Hayes 1972, 206-207).

Els exemples de la ceràmica comuna romana, tant oxidada com reduïda, són nombrosos. Hi ha escudelles de la forma Vegas 9 (Vegas 1973, 36); gots de la forma 449 i 451 (Casas *et alii.* 1990, 265); gerres Vegas 44 (Vegas 1973, 102), 370-373 (Casas *et alii.* 1990, 183), Vegas 46 (Vegas 1973, 108-109), 383-388 (Casas *et alii.* 1990, 189-191); les ampelles la Vegas 38 (Vegas 1973, 91-93) i 401, 440, 575 i 581 (Casas *et alii.* 1990, 195, 223, 285); les tapadores el tipus Vegas 17 (Vegas 1973, 53-54), 461 i 463 (Casas *et alii.* 1990, 133, 229); tapadores tipus Vegas 17 (Vegas 1973, 53-54), 475 (Casas *et alii.* 1990, 233) i, finalment, els morters inclosos dins la forma Vegas 7 (Vegas 1973, 28-31) i 475 (Casas *et alii.* 1990, 233). Aquests exemples de formes ens ubiquen entre el segle I i inicis del segle II. En l'annex hi ha els quadres resum de les produccions locals trobades en el conjunt estudiat.

Tot i aquestes dades, les restes ceràmiques que ajuden a afinar una cronologia són les d'importació. Mitjançant els diversos tipus de ceràmica d'importació, com les restes de la ceràmica de parets fines anomenada de clova d'ou corresponen a la forma Mayet 34 present entre els anys 40 i 80 del segle I, interval cronològic entre els regnats de Claudi-Domicià, 40-80 (Mayet 1975, 69, *planche* 36), així mateix la presència de la forma llisa de la terra sigil·lada sud-gal·lica Drag. 24-25 –s'inicia la seva producció durant el primer vintenni del segle I i que perdurà fins poc més enllà del 60 (Passelec, Vernhet, 1993, 574)- i de la forma decorada Drag. 29 –datada entre el 40 i el 90 del segle I (Passelec, Vernhet, 1993, 573)- i la base de terra sigil·lada *marmorata* –ubicada en el regant de Neró (54-68)- i l'absència de les formes Drag. 36 (llisa) i la Drag. 37 (decorada) que comencen a fabricar-se a partir del 60 (Vernhet 1986, 100), situen l'amortització de l'estructura al final de la dècada dels 50 del segle I.

La cronologia obtinguda ens remet a diversos paral·lels però hem centraré a quatre exemples de la geografia del nord-est de Catalunya: el Turó de Sant Grau de Caldes de Malavella, Ses Alzines de Tossa de Mar, Empúries i Vilauba, el més proper geogràficament a Ermedàs.

La correspondència del Turó de Sant Grau rau en el sondeig realitzat sota el paviment de la piscina que proporciona uns materials datats a mitjan segle I, associats a la fase de construcció de l'edifici que es troba recolzat en els sediments naturals del sauló. Les troballes ceràmiques inclouen material d'importació com les restes de terra sigil·lada sud-gal·lica, representada per les formes Drag. 24-25 i la 27, i les d'àmfores entre les quals hi ha fragments del tipus Pasqual 1, Dr. 2-4 de producció tarraconense i la Dr. 7-11 provinent de la Bètica. Aquests materials són característics de la primera meitat i mitjan segle I, fins i tot, arriba a les darreries del principat de Neró (54-68). Hi ha una manca de vasos de terra sigil·lada sud-gal·lica propis d'època flàvia, d'èxit extraordinari des del moment de la seva aparició, com l'escudella decorada Drag. 37 fabricada a partir de l'any 60 (Merino *et alii.* 1994, 62-63 i 111).

El jaciment de Ses Alzines juntament amb Mas Carbotí pertanyien al *fundus* de *Turissa*. Aquests dos assentaments funcionen fins la segona

meitat finals del segle I. Les excavacions realitzades a Mas Carbotí al 1999 i el 2001 van permetre recuperar diversos materials entre els quals hi ha els que corresponen als estrats més moderns del jaciment, entre aquests destacar la presència de terra sigil·lada itàlica i terra sigil·lada sud-gàl·lica, com la copa Drag. 24-25. Aquestes troballes situen el moment final d'aquest establiment agrari dins el principat de Claudi (Burch *et alii.* 2005, 31). Pel que fa al jaciment de Ses Alzines és interessant el moment del seu abandonament, a nivell cronològic El moment més ben datat (finals segle I dC) és el de l'abandonament de l'edifici, en el qual hi ha la presència de terra sigil·lada sud-gàl·lica i formes més antigues de la terra sigil·lada africana A. Part dels materials dels nivells de l'abandonament procedeixen de la descoberta clandestina, per tant, no provenen d'una excavació estratigràfica. Hi ha les formes de terra sigil·lada sud-gàl·lica llisa com la Drag. 18/31, 24-25 i 33 (Burch *et alii.* 2005, 52 fig. 53) i les formes decorades Drag. 29 i 37 (Burch *et alii.* 2005, 54 fig. 55).

El jaciment d'Empúries té una gran amplitud cronològica, per aquest motiu hem centraré en dos exemples amb correspondència al marc cronològic de l'estudi. El primer exemple és de l'etapa de l'abandonament de la Neàpolis i el segon està relacionat amb els conjunts ceràmics del període altimperial de la ciutat romana d'Empúries.

Les excavacions a l'interior de la Neàpolis el 1985, afecten al nord de l'àgora, a tocar del *cardo maximus* de la ciutat, a ponent i delimitat pel sud per un dels *decumani minores* (*decumanus* B): casa núm. 25 de la tesis de R. Mar (Mar 1988, 90-91). D'aquesta tesis, remarcar el dipòsit d'aigua, cisterna de planta el·líptica orientada E-W, que havia estat colgat artificialment de cop, com sembla passar en altres conjunts similars detectats a la Neàpolis, la qual cosa fa pensar en l'abandonament definitiu d'aquelles estances (Nolla 1992, 83-84) ja que les zones on hi ha dipòsits d'aigua són necessàries pel dia a dia de la població i tenint en compte aquesta visió si els dipòsits són abandonats ens indueixen a creure que també hi ha una abandonament de la zona. El material arqueològic que datar el colgament de la cisterna inclou terra sigil·lada sud-gàl·lica en les seves formes llises: Drag 24/25, producció inicial i, en aquest cas, amb una decoració d'un petit floró aplicat, Drag 27, Haltern 14, Drag 15/17 i

un assimilable Ritt 1 en *marmorata* i les seves formes decorades: la Drag 29 i la 30. Les restes de la ceràmica de parets fines són la forma M 42 amb argiles peculiars i vernissos brillants i daurats, amb decoració de fulles de pinya, fragments decorats exteriorment amb mamellons a la barbotina, fragments de ceràmica de parets sorroses i copes de ceràmica de closca d'ou, d'argila uniforma i compacte i tonalitats grisoses molt clares (Nolla 1992, 85-86). Les restes representatives d'àmfores són la Dr. 2-4, Dr. 20, Dr. 7-11 i Pélichet 46. Aquest conjunt exposat datar el farcit de la cisterna entre el 40 i el 60, amb una certa aproximació a la meitat de la centúria (Nolla 1992, 87-88).

A la ciutat romana és on hi ha més activitat, sobretot a la zona del fòrum que hi ha una seqüència que marca la fi de l'àrea com a punt d'emmagatzematge de cereals amb sitges i els treball per dotar la ciutat d'un centre públic monumental. Els conjunts ceràmics del període altimperial procedeixen de les excavacions realitzades a la ciutat romana d'Empúries, en concret dels materials procedents de l'excavació d'una part del cardo B, a l'est del sector de la cúria del fòrum. Aquests conjunts presenten comuna africana (tapadores i cassoles, Ostia II, 302 i 306); Drag 24/25, 27, 17, 18, 19; 29, 30 i 37; Ritt. 8b, 5c, 13; M 34; Dr 2-4, 7-11, 20 i Beltrán II. En no haver-hi ceràmica africana A i terra sigil·lada hispànica es datar dins la primera meitat avançada del segle I fins la dècada dels anys 60 (Aquilué *et alii*. 2008, 52).

La vil·la de Vilauba, el jaciment més proper geogràficament a Ermedàs, situada a Camós (Pla de l'Estany) abasta un gran interval cronològic, des del segle I fins a finals segle VII. Vilauba s'estructura en base un patí envoltat per dues ales orientades una a nord i l'altra a sud, creant una planta en L. Recordar que Vilauba és un jaciment dividit per una carretera comarcal, en conseqüència hi ha la nomenclatura de Camp Alt - inclou la gran majoria de totes les estructures de la vil·la- i Camp Baix. El marc temporal útil, per comparar amb el material del present estudi, correspon als conjunts ceràmics dels estrats fundacionals dels àmbits que conformen el nucli residencial de la vil·la durant l'Alt imperi, segles I-III (Castanyer, Tremoleda 1999, 177).

Els estrats corresponents als nivells de preparació del paviment són

els dels àmbits 30 (rebots), 32 (larari) i 23 (habitació contigua al larari) del sector residencial nord, del sector sud hi ha l'habitació 41 i 44, aquest formen part del Camp Alt i referent al Camp Baix, és interessant la preparació del paviment de l'habitació 62. La preparació de l'àmbit 30 corresponent al rebost es data entorn el 60 amb la presència de formes de la terra sigil·lada sud-gàl·lica: Drag. 24-25, 17, 27 i 29 i Ritt. 8 (Castanyer, Tremoleda 1999, 201 làm. 11). De l'estrat de preparació del larari hi ha presència de terra sigil·lada itàlica, terra sigil·lada sud-gàl·lica: Drag. 27, 15/17, 24-25 i 29 (Castanyer, Tremoleda 1999, 201 làm. 10), aquesta última forma de terra sigil·lada sud-gàl·lica també es troba present a l'àmbit 23 (Castanyer, Tremoleda 1999, 205 làm. 18). La ceràmica recuperada dels nivells de preparació de les habitacions 41 i 44, del sector residencial sud, hi ha presència de terra sigil·lada itàlica (Castanyer, Tremoleda 1999, 203 làm. 15) i les formes Drag. 24 i 24-25 de terra sigil·lada sud-gàl·lica i restes amfòriques de Dr. 7/11 (Castanyer, Tremoleda 1999, 202-203 làm. 12-14). Per últim, la preparació del paviment de l'habitació 62 del Camp Baix conté la forma Drag. 18A de la terra sigil·lada sud-gàl·lica, d'africana de cuina la forma Hayes 196 i d'àmfora la Dr. 1A (Castanyer, Tremoleda 1999, 207 làm. 23).

La representació del conjunt ceràmic estudiat del jaciment d'Ermedàs conté, bàsicament, peces utilitzades com a servei de taula i de cuina. En conseqüència és un conjunt de caràcter domèstic, tot i aquest aspecte no s'ha d'oblidar que la representació de les peces estudiades no han realitzat la funció per la qual van ser creades en trobar-se en una àrea de treball, una bòbila, i no en una àrea d'habitatge com una vila. Tanmateix, la ceràmica ens informa de les modes del període i dels utensilis demanats per l'entorn immediat del taller ceràmic. La unitat estudiada és delimitada físicament per l'espai que ocupa la canalització, fet que ens indica un conjunt ceràmic homogeni, ja que no és una zona de circulació de la bòbila, el contrari, és un espai concret en el qual s'hi abocaven els objectes que ja no eren útils a les persones que freqüentaven el taller ceràmic, acció reafirmada pel colgament i la inutilització en un moment concret de la canal. L'abandonament d'aquesta estructura es significatiu per poder entendre una part de la vida de la bòbila d'Ermedàs. El colgament de la

canal en un moment concret no ens indica que s'abandona la terrisseria, ja que aquesta continua la seva activitat fins a finals del segle II, sinó que hi ha una possible reorganització de la zona en la qual hi ha l'estructura que s'inutilitza.

En conclusió i per acabar, a la llum de les dades presentades ens trobem davant d'una unitat estratigràfica que ens explica quan s'utilitza i s'abandona una de les 3 canalitzacions que servien pel desguàs de les aigües pluvials de la bòbila d'Ermedàs, amb la data d'abandó entorn finals d'època del regnat de Neró.

10. Bibliografia

Aquilué et alii. 2008. Aquilué X., Castanyer P., Santos M., Tremoleda J., "L'evolució dels contextos ceràmics d'Empúries entre els segles II a.C. i VII d.C.", SFEACAG, *Actes du Congrès de l'Escala-Empúries*. 33-62.

Bagot 2005. Bagot, F. *El dibujo arqueológico: la cerámica. Normas para la representación de las formas y decoraciones de las vasijas*. Lima: IFEA Instituto Francés de Estudios Andinos. 39-48.

Bats 1993. Bats, Michel, "Céramique commune italique". *Dicocer. Dictionnaire des céramiques antiques (VIIème s. au. n. è. – VIIème s. d. n. è.) en Méditerranée nord-occidentale (Provence, Languedoc, Ampordan)*. Lattera, 6. 357-362.

Beltrán 1990. Beltrán Lloris, M. *Guía de la cerámica romana*. Zaragoza. 19-21, 23-26, 209.

Burch et alii. 2005. Burch, J., Jiménez, F., Nolla, J. M., Palahí, Ll., El Fundus de Turissa entre el segle I aC i l'I dC. Arqueologia de dos establiments rurals, Mas Carbotí i Ses Alzines. *Estudis Arqueològics*, 6. Institut de Patrimoni Cultural, Universitat de Girona. 31, 52 fig. 53 i 54 fig. 55.

Bussière 2000. Bussière, J. *Lampes antiques d'Algérie*. Monographies instrumentum 16, Montagnac. 66 fig. 29.

Buxó, Tremoleda 2002. Buxó i Capdevilla, R., Tremoleda Trilla, J. *Platja de Fenals (Lloret de Mar, La Selva): Una indústria terrisseria d'època romana a la Costa Brava*. Col·lecció Es Frares. 169.

Casas et alii. 1990. Casas, J., Castanyer, P., Nolla, J. M., Tremoleda, J. *Ceràmiques comunes i de producció local d'època romana. I. Materials augustals i alto-imperial a les comarques orientals de Girona*. Centre d'investigacions arqueològiques, Sèrie monogràfica 12, Girona. 14, 40, 45, 133, 183, 189-191, 195, 211, 213, 223, 229, 233, 265, 285, 311.

Casas et alii. 1994. Casas, J., Castanyer, P., Nolla, J. M., Tremoleda, J. "Les ceràmiques comunes locals del N. E. de Catalunya". Aquilué, X., Roca, M.

(coord.) *Ceràmica comuna romana d'època alto-imperial a la Península Ibèrica*. Estat de la qüestió. Monografies Emporitanes, VIII. Conjunt monumental d'Empúries. 99-127.

Casas et alii. 1995. Casas, J., Castanyer, P., Nolla, J.M., Tremoleda, J. *El món rural d'època romana a Catalunya (L'exemple del nord-est)*. Centre d'investigacions arqueològiques, Sèrie monogràfica 15, Girona. 133.

Casas, Soler 2006. Casas i Genover, J., Soler i Fusté, V. *Lucernas romanas en el extremo nordeste de la Peninsula Ibérica*. BAR S1567, Oxford. 22 fig. 7; 46, lám. XI G133.

Castanyer et alii. 2000. Castanyer, P., Dehesa, R., Esteba, Q., Tremoleda, J., "La bòbila romana d'Ermedàs (Cornellà del Terri, Pla de l'Estany)". *Cinquenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Olot. 132-135.

Castanyer et alii. 2002. Castanyer, P., Tremoleda, J., Puigdevall, I., Dehesa, R., "Resultats de les darreres campanyes d'excavacions arqueològiques a la bòbila romana d'Ermedàs, Cornellà del Terri". *Sisenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Sant Joan de les Abadesses. 179-183.

Castanyer, Tremoleda 1999. Castanyer, P., Tremoleda, J., *La Vila romana de Vilauba: un exemple de l'ocupació i explotació romana del territori a la comarca del Pla de l'Estany*. Girona. 177, 201-207.

De Hoz 1998. De Hoz, J., "L'escriptura i les monedes". *Els Ibers. Prínceps d'Occident*, Fundació La Caixa. 191-203.

Genera 2006. Genera, M. "Metodologia per a l'estudi i classificació de les ceràmiques: possibles aplicacions en el camp de l'arqueologia". *I Congrés d'analítiques aplicades a l'arqueologia*, Igualada. 47-61.

Gómez 1994. Gómez Pallarés, J. "Instrumenta coquorum. Els estris de la cuina en Apici (amb testimonis, des de Plaute a Isidor de Sevilla)". *Ceràmica comuna romana d'època alto-imperial a la Península Ibèrica*. Estat de la qüestió. Monografies Emporitanes, VIII. 25-36.

Hayes 1972. Hayes, J. W. *Late Roman Pottery. The British School at Rome*. London. 46, 202-203, 206-207.

Jones et alii. 1982. Jones, R. F. J., Keay, S. J., Nolla, J. M. "The late Roman villa of Vilauba and its context", *The Antiquaries Journal* LXII, part II. 245-282.

Mar 1988. Mar, R., *Emporion-Emporiae. Ciudad y urbanismo en el occidente mediterráneo*. Tesis doctoral llegida a la universitat Politècnica de Catalunya, Barcelona. 90-91.

Mayet 1975. Mayet, F. *Les céramiques a parois fines dans la Péninsule Ibérique*. Diffusion E. de Boccard, Paris. 69, 71-73, *planche* 36-37.

Merino et alii 1994. Merino, J., Nolla, J. M., Santos, M. *Aquae Calidae. Presència romana a la Selva*. Santa Coloma de Farners. 62-63, 111.

Mínguez 1991. Mínguez Morales, J. A. *La cerámica romana de paredes finas: generalidades*. Departamento de Ciencias de la Antigüedad, Zaragoza. 14-18, 40-41.

Morillo 1992. Morillo Cerdán, A. *Ceramica romana de Herrera de Pisuegra (Palencia-España). Las Lucernas*. Ediciones Universidad Internacional SEK. 78.

Morillo 1999. Morillo Cerdán, A. *Lucernas romanos en la región septentrional de la Península Ibérica. Contribución al conocimiento de la implantación romana en Hispania*. Monographies instrumentum 8, Montagnac. fig. 116, 1

Nieto et alii. 2001. Nieto, X., Puig, A. M., Hartley, B. R., Dickinson, B. M., Libori, J. C., *Excavacions arqueològiques subaquàtiques a Cala Culip. 3. Culip IV: La terra sigil·lata decorada de La Graufesenque*. Monografies del Casc 3, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Centre d'Arqueologia Subaquàtica de Catalunya. Girona. 112, 117, 135.

Nolla 1992. Nolla J. M., "L'abandonament de la Neàpolis emporitana. Estat de la qüestió i noves dades", *Miscel·lània arqueològica a Josep M. Recasens*. Tarragona. 83-89.

Orton et alii. cop. 1997. Orton, C., Tyers, P., Vince, A., *La cerámica en arqueología*. Crítica, Barcelona. 17-27, 83-93.

Passelec, Vernhet 1993. Passelec, M., Vernhet, A., "Céramique sigillé sud-gauloise". *Dicocer. Dictionnaire des céramiques antiques (VIIème s. au. n. è. – VIIème s. d. n. è.) en Méditerranée nord-occidentale (Provence, Languadoc, Ampordan)*. *Lattera*, 6. 569-580.

Picon 1973. Picon, M. *Introduction à l'étude technique des céramiques sigillées de Lezoux*. Laboratoire du c.e.r.g.r., Lyon.

Pitt-Rivers 1906. Pitt-Rivers, A. H. L. F. "The principles of classifications". *The evolutions of cultures and other essays*. Clarendon Press, Oxford.

Sanchez, Silvéreño 2005. Sanchez, C., Silvéreño, S. "Le port de Narbonne et la diffusion des sigillées de la Graufesenque: Étude préliminaire de la collection Bouscaras". Nieto, X., Roca, M., Vernhet, A., Sciau, P. (eds), *La difusió de la Terra Sigillata Sudgàl·lica al nord d'Hispania*. Monografies 6, Museu d'Arqueologia de Catalunya. Barcelona. 163-177.

Sciallano, Sibella 1994. Sciallano, M., Sibella, P. *Amphores: comment les identifier?*. Aix-en-Provence. *Làm. Dressel 28*.

Shepard 1956. Shepard, A. O. *Ceramics for the archaeologist*. Carnegie Institute of Washington, Washington.

Tarrús, Roure 1983. Tarrús, J., Roure, A. "Un forn romà de ceràmica a Ermedàs (Cors)". *El Bagant 22*, Banyoles. 26-27.

Thuault, Vernhet 1986. Thuault, M., Vernhet, A. "Le Rozier". Bémont, C., Jacob, J. P. (coords.), *La terre sigillée gallo-romaine. Lieux de production du Haut Empire: implantations, produits, relations*. Éditiones de la Maison des Sciences de l'Homme Paris. Paris. 110-113.

Tremoleda 1994. Tremoleda, J. "Anàlisi de l'organització dels tallers locals de ceràmica a les comarques gironines". *Ceràmica comuna romana d'època alto-imperial a la Península Ibèrica. Estat de la qüestió*. Monografies Emporitanes, VIII. 75-91, *là. III-IV*.

Tremoleda 2000. Tremoleda Trilla, J. *Industria y artesanado cerámico de época romana en el nordeste de Cataluña (Época augustea y altoimperial)*. BAR S835, Oxford. 106-107, 124-126, 178.

Tremoleda et alii. 1987. Tremoleda, J., Roure, A., Castanyer, P. "Recull i estudi dels materials romans de l'àrea de Banyoles". *Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, 1986-1987, Homenatge a Pere Alsius i Torrent*, Banyoles. 121-145.

Tremoleda et alii. 2004. Tremoleda, J., Castanyer, P., Puigdevall, I., Dehesa, R., Pi M. "La bòbila romana d'Ermedàs (Cornellà del Terri)". *Setenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. La Bisbal d'Empordà. 229-234.

Tremoleda et alii. 2005. Tremoleda, J., Castanyer, P., Dehesa, R., Puigdevall, I., Pi, M. "L'estudi del món rural d'època romana a la comarca del Pla de l'Estany: la vil·la de Vilauba i la terrisseria d'Ermedàs". *Tribuna d'Arqueologia 2002-2003*, Barcelona. 7-21.

Tremoleda et alii. 2006 a. Tremoleda, J., Castanyer, P., Puigdevall, I., Dehesa, R. "La bòbila romana d'Ermedàs i la seva producció (Cornellà del Terri, Pla de l'Estany, Catalogne)". *SFECAG, Actes du Congrès de Pézénas*. 477-493.

Tremoleda et alii. 2006. Tremoleda, J., Castanyer, P., Puigdevall, I., Dehesa, R. "La bòbila romana d'Ermedàs, Cornellà del Terri. L'excavació de 2004". *Vuitenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Roses. 297-300.

Tremoleda et alii. 2007. Tremoleda, J., Castanyer, P., Puigdevall, I. "La bòbila romana d'Ermedàs i l'ocupació rural del seu entorn". *Pottery workshops and agricultural productions, Studies on the rural world in the Roman period 2*, Girona. 9-30.

Tremoleda et alii. 2008. Tremoleda, J., Castanyer, P., Puigdevall, I., Dehesa, R. "La bòbila romana d'Ermedàs, Cornellà del Terri. Resultat de les campanyes dels anys 2006 i 2007". *Novenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona. Empúries-l'Escala*. 273-277.

Vegas 1973. Vegas, M. *Cerámica común romana del Mediterráneo Occidental*. Universidad de Barcelona, Barcelona. 28-31, 36, 53-55, 31-95, 102, 108-109.

Vernhet 1986. Vernhet, A. "Centre de production de Millau atelier de La Graufesenque". Bémont, C., Jacob, J. P. (coords.), *La terre sigillée gallo-romaine. Lieux de production du Haut Empire: implantations, produits, relations*. Éditiones de la Maison des Sciences de l'Homme Paris. Paris. 96-103.

ÍNDEX FIGURES

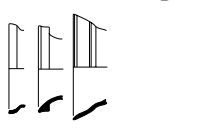
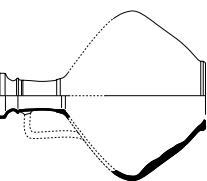
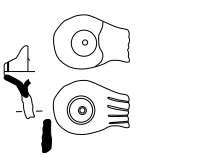
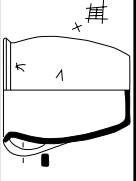
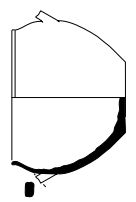
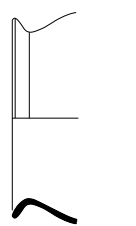
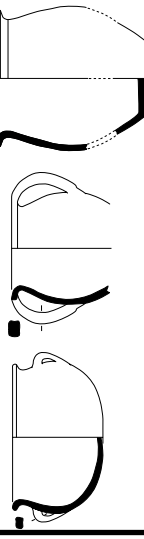
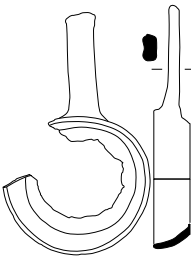
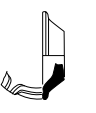
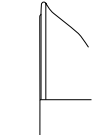
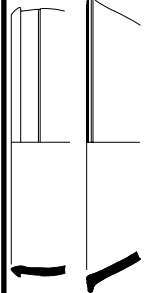
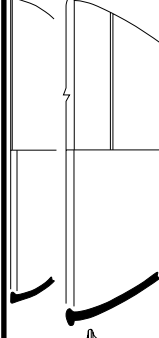

Figura 1 - Situació d'Ermedàs respecte l'Estany de Banyoles.....	5
Figura 2 - Mapa de la situació d'Ermedàs respecte <i>Emporiae</i> i <i>Gerunda</i>	6
Figura 3 - Mapa de la prospecció geofísica realitzada al camp d'Ermedàs.....	8
Figura 4 - Planta dels descobriments portats a terme entre el 1999-2007.....	11
Figura 5 - Planta corresponen a la Fase 1	13
Figura 6 - Planta corresponen a la Fase 2	15
Figura 7 - Les 3 canalitzacions, 2006.....	16
Figura 8 - Planta corresponen a la Fase 3	17
Figura 9 - Pantalla Inkscape	27
Figura 10 - Visió general de les tres canalitzacions	28
Figura 11 - Planta de les canalitzacions i els seus àmbits.....	29
Figura 12 - Planta UE-111.....	30
Figura 13 - Part final de la canalització 111	31
Figura 14 - Canal 168.....	31
Figura 21 - Canalització 114.....	32
Figura 22 - Intersecció de les 3 canalitzacions	32
Figura 15 - Quadre estadístic de els categories que formen la UE-115.....	33
Figura 16 - Ceràmica d'importació, % del nombre d'individus per categoria	34
Figura 17 - Ceràmica de producció local, % del nombre d'individus per categoria	46
Figura 18 - Representació específica del conjunt	88
Figura 19 - % de la representació dels animals domèstics i salvatges.....	89
Figura 20 - Representació anatòmica del conjunt per espècies	90

ÍNDEX LÀMINES

Làmina 1 Terra sigil·lada sud-gal·lica, llises.....	39
Làmina 2 Terra sigil·lada sud-gal·lica, llises.....	40
Làmina 3 Terra sigil·lada sud-gal·lica, decorades. Segells.....	41
Làmina 4 Ceràmica d'importació itàlica i bètica.....	45
Làmina 5 Ceràmica de parets fines de producció local	49
Làmina 6 Ceràmica de parets fines de producció local i llàntia	50
Làmina 7 Ceràmica de producció local, comuna romana: plats	54
Làmina 8 Ceràmica de producció local, comuna romana: escudelles.....	55
Làmina 9 Ceràmica de producció local, comuna romana: escudelles.....	56
Làmina 10 Ceràmica de producció local, comuna romana: escudelles, vasets i copa ..	57
Làmina 11 Ceràmica de producció local, comuna romana: gerres	59
Làmina 12 Ceràmica de producció local, comuna romana: gerres.....	60
Làmina 13 Ceràmica de producció local, comuna romana: gerres, ampolles i <i>phitos</i> ..	61
Làmina 14 Ceràmica de producció local, comuna romana: nanses. Comuna reduïda ..	62
Làmina 15 Ceràmica de producció local, comuna romana: nanses.....	63
Làmina 16 Ceràmica de producció local, comuna romana: tapadores.....	65
Làmina 17 Ceràmica de producció local, comuna romana: olles i paella	66
Làmina 18 Ceràmica de producció local, comuna romana: morters.....	67
Làmina 19 Ceràmica de producció local, comuna romana: gibrells	70
Làmina 20 Ceràmica de producció local, comuna romana: gibrella i altres.....	71
Làmina 21 Ceràmica de producció local, cuina: plats/cassoles	73
Làmina 22 Ceràmica de producció local, cuina: olles i urnes.....	76
Làmina 23 Ceràmica de producció local, cuina: urnes.....	77
Làmina 24 Ceràmica de producció local, cuina: urnes.....	78
Làmina 25 Ceràmica de producció local, cuina: bases.....	79
Làmina 26 Ceràmica de producció local, cuina: ansat i altres.....	80
Làmina 27 Producció local d'àmfores i <i>dolia</i>	84
Làmina 28 Producció local de material constructiu, objectes de teler i diversos	85
Làmina 29 Altres materials	87

Annex

	Imitació parets fines	Imitació africana de cuina	Comuna romana oxidada	Comuna romana reduïda	De cuina
Escudelles					
Tapadores					
Plat					
Gots					
Copa					
Cantimplora					
Gerra					

	Imitació parets fines	Imitació africana de cuina	Comuna romana oxidada	Comuna romana reduïda	De cuina
Ampolla					
Ansats					
Olla					
Paella					
Morter					
Gibrells					
Llàntia					
Altres		